

Innehåll

1	Forskningsöversikt	5
	av Sune Innala	
2	En jämförelse mellan amerikanska och svenska attityder till homosexualitet och homosexuella personer	35
	av Lena Nilsson Schönnesson	
3	Barn med homosexuella föräldrar	57
	av Katarina Malmström	
4	Döttrar, söner och homosexuella föräldrar	91
	av Karin Zetterqvist Nelson	
5	Homosexuellas syn på barn och familjebildning.....	195
	av Statistiska Centralbyrån (SCB)	
6	Skrivelser	383
	från auktoriserade adoptivorganisationer	
7	Skrivelser	397
	från organisationer för adopterade	
8	Attitydstudie	445
	av FSI Forskningsgruppen för Samhälls- och Informationsstudier	

1 Forskningsöversikt

av

Fil. dr. Sune Innala

Barnens sexuella orientering

Barn som växer upp med homosexuella föräldrar blir inte homosexuella i större utsträckning

Green, 1978. 37 barn, 3–20 år gamla, uppfödda med homosexuella eller transsexuella föräldrar. Kontrollgrupp barn till heterosexuella fanns inte. Icke klinisk population. Intervjuer. Lek och leksakspreferenser. Kamratgruppssammansättning. Klädpreferens. Roller i fantasilekar. Yrkesaspiration. Draw-A-Person Test. Ungdomarnas sexuella identitet fastställdes genom information om romantisk preferens, erotiska fantasier och sexuellt beteende. Den psykosexuella utvecklingen var typisk hos 36 av de 37 studerade barnen. Barnen skilde sig inte åt jämfört med barn som vuxit upp under mera traditionella förhållanden.

Golombok, Spencer, & Rutter, 1983. 27 lesbiska mödrar och 27 heterosexuella mödrar. 37 barn, 5–17 år gamla i familjerna med de lesbiska mödrarna och 38 barn i de heterosexuella mödrfamiljerna. Olika strukturerade intervjuer och frågeformulär. "Blinda intervjuare". Inga bevis för icketyppisk sexuell orientering hos några av barnen.

Golombok & Tasker, 1996. 25 vuxna barn till lesbiska mödrar och 21 vuxna barn till heterosexuella mödrar intervjuades när de var genomsnittligt 23,5 år gamla. Standardiserade intervjuer som mäter sexuell orientering användes. Intervjuaren var blind för familjebakgrund. Barnen till de lesbiska mödrarna kunde i större utsträckning tänka sig att ha likakönade relationer och hade i större utsträckning haft likakönade relationer. Däremot förelåg ingen statistiskt signifikant skillnad mellan grupperna när det gällde sexuell orientering. Majoriteten från de båda grupperna identifierade sig som heterosexuella i vuxen ålder.

Bailey, Bobrow, Wolfe, & Mikach, 1995. 55 homo- eller bisexuella män tillfrågades om deras 82 söner var hetero-, bi- eller homosexuella. Sönerna var 17 år och äldre. 43 av sönerna intervjuades. Mer än 90 % av de söner vars sexuella orientering kunde skattas var heterosexuella.

Barnens könsidentitet

Barn till homosexuella visar ingen osäkerhet i utvecklingen av sin könsidentitet

Green, Mandel, Hotvedt, Gray, & Smith, 1986. Barn 3–11 år gamla. 50 lesbiska mödrar med 56 barn (30 flickor, 26 pojkar). 40 heterosexuella mödrar med 48 barn (28 flickor, 20 pojkar). Intervjuer med barnen som mätte könsidentitet och social könsroll. Stad och landsbygd, 10 amerikanska delstater. Inga skillnader mellan de båda grupperna barn vad gäller könsidentitet.

Green, 1978. Icke klinisk population. 37 barn, 3–20 år gamla, uppfödda med homosexuella eller transsexuella föräldrar. Kontrollgrupp barn till heterosexuella fanns inte. Barn uppfödda med homosexuella eller transsexuella föräldrar skiljer sig inte åt vad gäller könsidentitet jämfört med barn som vuxit upp under mera traditionella förhållanden.

Golombok, Spencer, & Rutter, 1983. 27 lesbiska mödrar och 27 heterosexuella mödrar. 37 barn, 5–17 år gamla i familjerna med de lesbiska mödrarna och 38 barn i de heterosexuella mödrfamiljerna. Olika strukturerade intervjuer och frågeformulär. "Blinda intervjuare". Inga bevis för icketyrisk könsidentitet hos några av barnen.

Kirkpatrick, Smith & Roy, 1981. Barn, 5–12 år, till homosexuella mödrar, 10 pojkar och 10 flickor jämfördes med liknande urval av barn till heterosexuella mödrar. Studien omfattade barnens utveckling, psykologisk testning (WISC, Holtzman Inkblot Technique). Könsidentiteten undersöktes med projektiv metod, nämligen Draw A Person Test. Inga signifikanta skillnader mellan barnen till de lesbiska mödrarna och kontrollgruppen.

Mandel & Hotvedt, 1980. 50 lesbiska kvinnor med 3–11 år gamla barn. 35 heterosexuella kvinnor med barn. Mödrarna intervjuades och fullföljde frågeformulär om bl a föräldraerfarenhet, uppfostran, relationsmönster, attityder till könsroller, utbildning och disciplin. Barnen intervjuades om lekpreferenser, vänner, televisionsvanor, och tankar omkring uppväxten. De testades med WPPSI (Weschler Preschool and Primary Scale of Intelligence) eller med WISC-R (Weschler Intelligence Scale for Children – Revised), ett flertal test som mäter könsrollsbetenden och

könsidentitet, Bene-Anthony Family Relations Test. Inga signifikanta skillnader i könsidentitet framkom.

Patterson, 1992. Könsidentiteten hos barn som uppfostrats av lesbiska mödrar följer deras biologiska kön. Inget av barnen, fler än 300 pojkar och flickor från 12 olika urval, uppvisade någon som helst osäkerhet i utvecklingen av sin könsidentitet.

Barnens könsroller

Inga skillnader i könsrollsbeteende mellan barn som växt upp hos homo- och heterosexuella föräldrar

Golombok Spencer, & Rutter, 1983. 27 lesbiska mödrar och 27 heterosexuella mödrar. 37 barn, 5–17 år gamla i familjerna med de lesbiska mödrarna och 38 barn i de heterosexuella mödrarfamiljerna. "Blind intervjuare". Olika strukturerade intervjuer och frågeformulär. Båda könen var klart åtskilda på könstypiska beteendeskalor.

Green, Mandel, Hotvedt, Gray, & Smith, 1986. Barn 3–11 år gamla. 50 lesbiska mödrar med 56 barn (30 flickor, 26 pojkar). 40 heterosexuella mödrar med 48 barn (28 flickor, 20 pojkar). Intervjuer med barnen som mätte könsidentitet och social könsroll. Stad och landsbygd, 10 amerikanska delstater. Inga skillnader i de båda grupperna barn vad gäller social könsroll.

Hoefler, 1981. 40 matchade lesbiska och heterosexuella mödrar och deras barn. De äldsta barnen 6–9 år gamla. Barnens könsrollsbeteende mättes med en version av Block's Toy Preference Test, ett test som består av bilder på könstypiska maskulina, feminina, och neutrala leksaker. Barnen delar in bilderna i tre grupper, det som mest, något, eller minst föredras. Barnet uppvisar och förklarar sedan åtta av hans/hennes favoritleksaker eller aktiviteter för forskaren. Eftersom barns lekar är ett sätt att öva och förbereda sig för vuxenroller, kan barns val av könstypiska maskulina, feminina, eller neutrala leksaker och aktiviteter visa riktningen för utvecklandet av barnets framtida könsrollsbeteende. Inga signifikanta skillnader mellan de två grupperna barn på mått som mäter könsrollsbeteenden och val av leksaker.

Mandel & Hotvedt, 1980. 50 lesbiska kvinnor med 3–11 år gamla barn. 35 heterosexuella kvinnor med barn. Mödrarna intervjuades och fullföljde frågeformulär om bl a föräldraerfarenhet, uppfostran, relationsmönster, attityder till könsroller, utbildning och disciplin. Barnen intervjuades om lekpreferenser, vänner, televisionsvanor, och tankar omkring uppväxten. De testades med WPPSI (Weschler Preschool and Primary Scale of Intelligence) eller med WISC-R (Weschler Intelligence Scale for Children - Revised), ett flertal test som mäter könsrollsbetenden och könsidentitet, Bene-Anthony Family Relations Test. Inga signifikanta skillnader mellan grupperna framkom.

Steckel, 1985. 11 barn till lesbiska par och 11 barn till heterosexuella par. Föräldrarna i de båda grupperna bodde tillsammans och hade uppfostrat sina barn från födelsen. Steckel undersökte hur kvinnligheten hos en andraförälder, i stället för en fader, kunde underlätta eller hindra ett barns intrapsykiska separation. Steckel studerade separations individuationsprocessen hos barn (dvs. den psykologiska utvecklingen från moder-barn enhet till självständig individ). Fokuserade på oberoende, ego funktioner, och objektrelationer. Ett lyckat genomförande av dessa uppgifter, resulterar i uppnäendet av objekt konstans, och en differentierad känsla av själv som normalt uppträder i treårsåldern. Barn i 3–4 årsåldern studerade därför. Döttrar i förskoleåldern till lesbiska mödrar var inte mer androgyna eller uppvisade mer maskulint beteende än flickor och barn till heterosexuella mödrar. Pojkar till heterosexuella par var något mer aggressiva än pojkar till lesbiska par.

Golombok, Tasker, & Murray, 1997. 30 lesbiska mödrfamiljer (i 15 av dessa familjer var modern ensamstående förälder och i 15 levde modern ihop med en partner varav i 10 fall hade partnern varit medmamma sedan födelsen) och 42 familjer med en ensamstående heterosexuell moder jämfördes med 41 heterosexuella tvåföräldrafamiljer i Storbritannien. Barnen till de lesbiska mödrarna hade kommit till genom donatorinsemination. De lesbiska mödrarnas och de ensamstående heterosexuella mödrarnas barn hade vuxit upp utan fader eller fadersfigur i hemmet. Barnens genomsnittliga ålder 6 år. Standardiserade intervjuer och frågeformulär som mätte kvaliteten av föräldraskapet och barnets socio-emotionella utveckling. Resultaten tyder på att barnen till de lesbiska mödrarna inte

skiljer sig från barnen till de heterosexuella föräldrarna när det gäller könsutveckling. Det verkar inte vara nödvändigt med en faders närvaro för utvecklandet av könstypiskt beteende för pojkar och flickor och moderns lesbiska identitet verkar inte ha någon direkt effekt på döttrarnas eller sönerns könsrolls-beteende.

Brewaeys, Ponjaert, Van Hall, & Golombok, 1997. 30 lesbiska familjer med 4–8 år gamla barn som kommit till genom donatorinsemination jämfördes med 38 heterosexuella familjer där barnen hade kommit till genom donatorinsemination och 30 heterosexuella familjer där barnen kommit till genom vanlig befruktning. Belgisk studie. Skulle faderns frånvaro eller moderns sexuella orientering påverka barnets könsrolls-beteende? Standardiserade intervjuer och frågeformulär för föräldrarna och psykologisk testning av barnen. Resultaten tyder på att barnen till de lesbiska mödrarna inte skiljer sig från barnen till de heterosexuella föräldrarna när det gäller könsutveckling. Det verkar inte vara nödvändigt med en faders närvaro för utvecklandet av könstypiskt beteende för pojkar och flickor och moderns lesbiska identitet verkar inte ha någon direkt effekt på döttrarnas eller sönerns könsrolls-beteende.

Stevenson & Black, 1988; Radin, 1994. Ju mer fäderna är aktiva i föräldraskapet desto bättre är det för barnens sociala och emotionella utveckling och fäderna tycks vara speciellt omtyckta som lekkamrater (Parke, 1996; Lamb, 1997). Men det tycks inte vara deras manlighet som har betydelse. Om deras kön skulle vara avgörande skulle vi kunna förvänta oss att barn utan fäder, och barn med mycket kontakt med sina fäder skulle skilja sig åt i sin maskulinitet och femininet från barn i traditionella tvåföräldrafamiljer. Det finns ingen evidens att detta skulle vara fallet. Flickor i dessa familjer är inte mindre feminina och pojkar inte mindre maskulina i sin identitet och i sina beteenden än barn som växer upp i mera traditionella hem och barn som har mycket kontakt med sina fäder har mindre konventionella attityder till mans- och kvinnoroller (Stevenson & Black, 1988; Radin, 1994).

Kamratrelationer

Barn som växt upp med homosexuella föräldrar är lika accepterade av sina kamrater

Mandel & Hotvedt, 1980. 50 lesbiska kvinnor med 3–11 år gamla barn. 35 heterosexuella kvinnor med barn. Mödrarna intervjuades och fullföljde frågeformulär om bl a föräldraerfarenhet, uppfostran, relationsmönster, attityder till könsroller, utbildning och disciplin. Barnen intervjuades om lekpreferenser, vänner, televisionsvanor, och tankar omkring uppväxten. De testades med WPPSI (Weschler Preschool and Primary Scale of Intelligence) eller med WISC-R (Weschler Intelligence Scale for Children – Revised), ett flertal test som mäter könsrollsbetenden och könsidentitet, Bene-Anthony Family Relations Test. Inga signifikanta skillnader mellan grupperna i kamratrelationer framkom.

Hotvedt & Mandel, 1982. Intervjuer med barn och med deras homo- och heterosexuella mödrar visade ingen skillnad i barnens popularitet bland andra barn av samma och motsatt kön, i skola och grannskapet, varken för pojkar eller för flickor.

Golombok, Spencer, & Rutter, 1983. 27 lesbiska mödrar och 27 heterosexuella mödrar. 37 barn, 5–17 år gamla i familjerna med de lesbiska mödrarna och 38 barn i de heterosexuella mödrfamiljerna. Olika strukturerade intervjuer och frågeformulär för att fastställa barns emotioner, beteenden och relationer. "Blinda intervjuare". Inga signifikanta skillnader vad gäller emotionell status och kamratrelationer mellan de två grupperna barn.

Green, Mandel, Hotvedt, Gray, & Smith, 1986. Barn 3–11 år gamla. 50 lesbiska mödrar med 56 barn (30 flickor, 26 pojkar). 40 heterosexuella mödrar med 48 barn (28 flickor, 20 pojkar). Intervjuer med barnen. Stad och landsbygd, 10 amerikanska delstater. Inga skillnader i de båda grupperna barn vad gäller kamratgruppsrelationer, popularitet, och social anpassning.

Golombok, Tasker, & Murray, 1997. 30 lesbiska mödrfamiljer (i 15 av dessa familjer var modern ensamstående förälder och i 15 av dessa familjer levde modern ihop med en partner varav i 10 fall hade partnern varit medmamma sedan födelsen) och 42 familjer

med en ensamstående heterosexuell moder jämfördes med 41 heterosexuella tvåföräldrafamiljer i Storbritannien. Barnen till de lesbiska mödrarna hade kommit till genom donatorinsemination. De lesbiska mödrarnas och de ensamstående heterosexuella mödrarnas barn hade vuxit upp utan närvaro av fader eller fadersfigur i hemmet. Barnens genomsnittliga ålder 6 år. Standardiserade intervjuer och frågeformulär som mätte kvaliteten av föräldraskapet och barnets socio-emotionella utveckling. Barnen som bara växt upp med mödrar var lika accepterade av sina kamrater som de som också hade en fader som bodde hemma.

Har barnen stigmatiserats p.g.a. föräldrarnas homosexualitet

Barnens problem till följd av föräldrarnas homosexualitet är oftast små

Bozett, 1980. 18 homosexuella fäder. Djupintervjuer. En fader rapporterar att hans barn blivit retat p.g.a. faderns homosexualitet. Bozett rapporterade att han inte sett många exempel på homofobi riktade mot barn till homosexuella fäder.

Green, 1978. 37 barn, 3–20 år gamla, uppfödda med homosexuella eller transsexuella föräldrar. Kontrollgrupp barn till heterosexuella fanns inte. Icke klinisk population. Barn i 3 av 13 familjer hade blivit retade pga föräldrarnas homosexualitet.

Green, Mandel, Hotvedt, Gray, & Smith, 1986. Barn 3–11 år gamla. 50 lesbiska mödrar med 56 barn (30 flickor, 26 pojkar). 40 heterosexuella mödrar med 48 barn (28 flickor, 20 pojkar). Intervjuer med barnen. Stad och landsbygd, 10 amerikanska delstater. Inga skillnader i de båda grupperna barn vad gäller kamratgruppsrelationer, popularitet, och social anpassning.

Hotvedt & Mandel, 1982. Intervjuer med barn och med deras homo- och heterosexuella mödrar visade ingen skillnad i barnens popularitet bland andra barn av samma och motsatt kön, i skola och grannskapet, varken för pojkar eller för flickor.

Wyers, 1987. 32 homosexuella män (40.1 år) och 34 lesbiska kvinnor (37.5 år). Medelåldern av männens barn var 15.1 år och av

kvinnornas barn 14.4 år. Face to face intervjuer. Standardiserat frågeformulär. 58 % av de lesbiska kvinnornas barn och 21 % av de homosexuella männens barn erfor vissa relationsproblem. Största problemet för barnen till de lesbiska mödrarna var rädsla för att kunna bli klandrade eller förlöjligade p.g.a. föräldrarnas homosexualitet. I vissa fall förelåg också osäkerhet för hur barnen till lesbiska kvinnor skulle kunna tala med andra om mödrarnas lesbianism. De flesta problemen ansågs dock inte vara allvarliga.

Tasker & Golombok, 1995. En longitudinell studie med 25 unga vuxna från lesbiska familjer och 21 unga vuxna uppfostrade av ensamstående heterosexuella mödrar. Genomsnittlig ålder 23.5 i båda grupperna. Gruppen med lesbiska mödrar hade inte upplevt stigmatisering från kamrater i större utsträckning än kontrollgruppen. Författarna sammanfattar att det tycks inte att stigmatisering av kamrater är något större problem för barn till lesbiska mödrar eller åtminstone att utsattheten för att bli retade eller utstötta inte hindrat dem från att bilda meningsfulla och givande kamratrelationer.

King & Black, 1999. I två studier ombads studenter (362 i studie 1 och 253 i studie 2) att ange i hur stor utsträckning de skulle kunna tänka sig att bekanta sig med lesbiska kvinnor och deras barn. Resultaten visade att relationsstigma var större gentemot de lesbiska kvinnorna än mot deras barn och att accepterandet ökade allteftersom de blev närmare bekanta med varandra. Mellan 80% och 100 % av studenterna skulle kunna tänka sig att bli bekanta, vänner, eller bästa vänner med barn till lesbiska kvinnor.

Barnens mentala hälsa

Barn till homosexuella har inte mer psykiska eller sociala problem

Golombok, Spencer, & Rutter, 1983. 27 lesbiska mödrar och 27 heterosexuella mödrar. 37 barn, 5–17 år gamla i familjerna med de lesbiska mödrarna och 38 barn i de heterosexuella mödrfamiljerna. Olika strukturerade intervjuer och frågeformulär för att fastställa barns emotioner, beteenden och relationer. "Blinda intervjuare". Inga signifikanta skillnader vad gäller psykologisk hälsa eller psykiatriska problem mellan de två grupperna barn.

Kirkpatrick, Smith, & Roy, 1981. 10 pojkar och 10 flickor, 5–12 år gamla barn till homosexuella mödrar jämfördes med liknande sample av barn till heterosexuella mödrar. Studien omfattade barnens utveckling, psykologisk testning (WISC, Holtzman Inkblot Technique). Könsidentiteten undersöktes med projektiv metod, nämligen Draw A Person Test. Inga signifikanta skillnader mellan barnen till de lesbiska mödrarna och kontrollgruppen. Inga skillnader i emotionell störning mellan de två grupperna.

Steckel, 1985. 11 barn till lesbiska par och 11 barn till heterosexuella par. Föräldrarna i de båda grupperna bodde tillsammans och hade uppfostrat sina barn från födelsen. De båda familjeformerna var matchade. Barnen 3–4 år gamla och uppfödda med mödrarna. Steckel undersökte hur kvinnligheten hos en andraförälder, i stället för en fader, kunde underlätta eller hindra ett barns intrapsykiska separation. Barnets oberoende, ego funktioner och objektrelationer mättes genom strukturerade föräldrantervjuer. Q-sort gavs till föräldrar och lärare. Projektiv strukturerad dockteknik-intervju med barnen (Structured Doll Technique). Studerade separations individuations processen hos barn (Den psykologiska utvecklingen från moder-barn enhet till självständig individ). Fokuserade på oberoende, ego funktioner, och objektrelationer. Ett lyckat genomförande av dessa uppgifter, resulterar i uppnåendet av objekt konstans, och en differentierad känsla av själv som normalt uppträder i treårsåldern. Barn i 3–4 årsåldern studerades därför. Inga skillnader i psykopatologi mellan de båda grupperna.

Golombok, Tasker, & Murray, 1997. 30 lesbiska mödrfamiljer (i 15 av dessa familjer var modern ensamstående förälder och i 15 levde modern ihop med en partner varav i 10 fall hade partnern varit medmamma sedan födelsen) och 42 familjer med en ensamstående heterosexuell moder jämfördes med 41 heterosexuella tvåföräldrafamiljer i Storbritannien. Barnen till de lesbiska mödrarna hade kommit till genom donatorinsemination. De lesbiska mödrarnas och de ensamstående heterosexuella mödrarnas barn hade vuxit upp utan fader eller fadersfigur i hemmet. Barnens genomsnittliga ålder 6 år. Standardiserade intervjuer och frågeformulär som mätte kvaliteten av föräldraskapet och barnets socio-emotionella utveckling. Vad beträffar den socio-emotionella utvecklingen så tycks barnen fungera bra och det finns ingen evidens för fler emotionella

problem eller beteendeproblem hos barnen som uppfostrats i de lesbiska mödrfamiljerna.

Brewaeys, Ponjaert, Van Hall, & Golombok, 1997. 30 lesbiska familjer med 4–8 år gamla barn som kommit till genom donatorinsemination jämfördes med 38 heterosexuella familjer där barnen hade kommit till genom donatorinsemination och 30 heterosexuella familjer där barnen kommit till genom vanlig befruktning. Belgisk studie. Skulle frånvaro av fadern leda till emotionella problem hos barnen? Standardiserade intervjuer och frågeformulär för föräldrarna och psykologisk testning av barnen. CBCL (Child Behaviour Checklist) visade att barnens beteendemässiga och emotionella anpassning inte skilde sig åt mellan barn som vuxit upp med lesbiska mödrar och de heterosexuella kontrollgrupperna. Dessutom skiljde barnens (pojkar och flickor till de lesbiska mödrarna) testvärden sig inte åt från ett stort holländskt populationsurval. Ingen evidens för att faderns frånvaro skulle leda till fler emotionella problem hos barnen.

Flaks, Ficher, Masterpasqua, & Joseph, 1995. 15 lesbiska familjer (lesbiska par) med 3–9 år gamla barn som hade kommit till genom donatorinsemination jämfördes med 15 matchade heterosexuella familjer (heterosexuella par). Evaluering av barnens kognitiva förmåga (WPPSI-R eller WISC-R), barnens beteendeanpassning och sociala kompetence (CBCL/4–18) och föräldraparens relationer (DAS, The Dyadic Adjustment Scale) och föräldrarnas färdigheter (PASS, The Parent Awareness Skills Survey). Blind analys av data. Resultaten visade inga signifikanta skillnader mellan de två grupperna barn eller de standardiserade urval som gjorts. Resultaten stöder tidigare forskning att varken faders närvaro eller föräldrars heterosexualitet är avgörande för ett barns hälsosamma utveckling.

Chan, Raboy, & Patterson, 1998. 80 familjer deltog i undersökningen varav 55 familjer med lesbiska föräldrar och 25 familjer med heterosexuella föräldrar. 50 familjer bestod av par och 30 av ensamstående föräldrar. Barnen hade kommit till genom donatorinsemination. Familjerna valdes från en spermabank på ett systematiskt sätt för att kontrollera för selektionsbias. Barnens genomsnittsalder 7 år. Barnens anpassning fastställdes genom dels Child Behavior Checklist (CBCL) där föräldrarna ger information om barnet och dels Teacher Report Form (TRF) där lärare lämnar

information om barnet. Barnen utvecklades normalt vad beträffar social kompetens och beteendeproblem och deras anpassning var orelaterad till föräldrarnas sexuella orientering och antalet föräldrar i hushållet. Barnens beteenden var signifikant korrelerade med föräldrarnas egen anpassning. Barnen uppvisade fler beteendeproblem och flera dysfunktionella föräldrabarninteraktioner när föräldrarna rapporterade mer stress och mer konflikter föräldrarna emellan.

Huggins, 1989. 36 tonåringar, 13–19 år gamla, hälften barn till vardera skilda lesbiska och heterosexuella mödrar. Hälften pojkar och hälften flickor i vardera grupp. Self-esteem Inventory (SEI) (Stanley Coopersmith). Mäter självförtroendet som är nära relaterat till psykologiskt välbefinnande. Validerat test på ca 10 000 barn i referensen. Analys av självförtroendepoäng hos barnen i de båda grupperna visade inga signifikanta skillnader.

Barnen förförs av vuxna homosexuella är en vanlig föreställning

Barn till homosexuella förförs inte i större utsträckning än barn till heterosexuella

Golombok, Spencer, & Rutter, 1983. Det finns inga bevis för att lesbiska mödrar utgör risk för att förföra sina barn.

Falk, 1989. Det finns inga bevis för att homosexuella föräldrar i större utsträckning skulle förföra eller tillåta sina barn att bli förförda jämfört med heterosexuella föräldrar.

Miller, 1979. 40 homosexuella fäder och 14 av deras barn. Snöbollsample. Sexuellt utnyttjande av barnen har inte kunnat visas. Den vuxne heterosexuelle mannen utgör en större risk för underåriga barn jämfört med den vuxne homosexuelle mannen.

Marshall, Barbaree, & Butt, 1988. De män som sexuellt utnyttjade pojkar som inte var köns mogna var uteslutande heterosexuella. De flesta pojkarna var 5 till 10 år gamla. Pedofili betecknar vuxna som föredrar eller enbart uppnår sexuell upphetsning genom att fantisera eller ha någon form av sexuell aktivitet med barn., vanligtvis 13 år och yngre (APA, 1987).

Barret & Robinson, 1990. Forskning och statistiska data visar klart att homosexuella fäder inte utgör någon riskgrupp för att förföra sina barn.

Jenny, Roesler, & Poyer, 1994. 352 barn evaluerades för sexuellt utnyttjande. Resultatet visade ingen överrepresentation av homosexuella förövare.

Omvärldens attityder och föräldrarnas öppenhet om sin homosexualitet

Nungesser, 1980. Fyra studier, review. Många barn är inte medvetna om samhällets fördomar mot deras lesbiska mödrar. De barn som känner till samhällets fördomar, stöder sina mödrar och förkastar samhällets negativa värderingar.

Bigner & Bozett, 1990. Det tycks som om barnen, oavsett det sätt som föräldrarna berättat om sin homosexualitet på, vanligtvis reagerar positivt. Detta gäller för pojkar och flickor och barn i alla åldrar. Bozett (1987) menar att det är ovanligt att barnen tar avstånd ifrån sina homosexuella fäder när de berättar om sin homosexualitet. Det vanligaste är att barnen fortsätter att relatera till och tycka om sina fäder lika mycket som de gjort tidigare.

Föräldrars öppenhet om sin homosexualitet tjänar som förebild för tolerans, och detta hjälper barnen att bli mer toleranta mot andra. De ser att det som är ovanligt också kan vara bra. Kvaliteten i föräldra-barnrelationen är ofta bättre där fäderna är öppna och ärliga om sin homosexualitet med barnen. Denna öppenhet för ofta barnen närmare sina föräldrar och göra dem mera benägna att diskutera sina problem med dem. Flera studier har också visat att detta varit fallet (Bozett, 1987; Miller, 1979). Susan Golomboks (1997) forskning visar också på vikten av öppenheten i kommunikationen mellan föräldrarna och barnet. Hon sammanfattar att barn som har en varm, kärleksfull relation med sina föräldrar och kan tala öppet med dem om deras icke-traditionella familj och de problem de stöter på till följd av den verkar växa upp till stabila, psykologiskt friska individer lika ofta som barn som uppfostrats i ett mer traditionellt familjehem. Litteraturen antyder också att det som är viktigt för barn som har en homosexuell far är hur öppen han är inför deras vänner om sin homosexuella identitet. De barn som känner att de har kontroll över den informationen och kan

informera sina vänner och lärare och skola vid den tidpunkt de vill, på det sätt de vill och med den nivå av öppenhet som de vill ha är de som känner sig tillfreds och har bra relationer (Golombok, 1997). Litteraturen visar också att de föräldrar som inte berättar om sin homosexualitet ger lätt intryck av skam och att det finns orsak att skämmas. Föräldrar som skäms över sin homosexualitet riskerar också fler negativa reaktioner från sina barn än föräldrar som inte skäms (Ernulf & Innala, 1991).

Brewaeys, Ponjaert, Van Hall, & Golombok, 1997. 30 lesbiska familjer med 4–8 år gamla barn som kommit till genom donatorinsemination jämfördes med 38 heterosexuella familjer där barnen hade kommit till genom donatorinsemination och 30 heterosexuella familjer där barnen kommit till genom vanlig befruktning. Belgisk studie. Standardiserade intervjuer och frågeformulär för föräldrarna och psykologisk testning av barnen. CBCL (Child Behaviour Checklist) visade att barnens beteendemässiga och emotionella anpassning inte skilde sig åt mellan barn som vuxit upp med lesbiska mödrar och de heterosexuella kontrollgrupperna. Dessutom skiljde barnens (pojkar och flickor till de lesbiska mödrarna) testvärden sig inte åt från ett stort holländskt populationsurval. Ingen evidens för att faderns frånvaro skulle leda till fler emotionella problem hos barnen. En viktig skillnad mellan grupperna handlar om öppenheten inför barnen. Frågan om föräldrarna ämnade berätta för sina barn att de kommit till genom donatorinsemination undersöktes. Alla lesbiska mödrar ämnade berätta för sina barn att spermadonator använts. Alla lesbiska mödrarna utom en hade redan berättat. Av de heterosexuella föräldrarna ämnade 8 av 38 föräldrar berätta för sina barn, men bara en hade redan gjort det. Flera författare har påpekat potentiella negativa effekter av familjehemligheter på barnens emotionella utveckling. I en annan studie med 124 lesbiska kvinnor (70 biologiska mödrar och 70 medmammor och 14 ensamstående mödrar där barnen kommit till genom donatorinsemination) ämnade nästan alla diskutera inseminationen öppet med sina barn. De flesta kvinnorna sade sig också vilja vara fullständigt öppna om sin lesbianism inför sina barn. De flesta kvinnorna sade sig värdera ärlighet mer än hemlighållande (Gartrell, Hamilton, Banks, Mosbacher, Reed, Sparks, & Bishop (1996) och en kvinna sammanfattade: "Vår lesbianism kommer att vara med oss hela tiden och vårt barn kommer att se det varje dag. Vi skall inte

gömma någonting och förhoppningsvis kommer vårt barn att bli fördomsfri på grund av detta och kommer att förstå att det finns massor av människor i världen, många olika slags människor”.

Lämplighet som föräldrar

Homo- och heterosexuella föräldrar uppfostrar barnen på likartat sätt

De homosexuella män och kvinnor som vill ha barn är ofta högt motiverade, förväntningarna är stora och förberedelser har gjorts för att barnet skall få det bra. När det gäller längtan efter barn skiljer sig inte lesbiska kvinnor och homosexuella män från heterosexuella kvinnor och män (Bigner & Bozett, 1990; Kirkpatrick, 1987). Lesbiska kvinnor verkar inte skilja sig från heterosexuella kvinnor i modersrollen och homosexuella män verkar inte skilja sig från heterosexuella män i fadersrollen.

Golombok, Tasker, & Murray, 1997. 30 lesbiska mödrfamiljer (i 15 av dessa familjer var modern ensamstående förälder och i 15 levde modern ihop med en partner varav i 10 fall hade partnern varit medmamma sedan födelsen) och 42 familjer med en ensamstående heterosexuell moder jämfördes med 41 heterosexuella tvåföräldrafamiljer i Storbritannien. Barnen till de lesbiska mödrarna hade kommit till genom donatorinsemination. De lesbiska mödrarnas och de ensamstående heterosexuella mödrarnas barn hade vuxit upp utan fader eller fadersfigur i hemmet. Barnens genomsnittliga ålder 6 år. Standardiserade intervjuer och frågeformulär som mätte kvaliteten av föräldraskapet och barnets socio-emotionella utveckling. Moderns psykologiska status mättes och mödrarnas lämplighet som föräldrar mättes genom standardiserade intervjuer. Mödrarna i familjer där fäder inte var närvarande visade mer värme gentemot barnen än mödrar till barn med närvarande fäder. Inga signifikanta skillnader i mödrarnas värme gentemot barnen detekterades mellan lesbiska mödrar och ensamstående heterosexuella mödrar. Större interaktion mellan mödrar och barn i de familjer som leddes av kvinnor. Större moder-barn interaktion i de lesbiska mödrfamiljerna jämfört med de ensamstående heterosexuella mödrfamiljerna. Grupperna skilde sig inte åt när det gällde mödrarnas emotionella engagemang med barnen. Barn som föds av ensamstående mödrar efter donatorinsemination skiljer sig åt från barn i enföräldrafamiljer som genomgått skilsmässa. De har upp-

fostrats av en ensamstående moder från början och har inte erfårit föräldrars skilsmässa och att behöva skiljas från sina fäder. Huruvida dessa barn får det sämre än barn från tvåföräldrafamiljer tycks bero på deras finansiella situation och om deras mödrar har familj och vänner som bidrar till att hjälpa dem. Från befintlig evidens så tycks den bästa prediktorn för hur barnen till de ensamstående mödrarna kommer att få det bero på familjesituationen, dvs. ekonomi och hjälp av familj och vänner, snarare än på om modern är ensamstående (Golombok, Tasker, & Murray, 1997; Golombok, 1998).

Chan, Brooks, Raboy, & Patterson, 1998. 30 lesbiska par och 16 heterosexuella par med åtminstone ett barn i grundskoleålder. Barnen hade kommit till genom anonym donatorinsemination. Lesbiska biologiska och icke-biologiska mödrar delade mera på barnuppfostringsuppgifter jämfört med de heterosexuella föräldrarna. De lesbiska medmammorna som var mera tillfreds med fördelningen av familjebesluten i hemmet var också mera nöjda med sina relationer. Deras barn visade också färre beteendeproblem. Effekten av föräldrarnas fördelning av arbete på barnens anpassning medierades av föräldrarnas relationstillfredsställelse. Barnens anpassning associerades oftare med föräldrarnas tillfredsställelse av arbetsfördelningen än med hur mycket varje förälder gjorde i hus hållet.

Relationer föräldrarna sinsemellan

Kvaliteten på föräldrarnas relationer skiljer sig inte mellan homo- och heterosexuella föräldrar

Flaks, Ficher, Masterpasqua, & Joseph, 1995. 15 lesbiska familjer (lesbiska par) med 3–9 år gamla barn som hade kommit till genom donatorinsemination jämfördes med 15 matchade heterosexuella familjer (heterosexuella par). Evaluering av föräldraparens relationer med DAS (The Dyadic Adjustment Scale, Spanier, 1976) som mäter parens relationskvalitet. Blind analys av data. Resultaten visade inga signifikanta skillnader i relationskvalitet mellan de två grupperna föräldrar.

Chan, Brooks, Raboy, & Patterson, 1998. 30 lesbiska par och 16 heterosexuella par med åtminstone ett barn i grundskoleålder. Bar-

nen hade kommit till genom anonym donatorinsemination. Kvaliteten på föräldrarnas relation fastställdes med Locke-Wallace Marital Adjustment Test (LWMAT; Locke & Wallace, 1959). Testet konstruerades ursprungligen för att mäta äktenskapstillfredsställelse hos heterosexuella makar. Patterson (1995) gjorde små semantiska förändringar i LWMAT för att också passa likakönade par. För att fastställa mera specifika aspekter på pars relationer användes "Braiker och Kelley Partnership Questionnaire" (Braiker & Kelley, 1979). Två skolor användes a) Love (dvs. bry sig om och emotionalitet gentemot partner) och b) Conflict (problem och dispyter). Inga signifikanta skillnader mellan heterosexuella och lesbiska par på något av de mått som mäter relationstillfredsställelse. Lesbiska och heterosexuella par rapporterade ungefär samma nivå "love", "conflict" och tillfredsställelse i sina relationer.

McNeill, Rienzi, & Kposowa, 1998. 24 lesbiska mödrar och 35 heterosexuella mödrar besvarade ett frågeformulär med fyra skolor (Index of Family Relations, Index of Parental Attitudes, Family Awareness Scale och Dyadic Adjustment Scale). Lesbiska och heterosexuella mödrarna uppvisade inga medelvärdesskillnader på mått som mäter anpassning till partner, familjeuppmärksamhet, eller relationer inom familjen.

Psykologiska och psykiatriska tillstånd hos föräldrarna

Ett stort antal studier visar ingen skillnad i psykisk stabilitet mellan homosexuella och heterosexuella

Green, Mandel, Hotvedt, Gray, & Smith, 1986. 50 lesbiska mödrar och 40 heterosexuella mödrar. Lesbiska mödrar hade bättre självförtroende än kontrollgruppen.

Rand, Graham, & Rawlings, 1982. 25 lesbiska mödrar intervjuades av 2 kvinnliga forskare. De lesbiska mödrarna var åtminstone lika psykologiskt friska som den större standardiserade undersökningsgruppen.

Siegelman, 1972. Fann att lesbiska mödrar var mindre undergivna, deprimerade och hade mindre ångest än kontrollgruppen.

Thompson, McCandles, & Strickland, 1971. Fann att de lesbiska mödrarna hade bättre självförtroende och var nöjdare med tillvaron än kontrollgruppen.

Friedman, 1988; Hooker, 1957; Pillard, 1988; Reiss, 1980. Homosexuella är inte mindre psykiskt stabila än jämförbara heterosexuella.

Golombok, Tasker, & Murray, 1997. 30 lesbiska mödrfamiljer (i 15 av dessa familjer var modern ensamstående förälder och i 15 levde modern ihop med en partner varav i 10 fall hade partnern varit medmamma sedan födelsen) och 42 familjer med en ensamstående heterosexuell moder jämfördes med 41 heterosexuella tvåföräldrafamiljer i Storbritannien. Barnen till de lesbiska mödrarna hade kommit till genom donatorinsemination. De lesbiska mödrarnas och de ensamstående mödrarnas barn hade vuxit upp utan närvaro av fader eller fadersfigur i hemmet. Barnens genomsnittliga ålder 6 år. Standardiserade intervjuer och frågeformulär som mätte kvaliteten av föräldraskapet och barnets socio-emotionella utveckling. Moderns psykologiska status mättes med "Parenting Stress Index", "Trait Anxiety Inventory" och "Beck Depression Inventory". Inga signifikanta skillnader mellan grupperna i psykologisk status på de kombinerade skattningarna. Inte heller några signifikanta grupp-skillnader mellan mödrarna för de individuella måtten på psykologisk status, dvs. stress som påverkats av föräldraskapet som mättes med "Parenting Stress Index", ångestnivå som mättes med "Trait Anxiety Inventory" och depression som mättes med "Beck Depression Inventory"

Hur föräldrarna uppfattar omgivningens attityder och vilken roll föräldrarnas öppenhet om den egna homosexualiteten har

Rand, Graham, & Rawlings, 1982. 25 lesbiska mödrar. Intervjuade av 2 kvinnliga forskare. De lesbiska mödrarna var åtminstone lika psykologiskt friska som den större standardiserade undersökningsgruppen. Deras data gav stöd för hypotesen att mödrar som uttryckte sin lesbianism för sina arbetsgivare, tidigare makar och sina barn var friskare än de som inte gjorde det.

Även om många människor inte accepterar de homosexuella föräldrarna så accepterar de oftast barnen. Men vikten av att föräldrarnas homosexualitet accepteras är förstas stor. Föräldrar som accepteras mår bättre och är bättre föräldrar. Homofobin är oftast

störst bland dem som inte haft kontakt med eller känner homosexuella. Forskning visar att öppenheten om den egna homosexualiteten ofta är av stor betydelse för att bli accepterad som homosexuell. Det viktigaste och ofta av avgörande betydelse för att människor skall få positiva känslor och attityder till homosexuella har nämligen visat sig vara det faktum att de haft positiva personliga kontakter med och att de lärt känna och sett homosexuella människor (Innala & Ernulf, 1993; Innala, 1995). Av detta följer att ju vanligare det blir med öppet homosexuella föräldrar desto bättre attityder bildar omvärlden gentemot homosexuella föräldrar. Vinsterna att minska homofobin är stora för alla. Folk rapporterar att de mår bättre när deras homofobiska attityder minskar. Ett samhälle med låg homofobi ger alla dess invånare bättre möjligheter att bra kunna relatera till varandra. De begränsningar som heterosexuella manliga och kvinnliga könsroller orsakar kan också minska i ett låghomofobiskt samhälle (Innala, 1995).

Hur ser barnens faktiska bindningar ut

Barnens bindningar till sina likakönade föräldrar skiljer sig inte mycket från heterosexuellas barns bindningar till sina föräldrar. Likhetererna är större än skillnaderna. Miller (1979) studerade 40 homosexuella män som hade barn och han fann att barnen varken tänker på föräldrarna i sexuella eller homosexuella termer. Barnen uppfattar sig som barn i en vanlig föräldra-barnrelation. Barn till homosexuella föräldrar skiljer sig inte från barn med heterosexuella föräldrar när det gäller att tycka om sina föräldrar. Det finns dock fall där barnen varit negativa till faderns homosexualitet, men i dessa fall har de oftast fortsatt att acceptera honom i fadersrollen (Bozett, 1987). De mest signifikanta fynden från studier av lesbiska familjer med ett barn som kommit till genom donatorinsemination är att den andra mamman (den icke biologiska) är mer involverad i barnens uppfostran jämfört med fäder i tvåföräldra heterosexuella familjer (Brewaeys, Ponjaert, Van Hall, & Golombok, 1997; Chan, Raboy, & Patterson, 1998; Flaks, Ficher, Masterpasqua, & Joseph, 1995; Golombok, Tasker, & Murray, 1997). Unga vuxna som hade växt upp i ett lesbiskt hushåll beskrev sin relation med mammans nya partner signifikant mer positivt än vad unga vuxna som växt upp med heterosexuell

mamma beskrev sin mammas nye manliga partner (Golombok, 1997).

När det gäller fäder så visar tvåföräldrafamiljer att fäder tillbringar mycket mindre tid med sina barn än mödrarna men detta tycks ha mindre betydelse än vad fäderna och barnen gör när de är tillsammans. Ju mer fäderna är aktiva i föräldraskapet desto bättre är det för barnens sociala och emotionella utveckling och fäderna tycks vara speciellt omtyckta som lekkamrater (Parke, 1996; Lamb, 1997). Men det tycks inte vara deras manlighet som har betydelse. Om deras kön skulle vara avgörande skulle vi kunna förvänta oss att barn utan fäder, och barn med mycket kontakt med sina fäder skulle skilja sig åt i sin maskulinitet och femininitet från barn i traditionella tvåföräldrafamiljer. Det finns ingen evidens att detta skulle vara fallet. Flickor i dessa familjer är inte mindre feminina och pojkar inte mindre maskulina i sin identitet och i sina beteenden än barn som växer upp i mera traditionella hem och barn som har mycket kontakt med sina fäder har mindre konventionella attityder till mans- och kvinnoroller (Stevenson & Black, 1988; Radin, 1994). Istället tycks fäder ha en positiv effekt på barnens utveckling på samma sätt som mödrar. Lika stor proportion barn känner trygghet till fadern som till modern (Fox, Kimmerly, & Schafer, 1991). Fäder som är tillgivna sina barn, har frekvent social interaktion med sina barn, och som är känsliga för deras behov och emotioner får också välanpassade barn (Lamb, 1997). De får dessutom nära band till sina barn (Cox, Owen, Henderson, & Margand, 1992). Den viktigaste faktorn för trygga föräldra-barnrelationer är kvaliteten i interaktionen mellan föräldern och barnet och beror inte på könet eller den sexuella orienteringen hos föräldern (Golombok & Tasker, 1994).

Barn som kommit till genom donatorinsemination utvecklas på ett normalt sätt och deras anpassning är orelaterad till om föräldrarna är homo- eller heterosexuella (Chan, Raboy, & Patterson, 1998). Forskning på barn som kommit till genom ägg eller spermadonation visar inte bara att dessa barn fungerar bra men också att de har bättre relationer med sina föräldrar än barn som kommit till på vanligt sätt (Golombok, 1998; Golombok, Murray, Brinsden, & Abdalla, 1999). Dessa resultat tyder på att en stark längtan efter att bli förälder kan vara viktigare än genetiskt släktskap för att skapa positiva familjerelationer och att befruktning genom könsellsdonation inte tycks ha ogynnsamma effekter på barns socio-emotionella utveckling (Golombok, 1998).

Vilka för- och nackdelar har barn som växer upp i homosexuella familjer?

Uppväxtvillkoren för barnen är väldigt lika oavsett föräldrarnas sexuella orientering

Vid jämförelser mellan lesbiska och heterosexuella fränskilda mödrar så visar studier att de lesbiska mödrarna i större utsträckning ser till att deras barn har kontakt med fadern. De lesbiska mödrarna har också mer kontakt med fadern (Kirkpatrick, 1982; Golombok, Spencer, & Rutter, 1983).

Flaks, Ficher, Masterpasqua, & Joseph, 1995. 15 lesbiska familjer (lesbiska par) med 3–9 år gamla barn som hade kommit till genom donatorinsemination jämfördes med 15 matchade heterosexuella familjer (heterosexuella par). Evaluering av barnens kognitiva förmåga (WPPSI-R eller WISC-R), barnens beteendeanpassning och sociala kompetence (CBCL/4–18) och föräldraparens relationer (DAS, The Dyadic Adjustment Scale) och föräldrarnas färdigheter (PASS, The Parent Awareness Skills Survey). Blind analys av data. Resultaten visade skillnader i föräldraegenskaper mellan de två grupperna föräldrar. Lesbiska par visade mer känslighet och effektivitet på de mått där föräldrar svarar på typiska barnuppfostrings-situationer.

Studier har funnit att homosexuella fäder ger barnen mera omtanke, betonar verbal kommunikation i större utsträckning och anstränger sig mer än heterosexuella fäder att skapa stabila hemförhållanden och positiva relationer till sina barn (Bigner & Bozett, 1990; Bigner & Jacobsen, 1989). Homosexuella fäder har också visat sig ha större tillfredsställelse av det första barnet, de kommer bättre överens med sin partner om detaljer i barnuppfostran och de uppmuntrar barnen att leka med könstypiska leksaker i större utsträckning än heterosexuella fäder (Bigner & Jacobsen, 1989; Bozett, 1989; Harris & Turner, 1985/1986). Bigner och Jacobsen (1989) fann också att homosexuella fäder i större utsträckning förklarade regler för sina barn, uppmuntrade barnen att uttrycka sig emotionellt i större utsträckning och såg i större utsträckning till att barnen följde de regler som ställts upp jämfört med heterosexuella fäder.

Vilket stöd kan barnen och deras föräldrar behöva från samhället för att komma över eventuella svårigheter?

Ökad undervisning om homosexualitet och homosexuella i våra skolor och samhällets institutioner. Okunskapen är stor och det finns fortfarande många felaktiga föreställningar om homosexualitet och homosexuella människor i samhället (Innala, 1995). Detta trots ökat socialt accepterande av homosexuella män och kvinnor och trots ökad öppenhet bland homosexuella själva. De senaste 20 åren har mycket empirisk forskning gjorts om homosexualitet som falsifierat många av de felaktiga föreställningar som finns men det allra mesta av denna forskning har inte kommit allmänheten till del. Stora delar av denna forskningen har inte heller kommit människor inom vård och undervisning och andra som arbetar med människor till del t ex läkare, sjuksköterskor, socialarbetare, psykologer, lärare, förskollärare och barnmorskor. Ett annat vanligt problem är att informatörer, utbildare osv av olika slag utgår ifrån att alla är heterosexuella (heterosexual assumption). När myndigheter och andra bedriver information är de viktigt att de ser till att informationen också riktar sig till homo- och bisexuella.

Att synliggöra homosexualiteten är av stor vikt för att vi skall få mindre homofobi i samhället. Homofobi betecknar människors negativa känslor, attityder och beteenden gentemot homosexuella. Forskning visar att öppenheten av homosexuella själva är av stor betydelse för att förändra synen på homosexuella och homosexualitet. Det viktigast för att människor skall få positivare känslor och attityder till homosexuella har nämligen visat sig vara det faktum att de haft positiva personliga kontakter med och att de lärt känna och sett homosexuella människor (Innala & Ernulf, 1993; Innala, 1995).

Undervisning om homosexuella familjebildningar. Undervisning om den kunskap som redan finns om att homosexuella män och lesbiska kvinnor har barn och kan vara lika bra föräldrar som heterosexuella män och kvinnor och att de barn som växer upp med homosexuella föräldrar inte har det sämre än de barn som växer upp med heterosexuella föräldrar (Ernulf & Innala, 1990; 1991; Innala, 1997).

Att synliggöra homosexuella familjebildningar som ju redan finns i tämligen stort antal i Sverige kommer att bidra till en positivare syn även här. De flesta med negativ syn på homosexuella och

homosexuella familjebildningar är de som inte haft kontakt, inte sett och inte känner homosexuella och deras barn (Innala, 1995). Det är också viktigt för de familjer som redan finns att kunna relatera till andra i samma situation. Homosexuella familjer har också visat sig vara en förebild för andra icke-typiska familjer.

Att barn till homosexuella ges möjlighet att träffa barn i samma situation. Det har visat sig vara av stort värde för barn till homosexuella att träffa andra barn i liknande situation för att utbyta tankar och erfarenheter med dem (Ernulf & Innala, 1991). Det kan tex vara i form av stödgrupper.

Revidera de utvecklingspsykologiska, psykodynamiska och inlärningspsykologiska teorier som bidrar till att homosexuella inte anses vara passande föräldrar och att barnen antas ta skada av att växa upp med homosexuella föräldrar. Det är vida känt att homosexuella stöter på okunskap när de söker hjälp av olika slag. De ovan nämnda teorierna stämmer inte överens med den mängd empiriska studier på homosexuella och deras barn som gjorts de senaste 20 åren (Innala, 1997). Det är ju viktigt att barnmorskor, förskollärare, lärare, sjuksköterskor, läkare, psykologer, socialarbetare och andra som kan tänkas komma i kontakt med homosexuella familjer har riktig kunskap.

Lagstiftning som skyddar barn till homosexuella. Barn till homosexuella behöver få samma lagliga skydd som alla andra barn redan har. Barnen bör ges laglig rätt till båda adoptivföräldrarna. Det är av särskild vikt vid föräldrars skilsmässa och om en förälder dör.

Lagstiftning mot diskriminering av homosexuella inte bara skyddar homosexuella utan bidrar antagligen också till att göra folks attityder till homosexuella positivare eftersom lagstiftning påverkar de värdesystem som ett samhälle har (moralbildning). Det är också troligt att positiva attityder blir mer lättillgängliga och negativa stereotypier blir mindre tillgängliga eftersom samhällets institutioner inte beskriver homosexuella i negativa termer. Detta minskar homofobin och gör kontakter mellan homo- och heterosexuella lättare (Innala, 1995). Homosexuella vågar i större utsträckning leva öppet vilket också gör situationen bättre för barn till homosexuella.

Mer forskning på homosexuella familjebildningar. För att förstå den speciella situation som homosexuella familjer lever i och för att förstå de specifika behov de har så behöver vi veta mer om dem. Den familjeteori som utvecklats från och testats utifrån heterosexuella normer kanske behöver utvecklas för att passa homosexuella

familjeformer. Förståelse av homosexuella familjeformer kan vara av stor vikt vid terapier osv. Särskilt angeläget finnes vara forskning rörande homosexuella familjer i Sverige. Sådan forskning saknas helt.

Se till att de universitetsinstitutioner som bedriver familjevetenskap också inkluderar homosexuella familjebildningar. Eftersom homosexuella familjeformer finns så behöver vi kvalificerade forskare som är experter också på detta område. Gärna från olika discipliner.

Referenser

- American Psychiatric Association (1987). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-III-R* (Third edition — revised). Washington, DC: American Psychiatric Association.
- Bailey, J. M., Bobrow, D., Wolfe, M., & Mikach, S. (1995). Sexual orientation of adult sons of gay fathers. *Developmental Psychology*, *31*(1), 124–129.
- Barret, L.R., & Robinson, B. E. (1990). *Gay fathers*. Lexington, D.C. Heath and Company.
- Bigner, J.J., & Jacobsen, R. B. (1989). Parenting behaviors of homosexual and heterosexual fathers. *Journal of Homosexuality*, *18*(1–2), 173–186.
- Bigner, J. J., & Jacobsen, R. B. (1989). The value of children to gay and heterosexual fathers. *Journal of Homosexuality*, *18*(1–2), 163–172.
- Bigner, J. J., & Bozett, F. W. (1990). Parenting by gay fathers. I F. W. Bozett & M. B. Sussman (Red.), *Homosexuality and family relations*. New York: Harrington Park Press.
- Bozett, F. W. (1987). *Gay and lesbian parents*. New York: Praeger.
- Bozett, F. W. (1989). Gay fathers: A review of the literature. *Journal of Homosexuality*, *18*(1–2), 137–162.
- Bozett, F. W. (1985). Gay men as fathers. I (Red.), S. M. Hanson och F. W. Bozett. *Dimensions of fatherhood*. New York, Sage.
- Braiker, H. B., & Kelley, H. H. (1979). Conflict in the development of close relationships. I R. L. Burgess & T. L. Huston (Red.), *Social exchange in developing relationships* (pp. 135–168). New York: Academic Press
- Brewaeys, A., Olbrechts, H., Devroey, P., & Van Steirteghem, A. C. (1989). Counselling and selection of homosexual couples in fertility treatment. *Human Reproduction*, *4*(7), 850–853.
- Brewaeys, A., Ponjaert, I., Van Hall, E. V., & Golombok, S. (1997). Donor insemination: Child development and family functioning in lesbian mother families. *Human Reproduction*, *12*(6), 1349–1359.
- Chan, R. W., Raboy, B., & Patterson, C. J. (1998). Psychosocial adjustment among children conceived via donor insemination by lesbian and heterosexual mothers. *Child Development*, *69*(2), 443–457.
- Chan, R. W., Brooks, R. C., Raboy, B., & Patterson, C. J. (1998). Division of labor among lesbian and heterosexual parents:

- Associations with children's adjustment. *Journal of Family Psychology*, 12(3), 402–419.
- Corley, R. (1990). *The final closet: The gay parent's guide for coming out to their children*. Miami: Editech press.
- Cox, M. J., Owen, M. T., Henderson, W. K., & Margand, N. A. (1992). Prediction of infant-father and infant-mother attachment. *Developmental Psychology*, 474–483.
- Ernulf, K. E., & Innala, S. M. (1987). The relationship between affective and cognitive components of homophobic reaction. *Archives of Sexual Behavior*, 16(6), 501–509.
- Ernulf, K., & Innala, S. (1990). Hur barnen uppfostras betyder mest. *PsykologTidningen*, 17, 4–7.
- Ernulf, K. E., & Innala, S. M. (1991). Homosexuella män och lesbiska kvinnor som föräldrar: En sammanfattning av aktuell forskning. *Nordisk Sexologi*, 9(2), 65–74.
- Falk, P. J. (1989). Lesbian mothers: Psychosocial assumptions in family law. *American Psychologist*, 44(6), 941–947.
- Flaks, D. K., Ficher, I., Masterpasqua, F., & Joseph, G. (1995). Lesbians choosing motherhood: A comparative study of lesbian and heterosexual parents and their children. *Developmental Psychology*, 31(1), 105–114.
- Fox, N. A., Kimmerly, N. L., & Schafer, W. D. (1991). Attachment to mother/attachment to father: A meta-analysis. *Child Development*, 62, 210–225.
- Friedman, R. C. (1988). *Male homosexuality: A contemporary psychoanalytic perspective*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Gartrell, N., Hamilton, J., Banks, A., Mosbacher, D., Reed, N., Sparks, C. H., & Bishop, H. (1996). The national lesbian study: 1. Interviews with prospective mothers. *American Journal of Orthopsychiatry*, 66(2), 272–281.
- Gochros, J. S. (1989). *When husbands come out of the closet*. New York: Harrington Park Press.
- Golombok, S. (1997:23). Att växa upp i lesbisk familj. I L. Lingvall (Red.), *Tema: Homosexuella och barn. Rapport från en hearing*. Stockholm: Folkhälsoinstitutet.
- Golombok, S. (1998). New families, old values: Considerations regarding the welfare of the child. *Human Reproduction*, 13(9), 2342–2347.

- Golombok, S., & Tasker, F. (1994). Children in lesbian and gay families: Theories and evidence. *Annual Review of Sex Research, 5*, 73–100.
- Golombok, S., & Tasker, F. (1996). Do parents influence the sexual orientation of their children? Findings from a longitudinal study of lesbian families. *Developmental Psychology, 32*(1), 3–11.
- Golombok, S., Spencer, A., & Rutter, M. (1983). Children in lesbian and single-parent households: Psychosexual and psychiatric appraisal. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry, 38*(4), 551–572.
- Golombok, S., Tasker, F., & Murray, C. (1997). Children raised in fatherless families from infancy: family relationships and the socioemotional development of children of lesbian and single heterosexual mothers. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry, 38*(7), 783–791.
- Golombok, S., Murray, C., Brinsden, P., & Abdalla, H. (1999). Social versus biological parenting: Family functioning and the socioemotional development of children conceived by egg and sperm donation. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry, 40*(4), 519–527.
- Green, R. (1978). Sexual identity of 37 children raised by homosexual or transsexual parents. *American Journal of Psychiatry, 135*(6), 692–697.
- Green, R. (1982). The best interests of the child with a lesbian mother. *Bulletin of the AAPL, 10*(1), 7–15.
- Green, R., Mandel, J. B., Hotvedt, M. E., Gray, J., Smith, L. (1986). Lesbian mothers and their children: A comparison with solo parent heterosexual mothers and their children. *Archives of Sexual Behavior, 15*(2), 167–184.
- Harris, M. B., & Turner, P.H. (1985/86). Gay and lesbian parents. *Journal of Homosexuality, 12*(2), 101–113.
- Hoeffler, B. (1981). Childrens acquisition of sex-role behavior in lesbian-mother families. *American Journal of Orthopsychiatry, 51*(3), 536–544.
- Hooker, E. (1957). The adjustment of the male overt homosexual. *Journal of Projective Techniques, 21*, 18.
- Hotvedt, M. E., & Mandel, J. B. (1982). Children of lesbian mothers. I W. Paul, J. D. Weinrich, J. C. Gonsiorek, & M. E. Hotvedt (Red.), *Homosexuality: Social, psychological, and biological issues* (pp. 275–285). Beverly Hills, CA: Praeger.

- Huggins, S. L. (1989). A comparative study of self-esteem of adolescent children of divorced lesbian mothers and divorced heterosexual mothers. *Journal of Homosexuality*, 18(1-2), 123-135.
- Innala, S. M. (1995). *Structure and development of homophobia*. Doctoral Dissertation. Göteborg University, Göteborg, Sweden.
- Innala, S. (1997:23). Barn i homosexuella familjebildningar – en forskningsöversikt. I L. Lingvall (Red.), *Tema: Homosexuella och barn. Rapport från en hearing*. Stockholm: Folkhälsoinstitutet.
- Innala, S. M., & Ernulf, K. E. (1989). Komma ut processen. *Nordisk Sexologi*, 7(4), 274-279.
- Innala, S. M., & Ernulf, K. E. (1993). *The development of homophobia: A cross-national analysis*. (Göteborg Psychological Reports Vol. 23 No. 1). Göteborg, Sweden: University of Göteborg, Department of Psychology.
- Jenny, C., Roesler, T. A., & Poyer, K. L. (1994). Are children at risk for sexual abuse by homosexuals? *Pediatrics*, 94(1), 41-44.
- Kentler, H. (1989). *Leihväter: Kinder brauchen Väter*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag.
- King, B. R., & Black, K. N. (1999). Extent of relational stigmatization of lesbians and their children by heterosexual college students. *Journal of Homosexuality*, 37(2), 65-81.
- Kirkpatrick, M. (1982). Lesbian mother families. *Psychiatric Annals*, 12(9), 842-848.
- Kirkpatrick, M. (1987). Clinical implications of lesbian mother studies. *Journal of Homosexuality*, 14(1-2), 201-211.
- Kirkpatrick, M., Smith, C., & Roy, R. (1981). Lesbian mothers and their children: A comparative survey. *American Journal of Orthopsychiatry*, 51(3), 545-551.
- Kweskin, S. L., & Cook, A. S. (1982). Heterosexual and homosexual mothers' self-described sex-role behavior and ideal sex-role behavior in children. *Sex Roles*, 8(9), 967-975.
- Lamb, M. (1997). *The role of the father in child development*. New York: Wiley.
- Locke, H. J., & Wallace, K. M. (1959). Short marital-adjustment and prediction tests: Their reliability and validity. *Marriage and Family Living*, 21, 251-255.
- Mandel, J. B., & Hotvedt, M. E. (1980). Lesbians as parents. *Huisarts & Praktijk*, 4, 31-34.

- Marshall, W. L., Barbaree, H. E., & Butt, J. (1988). Sexual offenders against male children: Sexual preferences. *Behaviour, Research, & Therapy, 26*(5), 383–391.
- McCandlish, B. (1987). Against all odds: Lesbian mother family dynamics. In F. Bozett, (Red.), *Gay and Lesbian Parents* (pp. 23–38). New York, NY: Praeger.
- McNeill, K. F., Rienzi, B. M., & Kposowa, A. (1998). Families and parenting: A comparison of lesbian and heterosexual mothers. *Psychological Reports, 82*, 59–62.
- Miller, B. (1979). Gay fathers and their children. *The Family Coordinator, 28*, 544–552.
- Nungesser, L. G. (1980). Theoretical bases for research on the acquisition of social sex?roles by children of lesbian mothers. *Journal of Homosexuality, 5*(3), 177–187.
- Parke, R. (1996). *Fatherhood*. Harvard, NJ: Harvard University Press.
- Patterson, C. J. (1992). Children of lesbian and gay parents. *Child Development, 63*, 1025–1042.
- Patterson, C. J. (1994). Children of the Lesbian Baby Boom: Behavioral Adjustment, Self-Concepts, and Sex-Role Identity. I B. Greene & G. Herek (Red.), *Contemporary Perspectives on gay and Lesbian Psychology: Theory, Research, and Applications*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Patterson, C. J. (1995). Families of the lesbian baby boom: Parents' division of labor and children's adjustment. *Developmental Psychology, 31*(1), 115–123.
- Pillard, R. C. (1988). Sexual orientation and mental disorder. *Psychiatric Annals, 18*(1), 52–56.
- Pruett, K. D. (1985). Oedipal configurations in young father-raised children. *Psychoanal Study Child, 40*, 435–456.
- Radin, N. (1994). Primary caregiving fathers in intact families. I A. E. Gottfried & A. W. Gottfried (Red.), *Redefining families*. New York: Plenum Press
- Rand, C., Graham, D. L., & Rawlings, E. I. (1982). Psychological health and factors the court seeks to control in lesbian mother custody trials. *Journal of Homosexuality, 8*(1), 27–39.
- Reiss, B. (1980). Psychological test in homosexuality. I J. Marmor (Red.), *Homosexual behavior*. New York: Basic Books.
- Ricketts, W., & Achtenberg, R. (1990). Adoption and foster parenting for lesbians and gay men: Creating new traditions in family. I F. W. Bozett & M. B. Sussman (Red.),

- Homosexuality and family relations*. New York: Harrington Park Press.
- Siegelman, M. (1972). Adjustment of homosexual and heterosexual women. *American Journal of Psychiatry*, 120, 477–481.
- Spanier, G. B. (1976). Measuring dyadic adjustment. *Journal of Marriage and the Family*, 38, 15–28.
- Steckel, A. (1985). *Separation-individuation in children of lesbian and heterosexual couples*. Unpublished doctoral dissertation, The Wright Institute Graduate School, Berkeley, CA.
- Steckel, A. (1987). Psychosocial development of children of lesbian mothers. I F. Bozett, (Red.), *Gay and lesbian parents* (pp. 75–85). New York: Praeger.
- Stevenson, M. R., & Black, K. N. (1988). Parental absence and sex role development: a meta-analysis. *Child Development*, 59, 793–814.
- Tasker, F., & Golombok, S. (1995). Adults raised as children in lesbian families. *American Journal of Orthopsychiatry*, 65(2), 203–215.
- Thompson, N., McCandless, B., & Strickland, B. (1971). Personal adjustment of male and female homosexuals and heterosexuals. *Journal of Abnormal Psychology*, 78(2), 237–240.
- Voeller, B., & Walters, J. (1978). Gay fathers. *The Family Coordinator*, 27(2), 149–157.
- Williams, W. L. (1986). *The spirit and the flesh: Sexual diversity in American Indian culture*. Boston: Beacon Press.
- Wyers, N. L. (1987). Homosexuality in the family: Lesbian and gay spouses. *Social Work*, 32(2), 143–148.
- Zeidenstein, L. (1990). Gynecological and childbearing needs of lesbians. *Journal of Nurse-Midwifery*, 35(1), 10–18.

2 En jämförelse mellan amerikanska och svenska attityder till homosexualitet och homosexuella personer

av

Docent Lena Nilsson Schönnesson

På uppdrag av Kommittén om barn i homosexuella familjer (Ju 1999:02) har föreliggande promemoria sammanställts. Bakgrunden är, att forskningen kring barn till homosexuella föräldrar har genomförts i huvudsak i USA, men även i Storbritannien och Belgien. Det aktualiserar frågan huruvida resultaten kan överföras på svenska förhållanden. Ett sätt att belysa frågeställningen är att jämföra attityder till homosexualitet och homosexuella personer mellan länderna och därmed få en uppfattning om i vilket undersökningsklimat som forskningen har bedrivits.

Tonvikten i promemorian ligger på attitydjämförelser mellan USA och Sverige. Den är indelad i fem avsnitt. I första avsnittet är fokus på relevanta begrepp och definitioner och därpå följer en sammanfattning kring förekomsten av anti-homosexuella attityder i de båda länderna (avsnitt 2). Exempel på sociala och psykologiska faktorer, som visat sig påverka inställningen till homosexualitet och homosexuella personer, belyses i avsnitt 3. I avsnitt 4 görs en jämförelse mellan förekomst av s.k. hatbrott i USA och Sverige och promemorian avslutas med en sammanfattning (avsnitt 5).

Begrepp och definitioner

Begreppet "normal"

Homosexualitet och homosexuella personer bedöms ofta utifrån ett sexualmoraliskt perspektiv, dvs. att homosexualitet är omoraliskt eller "fel". Det finns en tradition att jämställa det som anses vara sexuellt moraliskt acceptabelt med det som definieras som "normalt" eller "naturgivet". Begreppet "normal" har, förutom en statistisk, en ideologisk innebörd. I det sexualideologiska perspektivet syftar "normal" sexualitet på vad människan bör göra. Det utgår från s.k. naturgivna lagar, som t.ex. att målsättningen med samlaget är fortplantning, varför det sexuella umgänget enbart bör ske i ett reproduktivt syfte. Det är viktigt att uppmärksamma, att termen "normal" är kultur- och tidsbunden samt föränderlig och därmed relativ. Likaså att det finns en dold moraliserande kvalitet i "normal", som många gånger göms i en pseudovetenskaplig jargong. Psykoanalytikern Robert Stoller påpekar att gömd i frasen "normal" kan ligga arrogans, grymhet och oärlighet.

Begreppet heterosexism

Eftersom begreppet "normal" oftast används i bemärkelsen rättensnöre för individens sexuella handlingar, är begreppet sexuell norm mer rättvisande. Varje kultur skapar sin tidstypiska sexosofi,¹ dvs. utvecklar sina sexuella värderingar, normer och attityder. Dessa sammanfogas i officiella sexuella doktriner eller manus (eng. script).² De i sin tur internaliseras i mer eller mindre stor utsträckning av individen, som på så sätt formar sitt individuella script. Officiella sexuella scripts manifesteras i ett övergripande sexualideologiskt förhållningssätt. Den västerländska kulturens sexualideologi utmärks bl.a. av dess heterosexism, dvs. ett ideologiskt system som förnekar, förtrycker, talar nedsättande om och stigmatiserar alla typer av icke heterosexuella beteenden, relationer, identiteter och "communities".³ Det fungerar genom en ömsesidig process av osynlighet och attack. Homosexualitet är för det mesta kulturellt osynlig, men när människor som har homosexuella relationer eller

---

¹ Money (1986).

² Gagnon (1977).

³ Herek (1990).

som identifierar sig som homosexuella blir synliga, slår samhället många gånger tillbaka.

Begreppet homofobi

Heterosexismen genomsyrar således den samhälleliga nivån. För att beskriva anti-homosexuella attityder och beteenden på individnivå, används ofta begreppet "homofobi", som är ett (internaliserat) resultat av den heterosexistiska sexualideologin. George Weinberg myntade begreppet homofobi i slutet av 1960-talet.⁴ Han använde begreppet för att etikettera både heterosexuellas rädsla att vara nära personer med en homosexuella preferens och homosexuella personers självförakt.⁵ Det senare är en återspeglning av *internaliserad homofobi*, som motsvarar den homosexuelle personens införlivande av samhällets anti-homosexuella (eller heterosexistiska) attityder i sin egen person. Det kan bidra till, att individen spaltar av den homosexuella dimensionen från sin övriga personlighet och konsekvensen blir att individen får svårigheter att acceptera och respektera sin homosexuella preferens. Det i sin tur påverkar det psykiska välbefinnandet och livskvaliteten i negativ riktning.⁶

Senare definitioner av homofobi betonar aversionen mot homosexuella personer, deras livsstil och/eller kultur och/eller beteende eller handlingar, riktade mot homosexuella personer, som är baserad på aversion. Andra definitioner identifierar homofobi som en irrationell fruktan för homosexualitet.

Begreppet sexuell fördomsfullhet

Herek⁷ har kritiserat begreppet homofobi, som han menar har begränsningar. För det första har empiriskt forskning inte kunnat visa, att heterosexuella personers anti-homosexuella attityder är fobiska i klinisk bemärkelse. För det andra, implicerar homofobi att fördomar mot homosexuella kvinnor och män är sprungna ur individen per se snarare än att det är ett socialt fenomen, som är rotat i kulturella ideologier och sociala relationer. För det tredje

---

⁴ Weinberg (1972).

⁵ Nilsson Schönnesson & Brattberg (1994).

⁶ Nilsson Schönnesson & Ross (1999).

⁷ Herek, Gillis & Cogan (1999).

begränsas individens liv av en fobi, vilket dock inte är fallet för "homofoba" heterosexuella personer. Homofobin fyller snarare en funktion för personen ifråga. Herek förespråkar istället begreppet sexuell fördomsfullhet, som syftar på alla negativa attityder som omgärdar bi- och homosexuellt beteende, människor med en bisexuell eller homosexuell preferens och "communities" av bi- och homosexuella kvinnor och män.⁸ Fördelarna med begreppet sexuell fördomsfullhet är, enligt Herek, att det är av deskriptiv art och innehåller inga förutfattade meningar om dess ursprung, dynamik, och motiv. Det förutsätter inte heller att anti-homosexuella attityder är irrationella eller ondskefulla.

I föreliggande promemoria används det deskriptiva begreppet anti-homosexuella attityder.

Begreppet stigmatisering

I de anti-homosexuella attitydernas kölvatten följer stigmatisering. Att vara stigmatiserad betyder i detta sammanhang, att personen av andra tillskrivs negativa karaktäristika och stereotypa bilder. Denna stämpel upplevs av personen i fråga som skamlig och ned-sättande. För den homosexuella kvinnan/mannen innebär stigmatiseringen, att han/hon avhumaniseras. De stereotypa bilderna fokuseras bl.a. på homosexuella sexuella beteenden, medan homosexuella uttrycksformer för kärlek osynliggörs. Stigmatiseringen försvårar också för den homosexuella personen att få tillgång till positiva, realistiska bilder av vad det innebär att leva homosexuellt.⁹

Anti-homosexuella attityder och stigmatisering kan få som konsekvens att den homosexuella personen diskrimineras och/eller ställs utanför den heterosexuella sociala gemenskapen. Men de kan också ikläda sig trakasserier eller våldets skepnad, s.k. hatbrott (avsnitt 13.3.2 i betänkandets del A). Dessa handlingar är bl.a. ett resultat av heterosexuella personers negativa attityder och inställning till homosexuella kvinnor och män.

---

⁸ Herek (1990).

⁹ Nilsson Schönnesson & Brattberg (1994).

Begreppet attityd

har givits många definitioner. Ett exempel är, att en attityd är en fördelaktig eller ofördelaktig reaktion inför en person, företeelse eller situation, som kommer till uttryck i individens värderingar, känslor eller tilltänkt beteende. Indirekt innehåller definitionen de tre grundkomponenterna, som attityder antas bestå av, nämligen en kognitiv, en emotionell och en beteendekomponent. Somliga forskare^{10,11,12} hävdar dock, att en attityd enbart består av kunskap (information som är associerat till föremålet för attityden) och värdering (bedömning baserad på kunskap). De menar, att den roll som den emotionella komponenten spelar i attityder är avhängig situationen och föremålet för attityden. Beteendekomponenten bör också skiljas ut, eftersom beteende i sig kan vara objekt för attityder. Med hänsyn till att forskare, som studerar attityder gentemot homosexuella personer, betonar såväl de kognitiva som emotionella/affektiva komponenternas betydelse, används den första definitionen här.

Den kognitiva komponenten motsvarar våra tankar, värderingar och idéer om homosexualitet /homosexuella personer. Den affektiva komponenten syftar på känslor, som homosexualitet/homosexuella personer väcker hos den heterosexuella personen, t.ex. rädsla, sympati, avståndstagande, avsky, hat. Slutligen, beteendekomponenten åsyftar tendensen att agera mot homosexuella personer.

Anti-homosexuella attityders prevalens

Homosexualitet och homosexuella handlingar har i ett historiskt perspektiv oftast fördömts och kriminaliserats eller betraktats som syndigt, "abnormt", avvikande, sjukt, perverst. Vem eller vilka som genom historien har/har haft "rätten" och funktionen att "förklara" människan har påverkat och påverkar inställningen till homosexuella personer. I västvärlden var det länge kyrkan som ansåg sig ha den "rätten", men den medicinska vetenskapen har dock alltmer kommit att träda i förgrunden. Det ledde till, att homosexuella personer inte längre betraktades som kriminella, omoraliska och syndiga utan som sjuka och utsattes för legala

---

¹⁰ Deaux, Dane & Wrightsman (1993).

¹¹ Fazio (1990).

¹² Millar & Tesser (1989).

sanktioner.¹³ Det inställningen stod i kontrast till den äldre synen på homosexuella beteenden som en, hos människan, möjlig potential till lust.¹⁴ Psykoanalysen har också haft en stark inverkan på synen på homosexualitet. Sigmund Freud hade en ambivalent inställning, medan många av hans efterföljare har betraktat och betraktar homosexualitet som en psykopatologi och därmed homosexuella kvinnor och män som psykiskt störda.

Homosexuella kvinnor och män har blivit alltmer synliga i västvärlden, som ett resultat av bl.a. den homosexuella frigörelsekampen. Men de lever fortfarande under ett mer eller mindre ständigt hot att diskrimineras, göras osynliga, utsattes för trakasserier och våld (s.k. hatbrott).^{15,16} De sakta framväxande positiva attityderna gentemot homosexuella som kunde skönjas under 1970 och början av 1980-talet vände drastiskt i och med hiv-epidemin. De anti-homosexuella attityderna underblästes och förstärktes.

Som påpekades inledningsvis är sexualiteten reglerad i alla samhällen. Ett mått på styrkan i regleringen är, i vilken utsträckning sociosexuella regler eller scripts har internaliserats i allmänhetens attityder kring sexuella frågor.¹⁷ Den övergripande frågeställningen i den här promemorian är huruvida attityderna till homosexualitet och homosexuella personer skiljer sig åt mellan USA och Sverige, men också i vilken utsträckning attityderna har förändrats över tid? En annan frågeställning är hur vi kan förstå anti-homosexuella attityder och vilka sociala och psykologiska faktorer, som kan påverka dem?

Eftersom tidsperspektivet är av stort intresse vad gäller attityder och likaså möjligheten att generalisera resultat till den allmänna befolkningen, presenteras här i huvudsak data från opinionsmätningar, som är baserade på slumpmässiga urval. Empiriska studier är däremot oftast baserade på studenter och urvalet är inte slumpmässigt, vilket gör det svårt att generalisera. I motsats till Sverige, har USA och Storbritannien en lång tradition att i opinionsmätningar regelbundet undersöka attityder till homosexualitet och/eller homosexuella personer. Som framgår av kapitel 12 Samhällets attityder har dock några opinionsundersökningar genomförts i Sverige. I syfte att göra framställningen mer överskådlig görs här en åtskillnad mellan affektiva och kognitiva attityder.

---

¹³ Ross (1988).

¹⁴ Weeks (1986).

¹⁵ Herek, Gillis & Cogan (1999).

¹⁶ Tiby (1999).

¹⁷ Wellings, Field, Johnson & Wadsworth (1994).

Affektiva attityder

Den känslomässiga inställningen till homosexualitet och homosexuella personer i den amerikanska heterosexuella befolkningen har varit och är alltså generellt sett negativ.¹⁸ De flesta vuxna i USA anser att homosexuella handlingar är fel, omoraliska eller onaturliga.^{19,20} I Hereks nationella survey (1992)²¹ framkom, att över hälften av de heterosexuella deltagarna ansåg att homosexuella personer var fränstötande. Motsvarande svenska procentsiffra i mitten av 1980-talet var 32 procent²² för att 1999²³ ha sjunkit något (27 procent). En intressant iakttagelse är, att resultaten från sistnämnda survey, visade att 37 procent av den svenska allmänheten uppvisade en neutral inställning.

När man studerar amerikanska data över tid, visar de, att attityderna har blivit något mer välvilliga under de senaste tre decennierna. Den amerikanska General Social Survey (GSS) pekar på, att under 1970- och 1980-talen och fram till 1994 ansåg över två tredjedelar av den amerikanska befolkningen att homosexuella relationer "alltid" var "fel", medan motsvarande procentsiffra för 1998 och 2000 var 59 procent. Under perioden 1982–1996 tyckte den stora majoriteten av amerikanerna att homosexualitet inte är en "acceptabel livsstil". Gapet mellan "acceptabel" och "oacceptabel" livsstil minskade 1997, då 43 procent av befolkningen instämde i påståendet att homosexualitet är en acceptabel livsstil och 52 procent tog avstånd från påståendet.²⁴

Även om man kan skönja en viss positiv utveckling i USA beträffande den affektiva inställningen gentemot homosexuella personer, är den dock i det stora hela alltså kylig. Det blir mycket påtagligt, när man jämför homosexuella med andra sociala grupper i samhället på den s.k. "känslotermometern" (the feeling thermometer); den homosexuella "gruppen" får en av de lägsta skattningarna. Det är bara illegala invandrare som skattas lägre.²⁵

Även i England kan vi se, att den affektiva inställningen till homosexualitet i viss mån har ändrats i positiv riktning under 1990-talet. Under perioden 1983–1987 ökade stadigt antalet

---

¹⁸ Schneider & Lewis (1984).

¹⁹ Herek & Capitano (1996).

²⁰ Yang (1997).

²¹ Herek (1994).

²² SOU 1984:63.

²³ FSI (2000).

²⁴ Yang (1998).

²⁵ Yang (1998).

personer, som uttryckte ett ogillande av homosexuella relationer, för att därefter sjunka. I en studie från 1994,²⁶ där attitydjämförelser gjordes mellan sju länder, fann man att de två katolska länderna – Polen och Irland – var mest negativa mot homosexualitet (82 procent respektive 77 procent instämde i påståendet "homosexuella relationer är alltid fel"). Därefter följde USA (74 procent) England (64) Sverige (62 procent) och Östtyskland (60 procent). Västtyskland var det mest liberala landet (52 procent).

Jämförelser mellan befintliga amerikanska och svenska data rörande affektiva attityder gentemot homosexualitet och homosexuella personer pekar på, att amerikanare är mer benägna att ha en negativ inställning än svenskarna.

Kognitiva attityder

Ett exempel på kognitiv attityd är huruvida homosexualitet betraktas som en sjukdom. Antalet svenskar, som instämmer i påståendet, har inte förändrats nämnvärt sedan 1980-talet (16 procent instämde i påståendet 1984²⁷ och motsvarande procentsiffra var 18 procent 1998).²⁸ Däremot har antalet personer, som tar avstånd från påståendet, ökat från 38 procent till 67 procent under motsvarande tidsperiod.²⁹

En intressant iakttagelse är, att trots negativa affektiva attityder stöder idag den stora majoriteten av den amerikanska befolkningen jämlikhet mellan heterosexuella och homosexuella vad gäller arbete, boende, arvsfrågor, sociala förmåner och militären.³⁰ Däremot motsätter sig majoriteten adoption och att homosexuella skall få ingå äktenskap. Drygt två tredjedelar av den amerikanska befolkningen tog under perioden 1992–1994 avstånd från att homosexuella par skall få ingå äktenskap.³¹ Den svenska inställningen till att homosexuella personer skall få ingå äktenskap har under de senaste två decennierna förändrats dramatiskt. Medan majoriteten (54 procent) av den svenska allmänheten 1984³² hade en negativ inställning till homosexuella äktenskap var det enbart en

---

²⁶ Scott (1998).

²⁷ SOU 1984:63.

²⁸ Landén & Innala (1999).

²⁹ Landén & Innala (1999).

³⁰ Yang (1998).

³¹ Yang (1998).

³² SOU 1984:63.

dryg tredjedel (32 procent) som motsatte sig det 1998.³³ Under 1990-talet³⁴ har inställningen svängt till det positiva; i slutet av 1990-talet var drygt hälften (51 procent) av svenskarna positivt inställda till möjligheten för homosexuella personer att ingå äktenskap och motsvarande procentsiffra på 1980-talet³⁵ var 21 procent.

Vad beträffar adoption kan vi i USA se en trend, att motståndet har avklingat något under de senaste åren. Mellan 1992–1994 var två tredjedelar av amerikanerna emot adoption och motsvarande siffra 1997 var 49 procent. I Sverige kan vi notera en motsatt trend; 1984³⁶ var 59 procent av svenska allmänheten emot att ge homosexuella par möjlighet till gemensam adoption och motsvarande procentsiffra för 1998²⁴ och 1999²¹ var 63 procent respektive 67 procent. När vi gör en distinktion mellan inställningen till lesbiska och manliga homosexuella par och adoption blir bilden något annorlunda; 41 procent av svenska allmänheten motsätter sig att ge lesbiska par möjlighet till gemensam adoption. Motsvarande siffra för två manliga partner var 46 procent. (se Kapitel 12 Samhällets attityder). Vi kan skönja en något mindre negativ inställning till styvbarnsadoption inom ett registrerat partnerskap; ungefär en tredjedel av svenskarna är negativa.³⁷

De kognitiva attityder, där jämförelser kan göras mellan länderna, är inställningen till homosexuella äktenskap och adoption. Vad beträffar homosexuella äktenskap intar svenskarna i allmänhet en mer positiv inställning än amerikanerna, medan det motsatta förefaller gälla för homosexuella pars möjlighet till gemensam adoption.

---

³³ Landén & Innala (1999).

³⁴ Landén & Innala (1999).

³⁵ SOU 1984:63.

³⁶ SOU 1984:63.

³⁷ FSI (2000).

Faktorer som påverkar attityder mot homosexualitet

Empiriska studier (oftast baserade på studenturval) och opinionsmätningar visar att, anti-homosexuella attityder samvarierar med genus (kön), ålder, utbildning, religiositet, politisk ideologi, personlig kontakt med homosexuella personer samt uppfattning om homosexualitetens etiologi.

Genus

Det är angeläget att beakta genusperspektivet i attitydforskningen kring homosexualitet både vad gäller målgruppen (den homosexuella) och undersökningsgruppen (den heterosexuella). Resultat från såväl internationella som svenska empiriska studier och opinionsmätningar pekar entydigt på, att heterosexuella män är mer moraliskt negativa och fördömande gentemot homosexuella personer än vad kvinnor är.^{38,39,40} Likaså finner vi att kvinnor i Sverige är överlag mer positivt inställda till adoption inom ramen för ett registrerat partnerskap än vad män är.⁴¹

De flesta studier och opinionsmätningar som genomförts har emellertid inte hållit attityder gentemot homosexuella män och homosexuella kvinnor åtskilda. Yang⁴² fann i sin översikt av 77 olika påståenden om homosexualitet, som används gång på gång i opinionsmätningar, att enbart två påståenden gjorde denna åtskillnad. De få studier, som differentierat heterosexuella personers reaktion gentemot homosexuella män från homosexuella kvinnor, pekar på, att heterosexuella mäns attityder gentemot homosexuella män är mer negativa och fientliga än gentemot lesbiska kvinnor. Heterosexuella kvinnor däremot uppvisar ingen skillnad i sina attityder gentemot lesbiska eller homosexuella män.^{43,44,45}

Hur skall vi förstå denna könsskillnad? Somliga forskare^{46,47} har besvarat frågan i termer av det samhälleliga könsrollsperspektivet.

---

³⁸ Scott (1998).

³⁹ Innala (1992).

⁴⁰ Kite & Whitley (1996).

⁴¹ FSI (2000).

⁴² Yang (1997).

⁴³ Herek (1994).

⁴⁴ Herek (2000).

⁴⁵ LaMar & Kite (1998).

⁴⁶ Herek (2000).

⁴⁷ LaMar & Kite (1998).

Man syftar här på de kulturella och tidstypiska värderingar och uppfattningar som omgärdar könsroller, som att män förväntas vara "maskulina" och kvinnor "feminina". Det innebär t.ex. att för att en man skall betrakta sig själv och av andra uppfattas som "man" skall han i sitt beteende, sina intressen och personlighetsdrag vara "typiskt maskulin". Implicit i resonemanget finns också antagandet att "maskulinitet" innebär heterosexualitet. Kimmel⁴⁸ hävdar, att det i det amerikanska samhället är ett betydligt starkare socialt tryck på män än på kvinnor att demonstrera sin heterosexualitet och sin maskulina könsrollskonformitet. Kvinnor däremot tillåts generellt sett en större flexibilitet vad gäller sitt könsrollsmönster.

Eftersom manlig homosexualitet ofta förknippas med "feminitet" (och är därmed den maskulina mansrollens gränsöverskridare) hyser många heterosexuella män en stark rädsla för att av sina kamrater etiketteras som homosexuell, om de inte vidmakthåller det maskulina könsrollsmönstret. En strategi för att bevisa sin heterosexuella maskulinitet är, att ta avstånd från homosexuella män och uttrycka anti-homosexuella attityder.⁴⁹ Lesbiska kvinnor uppfattas inte som lika hotfulla mot det traditionella könsrollsmönstret och dessutom betraktas de ofta av heterosexuella män i erotiska termer. Erotikens positiva laddning påverkar förmodligen inställningen till lesbiska, som är betydligt mer positiv än den till homosexuella män.⁵⁰

Vi kan således konstatera, att såväl amerikanska som svenska män, i jämförelse med kvinnor, är mer negativt inställda till homosexualitet, framförallt till homosexuella män.

---

⁴⁸ Kimmel (1997).

⁴⁹ Herek (2000).

⁵⁰ LaMar & Kite (1998).

Ålder

Såväl amerikanska⁵¹ som svenska forskningsdata^{52,53} pekar entydigt på, att yngre personer – främst kvinnor – har en över lag mer tolerant och positiv inställning till homosexualitet och homosexuella personer. Den yngre generationen är t.ex. betydligt mer positivt inställd till adoption än den äldre generationen.^{54,55}

Utbildning

Utbildningsnivån har en stark inverkan på amerikanska och svenska moralattityder gentemot homosexualitet och homosexuella personer; ju högre utbildning desto större tolerans. Likaså kan vi notera i såväl Sverige som i USA att det finns ett positivt samband mellan högre utbildning och en positivare inställning till adoption.^{56,57}

Däremot visar amerikanska data att grad av utbildningsnivån under 1990-talet kommit att spela en allt mindre roll vad gäller stöd för lika villkor på arbetsmarknaden oavsett sexuell preferens. Den framväxande positiva inställningen finns nu representerad på alla utbildningsnivåer och är inte längre begränsad till en elit i utbildningshänseende.⁵⁸ Motsvarande svenska data finns ej.

2.1.1 Religion

Data från amerikanska empiriska studier och opinionsmätningar visar att hetero-sexuella personer som är frikyrkliga fundamentalister och som regelbundet går i kyrkan har en mer negativ inställning till homosexuella personer än de som inte är religiösa eller som tillhör mer liberala kyrkosamfund.⁵⁹ Flitiga kyrkobesökare visar sig också vara mer benägna att vara negativa mot gemensam adoption för homosexuella par.⁶⁰

---

⁵¹ Herek (1994).

⁵² FSI (2000).

⁵³ Innala (1992).

⁵⁴ FSI (2000).

⁵⁵ Yang (1998).

⁵⁶ FSI (2000).

⁵⁷ Yang (1998).

⁵⁸ Yang (1998).

⁵⁹ Herek (2000).

⁶⁰ Yang (1998).

Existerande data från USA tyder således på, att de personer som är religiösa och de som regelbundet besöker ett kyrkorum är benägna att uppvisa en negativ inställning till homosexualitet och homosexuella personer. Däremot saknar vi kunskap, om vilket inflytande religion och/eller kyrkligt engagemang har på svenska allmänhetens inställning till homosexualitet med undantag för Scotts tvärkulturella studie⁶¹ omfattande sju länder inklusive Sverige (se sid. 5). Den visar, att i samtliga länder, utom Öst-tyskland, där regelbundna kyrkobesök var ytterst sällsynta, fördömdes homosexualitet, av personer som gick i kyrkan varje vecka. Trots att kvinnorna i samtliga länder var flitigare kyrkobesökare än männen, var kvinnorna mer toleranta. Även om kyrkan alltså har ett inflytande på den amerikanska inställningen till homosexualitet, är det mycket påtagligt i USA att sedan sena 1980-talet spelar grad av utbildning en större roll än religionen.

Politisk ideologi

Amerikanska opinionsmätningar⁶² visar, att före 1989 var det i princip ingen skillnad mellan demokraters och republikaners inställning till homosexualitet. Under 1990-talet vände det och skillnaderna mellan politiska ideologier blev allt tydligare. De konservativa var betydligt mer negativt inställda gentemot homosexuella kvinnor och män än de liberala. 1996 var skillnaden så stor som 34 procent.

Den politiska ideologin visar sig också vara av stor betydelse för inställningen i adoptionsfrågan. De liberala är drygt tre gånger (54 procent) mer benägna att stödja homosexuella pars rätt till gemensam adoption än de konservativa (17 procent) och två gånger mer än de moderata (26 procent).

Ett annat område, där den politiska ideologin är av största betydelse är inställningen till anti-diskriminering av homosexuella personer på arbetsmarknaden. De konservativa har inte stött och stöder inte sexuellt likaberättigande inom arbetslivet, medan moderater och liberaler har varit och är positivt inställda därtill. Den politiska ideologins och /eller partitillhörighets inverkan på svenska allmänhetens inställning till homosexualitet och homosexuella personer är för närvarande inte känd.

---

⁶¹ Scott (1998).

⁶² Yang (1998).

Kontakt med homosexuella personer

Såväl empirisk forskning som opinionsundersökningar i Sverige⁶³ och USA^{64,65} har funnit att heterosexuella personer som har homosexuella vänner eller bekanta är betydligt mer positivt inställda till och toleranta mot homosexuella personer än de, som inte har den personliga erfarenheten. Men amerikanska forskningsresultat visar också, att heterosexuella personer som utmärks av låg grad av anti-homosexuella attityder (t.ex. kvinnor, personer med högre utbildning, yngre personer, politiskt liberala) är mer benägna att ha kontakt med öppna homosexuella personer.⁶⁶

Vi kan se att antalet amerikanare liksom antalet svenskar som har en homosexuell vän eller bekant har ökat markant under de senaste två decennierna. Fram till mitten av 1990-talet uppgav 24 procent av den amerikanska befolkningen⁶⁷ att så var fallet och i Sverige var procentsiffran 15 procent (1984)⁶⁸. I slutet av 1990-talet var det över hälften av allmänheten i såväl USA⁶⁹ som i Sverige⁷⁰ som instämde i påståendet att de har en homosexuell vän/bekant.

Svenska data från 1998⁷¹ visar också, att det den stora majoriteten av svenska allmänheten inte skulle ha något emot att ha en homosexuell vän och/eller en homosexuell arbetskamrat (67 procent respektive 76 procent). Det är en mycket kraftig ökning från 1984, då motsvarande siffror var 32 procent respektive 42 procent.

Homosexualitetens etiologi

Ytterligare en faktor som visat sig ha en inverkan på attityder gentemot homosexualitet och homosexuella personer är huruvida homosexualitet uppfattas som medfödd eller beror på psykologiska faktorer (om homosexualitet är inlärt och/eller ett medvetet val). Såväl amerikanska som svenska empiriska studier liksom opinionsundersökningar visar, att om homosexualitet betraktas som medfödd samvarierar det med ökad tolerans.^{71,72,73} De personer som

⁶³ Landén & Innala (1999).

⁶⁴ Yang (1998).

⁶⁵ Herek (2000).

⁶⁶ Herek & Capitanio (1996).

⁶⁷ Yang (1998).

⁶⁸ SOU 1984:63.

⁶⁹ Yang (1998).

⁷⁰ Landén & Innala (1999).

⁷¹ Landén & Innala (1999).

betonar psykologiska faktorer är mer negativa i sin syn på homosexualitet. I en svensk studie⁷⁴ baserad på studenter i slutet av 1980-talet anslöt sig en knapp tredjedel till det biologiska synsättet och 71 procent till det psykologiska. I slutet av 1990-talet var synsättet det motsatta: Drygt hälften av de tillfrågade ansåg att homosexualitet är medfödd och en tredjedel tillskrev homosexualitet psykologiska faktorer.⁷⁵ I USA pekar opinionsmätningar på, att mellan 1983 och 1992 fick det biologiska synsättet ett starkt uppsving (från 16 procent till 32 procent) men att det 1993 var lika många amerikaner som stödde det biologiska som det psykologiska synsättet.⁷⁶

Jämförelser mellan USA och Sverige beträffande inställningen till homosexualitetens etiologi antyder, att under 1990-talet såg svenskarna homosexualitet som medfödd, medan amerikanerna var jämt fördelade mellan den biologiska och psykologiska förklaringsmodellen.

Hatbrott

Som tidigare påpekats kan anti-homosexuella attityder och stigmatisering leda till trakasserier och våld gentemot homosexuella kvinnor och män s.k. hatbrott. Amerikanska⁷⁷ och svenska⁷⁸ data uppvisar en mycket snarlik bild vad gäller utsatthet för hatbrott till följd av sin homosexualitet. Omkring var fjärde homosexuell har blivit utsatt för hatbrott någon gång i vuxen ålder (28 procent av männen och 20 procent av kvinnorna). Såväl svenska som amerikanska data pekar på, att män är mer utsatta än kvinnor. I Tibys studie framkom att yngre personer hade varit mer utsatta för hatbrott under det senaste året än äldre. Herek⁷⁹ fann inget dylikt samband, men däremot att arbetslöshet, manligt kön, låg årsinkomst och låg utbildning predicerade utsatthet.

Det mest frekventa brotten i Sverige är hot, våld och förolämpning/förtal, därefter skadegörelse, egendomsbrott och sexbrott. De vanligaste brotten som homosexuella personer i USA rapporterar

---

⁷² Ernulf & Innala (1989).

⁷³ Whitley (1990).

⁷⁴ Ernulf & Innala (1998).

⁷⁵ Landén & Innala (1999).

⁷⁶ Yang (1998).

⁷⁷ Herek, Gillis & Cogan (1999).

⁷⁸ Tiby (1999).

⁷⁹ Herek, Gillis & Cogan (1999).

att de varit utsatta för i sitt vuxna liv är: egendomsbrott, våldsbrott, försök till våldsbrott, sexbrott, rån och försök till sexbrott. Men trakasserier i olika former är också vanliga. Året innan Herek⁸⁰ genomförde sin undersökning (dvs. 1993), var det mer än hälften av undersökningsdeltagarna som erfarit förolämpningar på grund av sin homosexualitet. Nästan en femtedel hade varit utsatta för hot och 16 procent för diskriminering på arbetsplatsen.

Jämförelser mellan USA och Sverige vad gäller hatbrott tyder på, att en icke försumbar grupp av homosexuella kvinnor (20 procent) och män (28 procent) i båda länderna har utsatts för någon form av hatbrott i vuxen ålder.

Sammanfattning

Anti-homosexuella attityder är en sammansatt väv av affektiva och kognitiva komponenter. Lika komplex är väven vad gäller faktorer som påverkar inställningen till homosexualitet och homosexuella kvinnor och män. Resultat från empiriska studier och opinionsundersökningar i USA och Sverige visar att män, äldre personer, lägre utbildningsnivå, regelbundna kyrkobesök, och uppfattningen att homosexualitet är "orsakad" av psykologiska faktorer samvarierar med anti-homosexuella attityder.

Trenden i den amerikanska befolkningen vad gäller inställningen till homosexualitet och homosexuella kvinnor och män är att den under de senaste två decennierna har blivit mer välvilligt inställd till homosexuellas rättigheter i samhället. Det finns dock två områden, homosexuella äktenskap och adoption, som majoriteten av den amerikanska allmänheten alltjämt motsätter sig. De affektiva/moraliska anti-homosexuella attityderna förändras dock betydligt långsammare, även om vi under 1990-talet kan se en viss förändring mot större tolerans. Men fortfarande uppfattar majoriteten av amerikanare homosexualitet som något fränstötande och homosexuella personer bemöts med kyla och avståndstagande.

I Sverige däremot är det en minoritet som idag har en negativ inställning till homosexualitet eller som ser homosexualitet som en sjukdom. Det förefaller snarare finnas en öppenhet mot – och därmed indirekt en positiv inställning till – homosexuella personer hos majoriteten av den svenska allmänheten. Undantaget är inställningen till huruvida homosexuella par skall ges möjlighet till

---

⁸⁰ Herek, Gillis & Cogan (1999).

gemensam adoption. Precis som i USA motsätter sig svenskarna detta. Eftersom det i Sverige inte finns någon tradition vid opinionsmätningar att ställa frågor kring inställningen till homosexualitet och homosexuella kvinnor och män är det svårt att uttala sig om eventuella attitydförändringar över tid. Men *intrycket* från befintliga data är, att den svenska inställningen till homosexuella kvinnor och män under det senaste decenniet har utvecklats i en mer tolerant och positiv riktning.

Utifrån det jämförande amerikanska och svenska deskriptiva material som presenteras i föreliggande promemoria kan det konstateras, att det amerikanska undersökningsklimatet, vad gäller främst den affektiva inställningen till homosexuella kvinnor och män, är generellt sett mer negativt än det svenska. Det finns inget i materialet som tyder på, att det skulle vara svårare för barn med homosexuella föräldrar att växa upp i Sverige än i USA.

Referenser

- Bue Björner J. (1988) *AIDS: tab, trussel og udfodring*. Institut for social medicin, Kobenhavns Universitet. Kobenhavn: FADL's Förlag.
- Deaux K., Dane CF. & Wrightsman SL. (1993) *Social psychology in the '90s*. Pacific Grove, CA: Brooks/Cole.
- Ernulf KE. & Innala S. (1989) Biological explanation, psychological explanation, and tolerance of homosexuals: A crossnational analysis of beliefs and attitudes. *Psychological Reports* 65:1003–1010.
- Fazio RH. (1990) Multiple processes by which attitudes guide behavior: The MODE model as an integrative framework. *Advances in Experimental Social Psychology*, 23, 75–109.
- Forskningsgruppen för samhälls- och informationsstudier (FSI). (2000) Rapport avseende en attitydundersökning om allmänhetens inställning till att homosexuella skall få adoptera barn.
- Gagnon JH. (1977) *Human sexualities*. Glenview, Illinois: Scott, Foresman and Com-pany.
- Herek GM. (2000) Sexual Prejudice and Gender: Do Heterosexuals' Attitudes Toward Lesbians and Gay Men Differ? *Journal of Social Issues* 56 (2), 251–266.
- Herek GM. (1999) Sexual Prejudice, Understanding Homophobia, and Heterosexism. Hämtat från Website Herek G. *Sexual orientation: Science, Education, and Policy*.
- Herek GM., Gillis JR., & Cogan JC. (1999) Psychological sequelae of hate crime vic-timization among lesbian, gay, and bisexual adults. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 67 (6), 945–951.
- Herek GM. & Capitanio JP (1996) "ome of my best friends" Intergroup contact, con-ceivable stigma, and heterosexuals'attitudes toward gay men and lesbians. *Personality and Social Psychology Bulletin* 22 (4), 412–424.
- Herek GM. (1994) Assessing attitudes toward lesbians and gay men: A review of empirical research with the ATLG scale. Ss 206–228 i B. Greene & GM. Herek (Eds.) *Lesbian and gay psychology*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Herek GM. (1990) The context of antigay violence: Notes on cultural and psychological heterosexism. *Journal of Interpersonal Violence* 5: 316–333.

- Innala SM. (1992) *The relationship between affective and cognitive components of homophobic reaction: three crossnational replications*. Göteborg: Department of Psychology, University of Göteborg, Psychological Reports Vol. 22 No 2.
- Kimmel MS. (1997) Masculinity as homophobia: Fear, shame and silence in the construction of gender identity. Ss 223–242 in MM. Gergen & SN. Davis (Eds.) *Toward a new psychology of gender*. New York: Routledge.
- Kite ME. & Whitley BE. (1996) Sex differences in attitudes toward homosexual persons, behavior, and civil rights. A meta-analysis. *Personality and Social Psychology Bulletin* 22: 336–353.
- LaMar L. & Kite M. (1998) Sex differences in attitudes toward gay men and lesbians: a multidimensional perspective. *The Journal of Sex Research* 35(2):189–196.
- Landén M. & Innala SM. (1999). Har ej referensen.
- Millar MG. & Tesser A. (1986) Effects of affective and cognitive focus on the attitude-behavior relation. *Journal of Personality and Social Psychology* 51: 270–276.
- Money J. (1986) *Lovemaps. Clinical concepts of sexual/erotic health and pathology, paraphilia, and gender transpositions in childhood, adolescence, and maturity*. New York: Prometheus Books, Irvington Publishers, Inc.
- Nilsson Schönnesson L. & Brattberg A. (1994) Homosexualiteter. Ss 165–177 i P.O. Lundberg (red) *Sexologi*. Stockholm: Almqvist & Wiksell Medicin, Liber utbildning
- Nilsson Schönnesson L. & Ross MW. (1999) *Coping with HIV infection: Psychological and existential responses in gay men*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers
- Ross MW. (ed) (1988). *The treatment of homosexuals with mental health disorders*. New York: Harrington Park Press, Inc.
- Schneider W. & Lewis IA (1984) The straight story on homosexuality and gay rights. *Public Opinion* 7(1):16–20, 59–60.
- Scott J. (1998) Changing attitudes to sexual morality: a crossnational comparison. *Sociology* 32(4):815–845.
- SOU 1984:63 *Homosexuella och samhället*. Betänkande av utredningen om homosexuellas situation i samhället.
- Tiby E. (1999) "De utsatta – Brotts mot homosexuella kvinnor och män" (Folkhälsoinstitutet Rapport nr 2000:3).
- Weeks J. (1986) *Sexuality*. London: Tavistock Publications Ltd.

- Weinberg G. (1972) *Society and the healthy homosexual*. New York: St. Martin's.
- Wellings K., Field J., Johnson A. & Wadsworth J. (eds) (1994) *Sexual behaviour in Britain*. London: Penguin
- Yang, A. (1997) Trends: Attitudes toward homosexuality. *Public Opinion Quarterly* 61:477–507.
- Yang, A. (1998) *From wrongs to rights: Public opinion on gay and lesbian Americans moves toward equality*. Washington, DC: National Gay and Lesbian Task Force Policy Institute.

3 Barn med homosexuella föräldrar

- barnens syn på sig själva och sina nära relationer

av

Katarina Malmström

Sammanfattning

Föreliggande undersökning är gjord som en del av underlaget för Kommittén om barn i homosexuella familjer (Ju 1999:02). Syftet med undersökningen har varit att ta reda på hur barn med homosexuella föräldrar ser på sig själva, sin familj och sina kamratrelationer. Den undersökta gruppen har utgjorts av 20 barn i åldern 7–12 år, varav 11 pojkar och 9 flickor, samtliga med homosexuella föräldrar. Deras svar har jämförts med den s.k. normalpopulationen barn i samma ålder. För att möjliggöra en jämförelse har tre standardiserade psykologiska metoder använts: "Jag tycker jag är", Family Relations Test och Cornell Interview of Children's Perceptions of Friendships and Peer Relations. Resultatet visar att barnen i den undersökta gruppen i genomsnitt har ett bättre självförtroende än normgruppen. Grupperna följer samma mönster vad gäller totalengagemang i sina familjemedlemmar, men den undersökta gruppen visar ett starkare engagemang i kategorin "syskon". Kategorin "extraförälder" finns enbart i den undersökta gruppen. Barnens engagemang i den kategorin är jämförbar med engagemang i "pappa". Den undersökta gruppen har goda kamratrelationer samt god social förmåga, även om det finns tecken på en viss reservation inför omgivningen.

Inledning

Den här undersökningen har utförts som ett examensarbete på psykologlinjens termin 10 vid Stockholm Universitet. Den är gjord som en del av underlaget för Kommittén om barn i homosexuella familjer. Kommittén tillsattes av regeringen i februari 1999 och ska vara klar med sina förslag till januari 2001. Den har i uppdrag att undersöka förhållandena för barn som lever i homosexuella familjer i Sverige. Den ska också ta ställning till de rättsliga skillnader som idag finns mellan homosexuella och heterosexuella par i fråga om möjligheten att adoptera barn samt om en homosexuell partner ska kunna utses till särskilt förordnad vårdnadshavare och därmed ha gemensam vårdnad om sin partners biologiska barn. Om kommittén kommer fram till att de rättsliga skillnaderna vad gäller adoption ska tas bort, ska kommittén även se över om kvinnor som lever i ett homosexuellt förhållande ska få möjlighet till assisterad befruktning (Kommittédirektiv, JU 1999:5).

Min undersökning är en del av kommitténs underlag vad gäller den förstnämnda av kommitténs uppgifter, att undersöka förhållandena för barn som lever i homosexuella familjer. Kommittén har själv fastslagit tidsramen och det övergripande målet. Undersökningen har i uppgift att fokusera på den psykiska utvecklingen och hälsan hos barn som nu lever i homosexuella familjer. Kommittén har vänt sig till Ann-Charlotte Smedler vid Psykologiska Institutionen, Stockholms Universitet, för att få förslag på hur undersökningen skulle utformas och utföras. Utifrån ett eget intresse för ämnet kunde jag sedan åta mig uppgiften.

Tidigare forskning

Forskningen om barn i homosexuella familjer kom igång på 1970-talet i USA och Storbritannien. Uppkomsten till forskningen var att det pågick ett antal vårdnadstvister där man skulle pröva homosexuella mödrars möjligheter att få vårdnaden om barn som tillkommit inom äktenskapet (PM litteraturstudie, Kommittén om barn i homosexuella familjer, 2000).

I Danmark genomfördes 1974 en studie om elva homosexuella kvinnor och deras barn. Det är den enda undersökningen av sitt slag som gjorts i Norden. Det har dock skrivits universitetsuppsatser på B- och C-nivå, som handlar om barns förhållanden i homo-

sexuella familjer inom bl. a. psykologi, pedagogik och socialt arbete (PM litteraturstudie, Kommittén om barn i homosexuella familjer, 2000).

Den mesta forskningen om barn med homosexuella föräldrar har gjorts inom psykologiämnet. De tidiga studierna fokuserade på barnens könsutveckling. I senare studier har man även undersökt barnens psykiska hälsa utifrån deras emotionella och sociala utveckling. Då har man oftast använt sig av standardiserade tester för att kunna jämföra denna grupp barn med en s.k. normalpopulation. Även komparativa studier har genomförts då man jämför homosexuella familjer med heterosexuella familjer. Oftast har man då studerat homosexuella mödrar och deras barn samt heterosexuella ensamstående mödrar och deras barn (PM litteraturstudie, Kommittén om barn i homosexuella familjer, 2000).

En longitudinell studie har gjorts av Tasker och Golombok (1997). Det är hittills den enda studien som följt barn med homosexuella föräldrar upp i vuxen ålder. I den ursprungliga studien, som utfördes 1976–77, deltog 27 homosexuella mödrar och deras barn samt 27 heterosexuella ensamstående mödrar och deras barn. Sammanlagt ingick 39 barn i vardera gruppen och medelåldern var 9,5 år. Standardiserade intervjuer genomfördes enskilt med samtliga mödrar och barn. En uppföljandestudie gjordes 14 år senare, då man sökte kontakt med alla barn som deltagit i den ursprungliga studien. 46 av dem deltog i uppföljningsintervjuer. Medelåldern i gruppen var då 23,5 år.

Tasker och Golombok (1997) anser att det viktigaste resultatet från deras studie är att barn till homosexuella mödrar har lika god psykisk hälsa som barn till heterosexuella mödrar samt att den psykiska hälsan hos barnen fortsätter att vara god upp i vuxen ålder. De båda barngrupperna skiljer sig inte heller åt vad beträffar benägenheten att söka professionell hjälp för psykiska problem. Studien visar även att i vuxen ålder rapporterar båda grupperna sammantaget lika stora erfarenheter av depressioner och ångest. En jämförande studie av Kirkpatrick, Smith & Roy (1981) har kommit fram till samma resultat vad gäller barnens psykiska hälsa. De fann inte någon skillnad mellan gruppen barn till homosexuella mödrar och jämförelsegruppen barn till heterosexuella mödrar vad gällde barnens psykiska hälsa.

Tasker och Golombok fann även i den uppföljande studien att de unga vuxna med lesbiska mödrar var mer positivt inställda till moderns partner än de unga vuxna i den heterosexuella gruppen.

Författarna menar att detta troligen kommer sig av att det är lättare för barnen med lesbiska mödrar att acceptera en extra mammafigur, än det är för barnen i den andra gruppen att acceptera någon som tar faderns plats. I båda grupperna ansåg sig barnen ha god kontakt med sina biologiska fäder.

Tasker och Golombok har heller inte funnit någon skillnad mellan grupperna vad gäller mobbning. Nästan alla barnen i undersökningen uppgav att de någon gång blivit retade. Tasker och Golombok fann också att något fler i gruppen med homosexuella mödrar blivit retade för sin egen sexualitet. I den uppföljande studien fann man att barnen fortsatte att ha goda kamratrelationer även som unga och att de kunde integrera familjen med vännerna.

Man fann även att i gruppen barn med lesbiska mödrar var funderingar kring och rädsla för att stigmatiseras av kamratgruppen en central del av uppväxten. Det visade sig också att de barn som var mest stolta över sina mödrar och sin familj var de vars mödrar aktivt var engagerade inom de homosexuella eller feministiska rörelserna. Tasker och Golombok pekar även på att mödrarnas öppenhet kring sin sexualitet och deras öppenhet vad gäller att tala med barnet om att de lever i en icke-traditionell familj har en positiv inverkan på barnens utveckling.

Utvecklingspsykologisk teori

Här följer en sammanställning av utvecklingspsykologiska teorier med fokus på barnets utveckling i samspel med andra. Teorierna grundar sig på psykodynamisk teori och objektrelationsteori, vilka är att anse som mest relevanta då man är intresserad av barnets utveckling i familjen och tillsammans med andra. Dessa teorier ligger även som grund för de psykologiska metoder som använts i undersökningen.

Människan föds med en drivkraft att kommunicera och hon kan själv frammana den stimulans som hon behöver få från sin omgivning för att komma vidare i sin utveckling. Det innebär att det inte enbart är vårdaren, föräldern, som skapar en relation till sitt barn utan att även barnet aktivt är med i denna process (Havnesköld & Risholm Mothander, 1995). Relationen mellan barnet och den vuxne bygger till en början på enkla uttryck som ögonkast och leenden. Uttrycken utvecklas efter hand och blir alltmer komplexa

och nyanserade. De första erfarenheterna av samvaro med andra människor kommer att fungera som mönster för senare relationer.

Under senare hälften av det första levnadsåret påbörjas barnets utveckling mot ett subjektivt själv och ett intersubjektivt relaterande. Barnet börjar nu uppfatta att det har ett eget sinne och att det erfar känslor och händelser på sitt eget sätt. Barnet börjar också förstå att samma sak gäller för andra människor omkring barnet och att det ibland är möjligt att dela upplevelser med andra (Mangs & Martell, 1995). Den tidiga utvecklingen av intersubjektivt relaterande ligger som grund för barnets senare utveckling av moral och empati.

Utvecklingen mot ett intersubjektivt relaterande påbörjar även barnets separationsprocess, dvs. barnets utveckling mot att se sig som en egen individ särskild från föräldrarna. Det är en lång och mödosam process som återkommer och fortgår i olika former under större delen av barndomen och vuxenlivet. D W Winnicott (1981) myntade begreppen övergångsobjekt och mellanområde för att beskriva hur ett barn kan ta hjälp av föremål och fantasier för att klara av separationen och samtidigt behålla sin psykiska balans. Det är t ex vanligt att små barn använder snuttefiltar som övergångsobjekt som ett skydd mot ensamheten och som ett sätt att känna att föräldern finns kvar hos barnet även då barnet är lämnat för sig själv. Det är även vanligt att äldre barn skaffar sig fantasivänner i samma syfte.

Vid ca. 18 månaders ålder börjar barnet kunna se sig själv som ett objekt, vilket innebär att hon kan betrakta sig själv utifrån. Barnet börjar då få en förmåga till självreflektion, vilket har en stor inverkan på barnets utveckling inom flera områden. Barnet upptäcker att det finns två kön genom att observera de fysiska skillnaderna mellan pojkar och flickor och barnet kan även jämföra sitt egen kropp med andras och se likheterna och skillnaderna. Barnets lek blir under denna period alltmer symboliserande och barnet utvecklar en förmåga att leka lätsaslekar. Att leka blir ett sätt att öva upp sina förmågor och att få en god självkänsla. Självreflektion gör det också möjligt för barnet att utveckla en moral och handla enligt denna. (Havnesköld & Risholm Mothander, 1995). Till en början är det de vuxnas regler som styr barnet, där uppmuntrande leenden samt rädslan för andras ogillande blir orsaken till att göra rätt. Med tiden internaliseras reglerna och barnet får en egen känsla för vad som är rätt och fel.

Den språkliga förmågan utvecklas dramatiskt mellan 1,5 och 3 års ålder. Orden används till att börja med som ett hjälpmedel för att handla och tänka. Med tiden blir språket alltmer socialt och används för att kommunicera med andra. Språket ger barnet nya möjligheter att dela med sig av tankar och känslor till sin omgivning. Samtidigt fungerar det som en tydlig gräns mellan det som pågår inuti barnet och det som är utanför. Allt det som barnet känner och upplever låter sig inte självklart översättas i ord. Det gör att språket ger barnet en ökad gemenskap med andra, samtidigt som det också ger upphov till en ny känsla av ensamhet (Havnesköld & Risholm Mothander, 1995). Språket kan även leda till frustration genom att barnet inte alltid lyckas bli förstadd eller blir missförstådd. Denna frustration är dock samtidigt en stimulans för barnet att utveckla sitt språk (Mangs & Martell, 1995).

Från omkring tre års ålder börjar en period som Stern kallar "känsla av ett berättande själv" (Havnesköld & Risholm Mothander, 1995). Barnet lär sig att berätta historier och skapar därigenom sin egen historia och kan på det sättet utveckla sin egen identitet. Genom detta sätts samtidigt den egna personen och identiteten in i ett större sammanhang utifrån den egna familjen och världen runt omkring. Att berätta ger också barnet möjlighet att lära sig att formulera sina önskningar och hon lär sig att anpassa det hon berättar för att på så vis lättare kunna få det hon vill. Med ökad ålder lär sig barnet att se att tankar är relativa. Det som gällde igår behöver inte vara detsamma som idag – tankar förändras, så även känslor och åsikter.

Då barnet kommer upp i skolåldern inleds den utvecklingsperiod som kallas latensen. Perioden sträcker sig från ca. 6–12 års ålder. Barnet har ju redan tidigt börjat sitt utträde i samhället. Från att ha varit helt beroende av sin vårdare, vanligtvis mamman, har barnet inkluderat allt fler personer i sitt liv. När barnet har blivit äldre får pappan en allt större roll. Pappan kommer in i barnets liv som en tredje person och därigenom skiljer han ut barnet från mamman. Han är även den förste person som tar med barnet ut i världen och introducerar barnet i olika aktiviteter. Senare tar barnet allt större steg ut i livet till förskola, kamrater osv. även om familjen hela tiden är det viktigaste sociala sammanhanget.

I och med att barnet börjar skolan tas ett nytt stort steg ut i samhällslivet. Barnet skaffar sig egna kamrater och fritidsaktiviteter och får på så vis många nya erfarenheter. Härigenom får barnet även nya förebilder både bland jämnåriga och vuxna. Hemmet är

fortfarande mycket viktigt, men fungerar alltmer som en markstation där barnet kan ladda upp inför nya möten med omvärlden. Barnet ser på sina föräldrar med en mer kritisk blick och de jämförs med kamraters föräldrar och andra vuxna. Bland det värsta som kan hända är att föräldrarna gör bort sig när utomstående ser på (Bjerrum Nielsen & Rudberg, 1991). Men även om barnet själv kan ifrågasätta sina föräldrar, så vill hon inte höra något kritiskt om dem från andra. Barnet är fortfarande så starkt identifierat med sin mamma och pappa att kritik av dem upplevs som kritik av barnet självt, något som barnets självkänsla ännu inte är redo för (Mangs & Martell, 1995).

I latensåldern är alltså kamratskap viktigt och det av många orsaker. Tillsammans med kamraterna lär sig barnet viktiga sociala färdigheter som hjälper barnet att utveckla sin förmåga till empati och moral. Bland vännerna får barnet lära sig att ta nya kontakter, kommunicera, visa hänsyn, sätta sig in i andras situation och hantera konflikter. Vänskapen med jämnåriga gör även att barnet kan jämföra sig med andra, vilket i sin tur är ett sätt att utvärdera och utveckla sin egen identitet. Att tillhöra en grupp utanför hemmet ger barnet möjlighet att bli mer självständig gentemot föräldrarna. I gruppen får barnet dessutom öva sig i konsten att anpassa sig och samtidigt vara sig själv. Konformitet i kamratgruppen blir ett led i barnets utveckling mot självständighet (Bjerrum Nielsen & Rudberg, 1991).

Före latensåldern är kamraternas kön tämligen oviktigt, men under latensen blir det alltmer betydelsefullt även om pojkar och flickor kan vara vänner i mer avskilda sammanhang. Att umgås med det egna könet ger barnet möjlighet att utveckla sin könsidentitet och bättre förstå vad det innebär att vara just flicka eller pojke. Den ökade förståelsen av det egna könet ger i sin tur barnet en bra grund att stå på inför den kommande adolescensen, då den egna sexualiteten vaknar.

Syfte

Denna undersökning syftar till att ge en bild av den psykiska utvecklingen hos barn i skolåldern som lever med homosexuella föräldrar, med fokus på barnens syn på sig själva och sina nära relationer. Syftet med undersökningen är att jämföra barn som lever i

en homosexuell familj med barn ur samma åldersgrupp utifrån tre huvudfrågor:

Hur ser barnen på sig själva?

Hur uppfattar de relationerna i sina familjer?

Hur upplever de sina kamratrelationer och vänskap?

Den valda metodiken är ägnad att ge barnens egen bild av sig själva, sina familj och sina kompisrelationer för att se om det finns något speciellt vad gäller barnens utveckling som kan förstås utifrån att de lever i en icke-traditionell familjesituation.

Frågeställningar

Hur ser barn i åldern 7–12 år, vilka lever med homosexuella föräldrar, på sig själva, sin familj och sina kamratrelationer utifrån tre psykologiska test: "Jag tycker jag är", "Family relations test" samt "Cornell Interview of Children's Perceptions of Friendships and Peer Relations".

Skiljer sig denna grupp barn från andra barn i samma åldersspann vad beträffar synen på sig själva, sina familj och sina kamratrelationer utifrån samma test som ovan? Om så är fallet – på vilket sätt?

Metod

Undersökningsdeltagare

Homosexuella familjer kan sägas utgöra en dold population, vilket innebär att man inte kan söka kontakt med denna typ av familj via exempelvis register då sådana inte existerar. Därför söktes kontakt med homosexuella familjer med barn via annonser i tidningarna Land, ICA-Kuriren, Expressen, Dagens Nyheter och QX samt genom en annons på RFSL's hemsida. Annonseringen gjordes av Kommittén för barn i homosexuella familjer i slutet av sommaren 1999. I annonserna uppmanades de som lever eller tidigare levt i en homosexuell familj och som var villiga att bidra till utredningens arbete att kontakta kommittén. Kommitténs sekreterare kontaktade därefter samtliga familjer som hade hört av sig och som hade barn i åldrarna 7-12 år för att ge preliminär information om denna studie och höra om intresse fanns för att låta barnen delta i studien.

Namn och telefonnummer till de familjer som inte genast tackade nej till att delta lämnades sedan vidare till mig. Antalet familjer var då 25. Jag tog kontakt med samtliga för att ge ytterligare information om undersökningen. Resultatet blev att 20 familjer gav sitt skriftliga tillstånd till att låta sitt barn vara med i undersökningen och fem familjer valde att avstå. Av dessa fem tackade tre nej p.g.a. en för närvarande påfrestande situation för barnen, såsom föräldrarnas nyligen inträffade skilsmässa. Av de två övriga familjerna hade en familj trott att det var någon av de vuxna i familjen som skulle delta och en familj lyckades jag aldrig få kontakt med.

Här följer en redogörelse för den slutliga gruppens karaktäristika. Av integritetsskäl redovisas dessa endast på gruppnivå. Detta för att undvika att något enskilt barn ska gå att spåra i materialet.

Den grupp som har deltagit i undersökningen består utav 20 barn från sju till tolv år. Av dessa är elva pojkar och nio flickor. Spridningen i gruppen är som följer:

	Flickor, ålder	Pojkar, ålder
Årskurs 1	2 st. 7 år	1 st. 7 år
Årskurs 2	1 st. 8 år	3 st. 8 år
Årskurs 3	2 st. 9 år	1 st. 9 år
Årskurs 4	3 st. 10 år	2 st. 10 år
Årskurs 5	1 st. 12 år	2 st. 11 år
Årskurs 6	-	2 st. 12 år

18 av barnen har lesbiska mödrar.

Tre har homosexuella fäder.

Två av barnen är adopterade och tre har kommit till genom privat insemination.

Övriga barn, dvs. 15 st., har kommit till i ett heterosexuellt förhållande.

21 av föräldrarna är sambos eller gifta. Dessa är fördelade på 16 av barnen.

Av föräldrarna lever 17 i ett homosexuellt förhållande och 4 i ett heterosexuellt förhållande.

Barnen är geografiskt spridda över Syd- och Mellansverige.

Då kontakten med familjerna tagits via annons är det svårt att uttala sig om den undersökta gruppens representativitet. Eventuellt har det genom vårt förfarande blivit ett positivt urval eftersom initiativet till att delta i undersökningen har fått komma ifrån

familjerna själva. Man kan anta att det är familjer som lever under förhållandevis trygga omständigheter, snarare än familjer som känner sig utsatta. Tre av de familjer som avböjt att låta sina barn delta har dessutom angivit att barnen för tillfället lever i en speciellt pressad situation, vilket gör att det är troligt att även andra familjer i liknande situationer valt att inte kontakta kommittén. Å andra sidan är frågan om det under några omständigheter varit möjligt eller ens önskvärt att få med just dessa barn i en studie som denna, då det kan ses som sunt föräldraskap att vid behov söka hjälp till sina barn istället för att ombe dem att delta i ett forskningsprojekt.

Undersökningsmaterial

I uppdraget från utredningen ingick att göra en jämförelse med barn i samma åldersgrupp som den beskrivna undersökningsgruppen. För att detta skulle bli möjligt inom den tidsram som var fastslagen valdes standardiserade psykologiska metoder ut. Det innebär att samtliga metoder är utprovade på svenska barn, vilket alltså möjliggjort jämförelser mellan de barn som ingått i undersökningen och andra barn i samma ålder. De tre metoderna är självskattningsformuläret "Jag tycker jag är", Family Relations Test och Cornell Interview of Children's Perceptions of Friendships and Peer Relations. Dessa tre ger alla en bild av olika aspekter av den psykiska utvecklingsnivån hos barn i låg- och mellanstadieålder. Tillsammans bildar de ett känsligt instrument som gör det möjligt att fånga upp tecken på eventuell psykisk ohälsa hos barnet. Metoderna är också valda utifrån etisk hänsyn, där tanken har varit att de ska ge mycket information om barnets syn och tankar kring sig själv, familjen och kamraterna utan att vara alltför påfrestande för barnet.

För att säkerställa att alla möten skulle komma att genomföras på likartat sätt och för att jag som testare och intervjuare skulle vara bekant med metoderna genomförde jag några provtest på barn som inte skulle medverka i undersökningen.

"Jag tycker jag är"

"Jag tycker jag är" är ett självskattningsformulär utvecklat i Sverige av Pirjo Ouvinen-Birgerstam (1985). Testet är ett objektiva personlighetstest och mäter självvärdering/ självförtroende hos barn. Ouvinen-Birgerstam har vid utarbetandet av detta instrument utgått ifrån empirisk forskning som visar att det finns ett samband mellan psykisk hälsa och självvärdering. En god psykisk hälsa medför att personen utvecklar en positiv inställning till det egna jaget, och tvärtom, en dålig psykisk hälsa medför att personen utvecklar en negativ syn på sig själv.

Standardiseringen av testet gjordes 1981 på 3 465 barn i årskurserna 1–9 på skolor i Skåne.

Testet finns i två versioner – en för lågstadiet och en för mellan- och högstadiet. Lågstadieversionen består utav 32 påståenden som barnet får ta ställning till. Barnet kan då välja att svara "Ja" eller "Nej" på dessa. Versionen för äldre barn består av 72 påståenden där det finns fyra svarsalternativ: "Stämmer precis", "Stämmer ungefär", "Stämmer dåligt" och "Stämmer inte alls". Det tar ungefär 10 minuter för barnet att läsa och fylla i formuläret.

Påståendena är gjorda utifrån fem områden som tillsammans mäter självvärdering:

1. - Fysiska egenskaper
Ex: "Jag gillar mitt utseende", "Jag tycker inte om att vara en flicka"
2. - Färdigheter, talanger och begåvning
Ex: "Jag har lätt att lära mig", "Andra gör saker bättre än jag"
3. - Psykiskt välmående
Ex: "Jag orkar göra mycket", "Jag känner mig ofta ledsen"
4. - Relationen till föräldrar och familj
Ex: "Mina föräldrar litat på mig", "I min familj bråkar vi mycket"
5. - Relationen till andra
Ex: "Jag gillar mina klasskamrater", "Jag känner mig olik alla andra"

Efter att barnet har gjort testet räknas en råpoäng fram för vart och ett av de fem områdena samt för hela skalan. Denna råpoäng över-

sätts sedan till stanineskalan, vilken är den mest använda relativa skalan inom psykologin (Ouvinen-Birgerstam, 1985). Skalan är niogradig, där stanine 5 är det förväntade medelvärdet i en grupp. I det här fallet står stanine 1 för en mycket låg självvärdering och stanine 9 för en mycket hög värdering av sig själv. Det finns staninetabeller för varje årskurs vilket gör det möjligt att jämföra ett enskilt barns svar med det som är typiskt för åldern.

Family Relations Test, FRT

FRT, är ett strukturerat test utvecklat av Bene och Anthony första gången 1957 och sedan i nuvarande reviderad form 1978. Testet används ofta kliniskt i Sverige vid barnpsykiatriska mottagningar. Testet ger barnet stor frihet att definiera sin familj och att beskriva relationerna inom familjen, sina känslor inför de olika medlemmarna i familjen samt att beskriva de känslor som hon/han uppfattar sig få från familjens medlemmar. Det barnet ger uttryck för är sina medvetna känslor inför familjen och dess medlemmar. Samtidigt kan barnet sägas ge uttryck för relationer och känslor som barnet annars inte skulle ha förmågan att verbalisera genom att hon eller han får ta ställning till redan formulerade påståenden (Cullberg & Landberg, 1994). Testet visar också på barnets totala engagemang i sin familj och barnets engagemang i de olika familjemedlemmarna.

FRT-materialet består av 21 pappfigurer som föreställer människor i olika åldrar och av olika kön. Figurerna är fastsatta på var sin låda. Dessutom ingår två stycken kortsatser; en med 44 kort för barn i förskoleåldern och en med 87 kort för äldre barn. Samtliga barn i föreliggande undersökning är testade med den senare kortsatsen. På korten finns påståenden som uttrycker positiva respektive negativa känslor av olika styrkegrad. De positiva påståendena uttrycker känslor som gillande, samhörighet och kärlek. De negativa uttrycker känslor som ogillande, ilska och irritation (Cullberg & Landberg, 1994). Känslorna är riktade antingen från barnet, till barnet eller riktade mellan andra familjemedlemmar. Exempel på påståenden är:

”Den här personen i familjen tycker mycket om mig”

”Det här är den person i familjen som pappa tycker bäst om”

”Ibland önskar jag att den här personen i familjen skulle ge sig iväg”

Testet tar 20–25 minuter och går till så att barnet får börja med att berätta vilka hon eller han bor tillsammans med. Barnet får sedan beskriva vilka personer som tillhör familjen. Det står då barnet helt fritt att ta med vilka personer som helst och det innebär att familjen i testet inte alltid stämmer överens med barnets sociologiska familj. Därefter får barnet välja ut sina familjemedlemmar bland de olika pappfigurerna, vilka ställs framför barnet på bordet. Testledaren lägger dessutom till en figur kallad "Ingen". Barnet instrueras att lyssna till påståendena som läses upp och sedan placera kortet hos den person som barnet anser att det passar bäst in på. Om påståendet passar på flera familjemedlemmar ska barnet försöka välja ut den person det stämmer allra bäst in på. Om barnet inte kan välja ges påståendet till testledaren som noterar vilka personer barnet anser att kortet passar in på. Om påståendet inte stämmer in på någon ska kortet placeras hos "Ingen".

Cornell Interview of Children's Perceptions of Friendships and Peer Relations, CIPF

CIPF är en intervju om barnets syn på sina kamratrelationer och om barnets förståelse av vänskap. Intervjun är utarbetad vid Cornell Hospital i New York, USA, under ledning av Paulina F. Kernberg (1986). En svensk version har utarbetats av Lotta Engström och Cecilia Kallenberg (1993) i samarbete med Ann-Charlotte Smedler vid Psykologiska Institutionen, Stockholms Universitet, Paulina F. Kernberg och Ericastiftelsen i Stockholm. 1994 gjorde Engström och Kallenberg en uppdatering efter de senaste förändringarna i den amerikanska förlagan. Intervjun har därefter varit föremål för fortsatt utprovning (Brändström, 1998; Rydberg, 1999)

CIPF består av två delar; dels ett intervjuformulär och dels tre skattningsskalor. Intervjun är halvstrukturerad, vilket innebär att den innehåller både frågor med fasta svarsalternativ och helt öppna frågor. Sammanlagt består intervjun av 89 frågor och av dessa är 8 öppna. Det tar ungefär 30 minuter att genomföra själva intervjun.

Skattningsskalorna avser att mäta var barnet befinner sig utvecklingsmässigt inom tre olika områden:

Skala 1 – På vilken nivå uppfattar barnet vänskap

Skala 2 – Självförtroendenivå

Skala 3 – Social förmåga.

Det är intervjuaren som efter intervjun skattar barnets poäng på de tre skalorna. Detta görs dels utifrån barnets svar på intervjufrågorna och dels utifrån helhetsintrycket som barnet ger under mötet med intervjuaren. Det är möjligt att använda halva poängsteg om barnet anses hamna mellan två nivåer (Engström & Kallenberg, 1994).

Skala 1 består utav 8 skalsteg, 0–7 poäng. 0 poäng innebär att barnet inte har någon synbar interaktion med kamrater och 7 poäng innebär att barnet betraktar vänskap som en ömsesidig process som utvecklas samt är föränderlig och flexibel. Intervjufrågor som anses relaterade till skala 1 är t ex: "Hur gamla är dina kompisar?", "Brukar du prata om problem med dina kompisar?" och "Vad tycker du att en kompis är?" (Engström & Kallenberg, 1994).

Skala 2 går ifrån 0–6 poäng. 0 innebär att barnet känner sig som "ingen", en som andra inte lägger märke till. Skalsteg 6 har innebörden att barnet tycker om sig själv, känner sig genomgående säker på att bli uppskattad och värdesätter sina vänner. Frågor som är relaterade till denna skala är t ex: "Tycker andra barn om dig?" och "Hur tycker du att det här med kompisar fungerar?".

Även skala 3 har skalstegen 0–6. 0 poäng ges om barnet inte visar någon medvetenhet om kamrater och alltså inte gör några försök att samspela med andra barn. Skalsteg 6 innebär att barnet har två eller tre nära vänner som barnet ömsesidigt delar upplevelser med. Barnet har då även kvar vänner under lång tid, är populär, kan vara ledare och kan lätt få nya vänner. Exempel på relaterade frågor är: "Hur lätt är det för dig att få kompisar?", "Hur lätt är det för dig att behålla kompisar?" och "När du är tillsammans med dina kompisar, brukar ni göra det som du har hittat på?".

Procedur

Då jag fått föräldrarnas och barnets medgivande till att låta barnet delta i undersökningen gjorde vi upp om en tid för intervjun per telefon. Jag skickade sedan en skriftlig bekräftelse till familjen med uppgift om mötesplats samt en bekräftelse angående sekretesskydd för de uppgifter barnet skulle komma att lämna till undersökningen. Det senare fungerade även som ett skriftligt medgivande angående barnets deltagande som föräldern skrev under och tog med sig till intervjun.

Jag har träffat alla barnen i deras respektive hemstäder, vilket inneburit att jag försökt samordna träffarna med samtliga barn boende på samma ort. Inga intervjuer har gjorts hemma hos barnen utan de har ägt rum i enskildhet i lokaler såsom bibliotek, nämndhus, kommittélokaler eller dagrum på hotell. Detta för att barnet skulle känna sig fritt att uttrycka sina tankar i en lugn och neutral miljö med så liten påverkan från sin familj och sin omgivning som möjligt.

Mötena med barnen har alla haft samma ram även om inget möte blivit det andra helt likt. Ramen har bestått av att jag suttit ensam med barnet under intervjun, ordningen på testen har hela tiden varit densamma och instruktionerna har varit likadana om inte barnet bett om ytterligare förklaringar kring vad som ska göras. Jag har presenterat undersökningen på samma sätt för alla barn. Ett möte har sett ut ungefär på följande sätt: barnet har kommit till anvisad lokal i sällskap med någon förälder. Efter en presentation har barnet och jag suttit ner tillsammans medan föräldern fått vänta utanför. Jag har sagt till barnet att min undersökning går ut på att försöka förstå hur barn tänker och tycker om vissa saker. Att det alltså inte finns några rätta eller felaktiga svar på det vi kommer att tala om, utan att det jag är intresserad av är vad barnet själv tycker. Jag har poängterat att ingen kommer att få veta vad just hon eller han har berättat för mig. Jag har inte diskuterat eller påtalat för barnet att dess familjsituation kan anses annorlunda än andra barns.

Efter denna inledning har arbetet med testen börjat. Först har barnet fått svara på CIPF-intervjun, därefter har vi gjort FRT och sist har barnet fått svara på "Jag tycker jag är". CIPF bandades i samtliga fall med tanke på att jag eventuellt skulle ha behov av att lyssna igenom intervjun ännu en gång i de fall skattningarna var oklara. Det gjorde det också möjligt för handledaren att lyssna och jämföra mina skattningar i de fall jag var osäker. Bandning av intervjun rekommenderas för övrigt av samma skäl som en del av standardproceduren. FRT gjordes i enlighet med manualen. Jag läste upp korten för samtliga barn och lät dem sedan själva placera korten hos någon av figurerna. Vad gäller "Jag tycker jag är" så läste jag upp påståendena för alla barn som gick på lågstadiet. De fick sedan själva fylla i sina svar. Barnen på mellanstadiet fick själva välja mellan att läsa på egen hand eller att få påståendena upplästa av mig.

Varje enskilt möte tog en till en och en halv timme. Tiden påverkades dels av hur ingående jag fick lov att beskriva och förklara de

olika testen och dels av hur barnet kunde koncentrera sig och hur mycket hon eller han hade att berätta.

Efter att ha sammanställt varje barns svar på testerna har föräldrarna kontaktats för återgivning såsom var överenskommet. De har då fått ta del av barnets resultat, både det som varit positivt och det som i förekommande fall varit oklart eller negativt. Detta har dels varit ett sätt att ge föräldrarna inblick i min förståelse av barnet utifrån vårt möte. Dels har det varit ett sätt för mig att få synpunkter på resultatet och de tankar och eventuella frågetecken jag haft kring barnet. För att skydda barnets integritet har jag inte lämnat ut barnens svar i detalj utan givit föräldrarna en sammanfattning av vad som framkommit under mötet med barnet.

Databearbetning

”Jag tycker jag är”: Samtliga skattningsformulär har poängsatts i enlighet med manualens standardprocedur (Ouvinen-Birgerstam, 1985). Det innebär att stanine för totalpoängen har räknats fram för barnen på lågstadiet medan stanine även har räknats fram för de fem delområdena för mellanstadiebarnen. Därefter har totalpoängens medelvärde räknats fram i gruppen. T-test har sedan gjorts för att utröna om medelvärdet i undersökningsgruppen skiljer sig signifikant från det förväntade medelvärdet enligt normeringen.

Family Relations Test, FRT: Barnens svar sammanställdes på avsedda formulär. Där sammanställs korten som var och en av familjemedlemmarna har fått enligt följande:

Utgående känslor: positiva svaga respektive starka
                                  negativa svaga respektive starka

Inkommande känslor: positiva svaga respektive starka
                                  negativa svaga respektive starka

Utifrån denna sammanställning för vart och ett av barnen har totalengagemang räknats fram. Med totalengagemang menas det sammanlagda antalet utgående positiva respektive negativa känslor samt det sammanlagda antalet inkommande positiva respektive negativa känslor som barnet har gett var och en av familjens medlemmar. Ett starkt engagemang innebär att personen i fråga har fått ta emot många påståenden från barnet och ett svagt engagemang

innebär att barnet har gett få eller inga påståenden till personen. Utifrån totalengagemanget har sedan en fördelning gjorts där påståendenas känsloton och riktning går att utläsa. Det innebär att man kan överblicka hur många utgående positiva respektive negativa påståenden som barnet har gett varje person. Detsamma gäller för de inkommande positiva och negativa påståendena. En sådan fördelning har sedan ställts samman för hela gruppen.

Data från FRT har även sammanställts på så sätt att det går att sammanfatta familjerektionernas kvalitet. Hur kvaliteten definieras finns redovisat i en skala i FRT's manual, framarbetad av Bene och Anthony 1985. Där betecknas en relation som positiv om den negativa andelen påståenden som en familjemedlem erhållit understiger $1/3$. Om andelen negativa påståenden överstiger $2/3$ så sägs relationen vara negativ. Då de negativa påståendena är fler än $1/3$ men färre än $2/3$ betecknas relationen som ambivalent. Om en person fått färre än tre påståenden från barnet kallas relationen för likgiltig (Cullberg & Landberg, 1994).

Cornell Interview of Children's Perceptions of Friendships and Peer Relations, CIPF har analyserats dels kvantitativt utifrån de tre skattningsskalorna, dels kvalitativt genom att sammanfatta svaren för tematiskt besläktade frågor (kluster) och därigenom få en annan belysning av barnens svar (Rydberg, 1999). För skattningsskalorna har medelvärden för gruppen räknats fram och jämförts med normgruppen. För att säkerställa att skattningarna är jämförbara har jag innan undersökningens genomförande tagit del av tidigare gjorda intervjuer, vilka i sin tur ligger till grund för normeringen. Det har dels varit videoinspelade intervjuer från Cornell Hospital, USA, dels bandade intervjuer genomförda i Sverige av Engström och Kallenberg (1993, 1994). Jag har därigenom kunnat kalibrera skattningen så att den stämmer överens med skattningen som gjorts vid utprovningsintervjun i Sverige.

De fem frågekluster som använts vid en kvalitativ analys av intervjuerna har följande innehåll:

Relationens längd, d.v.s. har barnet någon kamrat som hon/han känt sedan långtid, har barnet förlorat någon kompis och i så fall hur

Relationens intensitet och tillfredsställelse, d.v.s. hur tycker barnet att det fungerar med kompisarna, har hon/han någon bästis, när ses de och hur är det att leka tillsammans.

Relationens bas och innehåll, d.v.s. i vilka olika konstellationer umgås barnet med kompisar, hur handskas barnet med egna och

andras saker, vad delar barnet med sig till sina kamrater vad gäller stöd och känslor.

Ledare/följare, d.v.s. hur ser barnet på sin plats respektive sin roll bland kamraterna.

Empati och inkännande, dvs. rapporterar barnet att hon/han kan vänta på sin tur, märker barnet hur kamraterna mår, följer barnet med i leken tillsammans med kamraterna.

Resultat

"Jag tycker jag är"

Sammantaget får undersökningsgruppen på hela skalan medelvärdet 6,2. Det förväntade medelvärdet enligt stanineskalen är 5. Den undersökta gruppen har alltså i genomsnitt en högre självvärdering än normeringsgruppen i samma åldersintervall. Skillnaden är statistiskt signifikant på 5 % nivån (t-test, tvåsidig prövning, tdf). För mellanstadiet finns även stanineskalor för var och en av delskalorna. På alla delskalorna är den undersökta gruppens medelvärden högre än de för normeringsgruppen.

Tabell 1. Fördelningen av statinepoäng så som förväntat enligt normen och så som det är fördelat i den undersökta gruppen.

Stanine	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Förväntad fördelning	4%	7%	12%	17%	20%	17%	12%	7%	4%
Undersökningsgruppen	0%	5%	10%	10%	5%	15%	25%	20%	10%

Family Relations Test, FRT

För FRT har tre olika sammanställningar gjorts för att ge olika vinklar på gruppens sammanlagda syn på sina familjerelationer. Som tidigare sagts står det barnen fritt att själva välja definition av familjen. Det gör att familjemedlemmarna i FRT inte helt stämmer överens med de familjefakta som tidigare redovisats. Barnen använder sig av följande sju kategorier för att beskriva sina familjemedlemmar:

"Jag"	20 st., dvs. samtliga barn har med ett "jag" i sin FRT familj
"Mamma"	18 av barnen har med en "mamma" i sin FRT familj
"Pappa"	19 av barnen har med en "pappa" i sin FRT familj
"Syskon"	21 st. fördelade på 13 av barnen
"Extraförälder"	19 st. fördelade på 16 av barnen
"Övrig släkt"	26 st. fördelade på 6 av barnen
"Andra närstående"	6 st. fördelade på 5 av barnen

I kategorin "syskon" ingår hel- och halvsyskon samt adoptivsyskon. Med "extraförälder" menas en sambo till en biologisk förälder och då ingår både homo- och heterosexuella partners. "Övrig släkt" kan vara mor- och farföräldrar, kusiner, far- och morbröder osv. I kategorin "andra närstående" återfinns t.ex. förälders pojk- eller flickvän som ej sammanbor med barnet samt en nära kamrat eller vän till familjen.

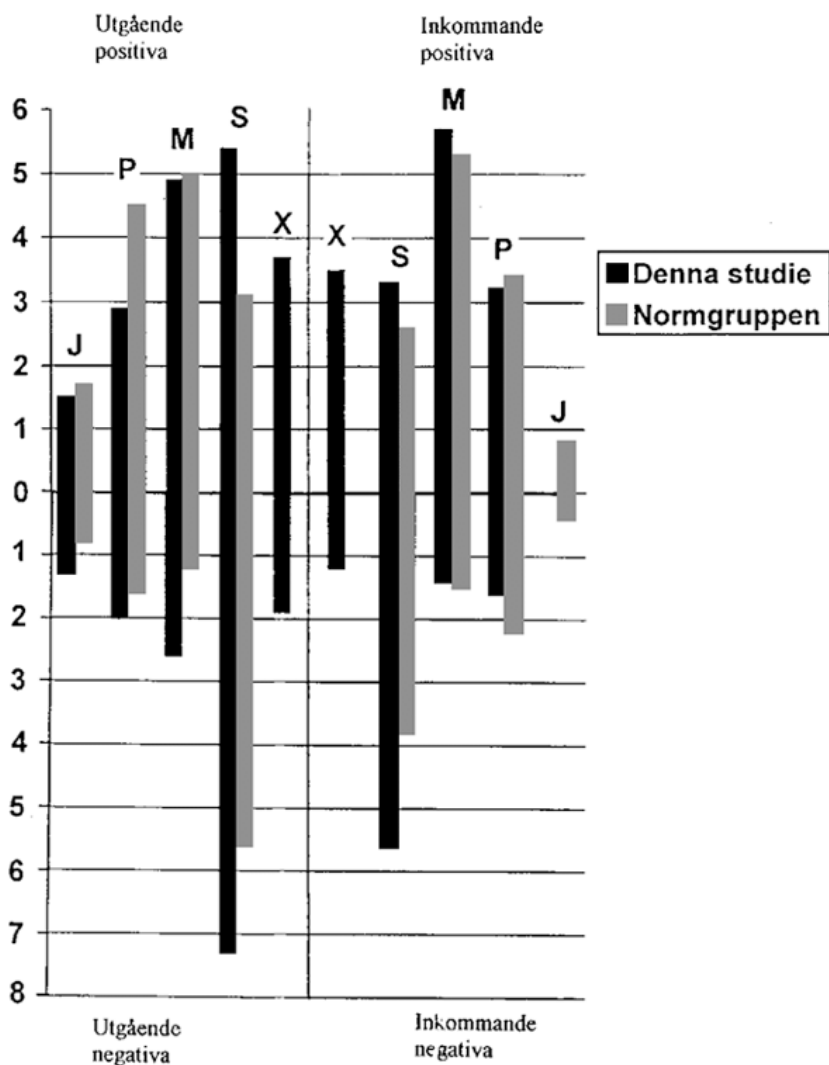
Då materialet sammanställdes på gruppnivå valdes att ta med de första fem av de ovannämnda kategorierna. "Övrig släkt" och "andra närstående" uteslöts för denna sammanställning. Dels därför att det enbart är sex respektive fem barn som tagit med någon i dessa kategorier, dels därför att dessa kategorier inte finns medtagna i jämförelsematerialet.

Totalengagemanget

Totalengagemanget, det sammanlagda antalet påståenden för utgående positiva och negativa känslor samt inkommande positiva och negativa känslor, visar att den undersökta gruppen har samma rangordning av familjemedlemmarna som normeringsgruppen. Det innebär att "syskon" är föremål för störst engagemang totalt sett, därefter följer "mamma", "pappa" och "jag". Skillnaden är dock att undersökningsgruppen visar klart större engagemang i "syskon" och "mamma", medan de visar så gott som lika starkt engagemang i "pappa" och något mindre i "jag" i förhållande till jämförelsematerialet. Det är också värt att notera att kategorin "extraförälder" erhåller lika stort totalengagemang som "pappa". Då ingen liknande studie har gjorts vad gäller denna kategori så går resultatet här inte att jämföra med någon annan barngrupp i samma ålder.

Känsloton och riktning

Genom att skilja ut de olika påståendenas känsloton och riktning så får man fram en mer nyanserad bild av det emotionella engagemanget för de olika kategorierna i familjerna (Cullberg & Landberg, 1994). I figur 1 går att utläsa hur påståendena fördelar sig på utgående positiva och negativa känslor, alltså känslor som riktar sig från barnet mot någon av familjens medlemmar, respektive inkommande positiva och negativa känslor, de känslor som barnet uppfattar sig vara mottagare av från de enskilda familjemedlemmarna.

Figur 2. Inkommande/utgående positiva/negativa påståenden såsom de fördelar sig på familjekategorierna i den undersökta gruppen och i normgruppen. J = "jag", M = "mamma", P = "pappa", S = "syskon", X = "extraförälder".

Resultatet visar att mönstret från totalengagemanget går igen i fördelningen av positiva utgående påståenden även om skillnaden mellan "mamma" och "syskon" är mindre. Kategorin "extraförälder" får här lite färre påståenden än "mamma" och något fler än "pappa". För negativa utgående känslor gäller att "syskon" tydligt får flest meddelanden. De tre föräldrakategorierna ligger nära varandra vad gäller barnens engagemang.

Vad gäller inkommande påståenden så får "mamma" klart flest positiva påståenden. "Pappa", "syskon" och "extraförälder" hamnar på ungefär lika antal. För inkommande negativa är resultatet snarlikt det för utgående negativa vilket innebär att "syskon" får ta emot de flesta påståendena medan samtliga föräldrakategorier får klart färre påståenden.

I jämförelse med normgruppen visar barnen i denna undersökning ett större engagemang i sina syskon. Det innebär att för de barn i gruppen som har syskon är dessa mycket viktiga. Kategorierna "mamma" och "pappa" följer ett snarlikt mönster mellan de båda grupperna även om "pappa" får något färre utgående positiva påståenden jämfört med normeringsgruppen och "mamma" får något fler utgående negativa påståenden. Kategorin "jag" får sammanlagt färre påståenden än vid normeringen. Det gäller främst för de inkommande påståendena.

Familjerelationernas kvalitet

De relationer som studeras här är samma kategorier som ovan, dvs. "jag", "pappa", "mamma", "syskon" och "extraförälder". De olika relationerna betecknas som positiv, negativ, ambivalent eller likgiltig enligt definitionerna i avsnittet om databearbetning.

Tabell 2. Frekvensfördelning över typ av relation till familjekategorierna i denna studie (fetstil) och i normgruppen (normal stil).

	Mamma	Pappa	Syskon	Jag	Extra-förälder	Totalt
Positiv relation	50 % 65 %	47 % 45 %	17 % 21 %	15 % 30 %	43 %	35 % 39 %
Ambivalent relation	44 % 28 %	42 % 38 %	50 % 33 %	20 % 21 %	50 %	40 % 30 %
Negativ relation	6 % 2 %	5 % 11 %	33 % 45 %	10 % 5 %	-	10 % 18 %
Likgiltig relation	- %	5 % 5 %	- 1 %	55 % 44 %	7 %	16 % 13 %

Resultatet visar att gruppen i denna undersökning i högre grad än i normeringsgruppen har en ambivalent relation till "mamma". Grupperna skiljer sig åt med 16 %. Samma skillnad, fast åt motsatt riktning, återfinns mellan grupperna vad gäller en positiv relation till "mamma". Det är alltså fler i normeringsgruppen som kan anses ha en okomplicerat positiv relation till sin mamma än gruppen i denna undersökning. Det finns även i materialet en tendens till att enskilda barn har ett oväntat lågt engagemang i mamma.

För kategorin "syskon" visar resultatet att denna undersökningsgrupp i högre grad än normeringsgruppen har en ambivalent, snarare än en negativ relation till sina syskon och, som tidigare sagts, ett högre totalengagemang.

För "pappa" är de båda grupperna så gott som helt lika. Kategorin "extraförälder" följer även här i stort samma mönster som "pappa".

Cornell Interview of Children's Perceptions of Friendships and Peer Relations, CIPF

För kamratintervjun finns två typer av resultat att redogöra för. Dels ett kvantitativt bestående av de tre skattningsskalorna och dels ett kvalitativt utifrån de olika frågeklustren.

Denna undersökningsgrupp har genomgående likvärdiga resultat på alla tre skattningsskalorna i jämförelse med normgruppen. De små skillnaderna till undersökningsgruppens fördel är inte statistiskt signifikanta.

Tabell 3. Medelvärdesjämförelse för CIPF skattningsskalor.

	Skala 1	Skala 2	Skala 3
Denna studie	4,8	4,6	5,0
Normgruppen	4,3	4,2	4,5

Resultaten från den kvalitativa analysen av frågeklustren visar på följande:

Relationens längd

Alla barn i gruppen uppger att de har långa kamratrelationer och att de flesta av dessa bestått under en längre tid. Ungefär en tredjedel av barnen säger sig ha förlorat någon kompis, vilket är något fler än förväntat. Kompisarna har då antingen förlorats genom att barnet själv eller kompiserna har flyttat eller bytt skola. Barnen säger själva, i alla fall utom ett, att de inte anser att det är något ovanligt att man förlorar en kompis på det sätt de själva har gjort.

Relationens intensitet och tillfredsställelse

Genomgående för gruppen gäller att de är nöjda med hur deras kamratrelationer är och fungerar. Så gott som alla uppger sig ha en eller flera bästisar som de träffar ofta och gärna umgås med. Tre av barnen säger att de aldrig sover över hos någon kompis och att de aldrig har någon kompis övernattande hos sig. Detta är inte vad man förväntar sig i denna åldersgrupp där övernattningar är mycket vanliga, så pass vanliga att det troligaste hade varit att alla uppgivit att de ibland sover borta eller har någon övernattandes hos sig.

Relationens bas och innehåll

Barnen i gruppen leker ibland själva, ibland två och två och ibland flera tillsammans vilket är som förväntat i denna åldersgrupp. Svaren på frågor om hur man behandlar och använder andras och egna saker är fördelade som förväntat i en grupp som denna. Det innebär att vissa barn uppger att de är försiktiga med andras saker, en del lånar gärna saker av andra, en del lånar ogärna. Detsamma gäller de egna sakerna. Spridningen av svaren gäller även för frågor kring vad

barnen berättar för sina kompisar och hur de uppfattar känslor hos sina kompisar. En del av barnen talar om allt med sina vänner medan andra är mer återhållsamma.

Ledare/följare

Majoriteten i gruppen anser sig vara både en ledare och en följare. De menar därmed att det ibland är de som bestämmer vad de och kompisarna ska göra och ibland är det någon annan som bestämmer. En säger sig vara enbart ledare och två ser sig som enbart följare. De två sistnämnda kan utifrån sina svar tolkas som blygsamma och deras svar kan även innebära att de tillsammans med sina kamrater ändå fungerar som både ledare och följare. De övriga frågorna, som ingår i detta kluster, handlar om hur barnet upplever att det är att ta kontakt med andra barn; både sådana de känner till och helt okända barn samt ensamma barn och barn i större grupp. Även här finns som förväntat en spridning bland svaren. Många av barnen i gruppen tycker att det är lätt att ta kontakt med andra oavsett förutsättningarna, en del säger att det är svårt om det är barn de inte känner och en del tycker att det är svårt att ta kontakt med barn i grupp. Två av barnen uppger att de tycker att det är svårt att få någon att leka med.

Empati och inkännande

Samtliga barn i gruppen säger sig kunna vänta på sin tur om så behövs. De flesta anser att de kan avgöra när en kompis är upprörd, nervös eller orolig. Andra tycker att det är svårt eller inte alls går. Det är något fler än förväntat som menar att de inte märker av oro hos en kompis. Alla, utom två, säger dock att om de visste att en kompis inte mätte bra, så skulle de vilja hjälpa henne eller honom. De två som inte säger sig vilja hjälpa sin kompis, menar att de ändå inte skulle kunna göra tillräckligt för att verkligen hjälpa sin vän.

Sammantaget visar den kvalitativa analysen att barnen beskriver sina kamratrelationer och innebörden av vänskap på ett i stort sett åldersadekvat sätt. Det är dock lite fler barn än förväntat som säger att de aldrig har övernattningar, något fler barn än förväntat som uppger att de inte talar om känslor med sina kompisar och några

som säger att de inte kan känna av om en kompis är orolig eller upprörd.

Diskussion

Syftet med denna undersökning har varit att utröna hur barn i åldern 7–12 år som lever i homosexuella familjer ser på sig själva, sin familj och sina kompisrelationer för att se om denna grupp barn skiljer sig från den s.k. normalpopulationen barn i samma ålder. För vart och ett utav undersökningsområdena valdes ett standardiserat psykologiskt test ut. Tillsammans ger testen en god bild av barnens psykiska utvecklingsnivå samt psykiska välbefinnande.

Resultatet från självskattningsformuläret "Jag tycker jag är" visar på en något högre självvärdering i den undersökta gruppen än i normeringsgruppen. Det innebär att barnen i undersökningsgruppen sammantaget har bättre självförtroende än förväntat. Resultatet stämmer väl med det intryck jag fått vid mötena med barnen. Barn kan ibland, då de har dåligt självförtroende, skydda sig själva genom att genomgående uppge en mer positiv värdering på de påståenden de ställs inför. Det finns dock inget som tyder på att något av barnen i denna undersökning skulle ha svarat på det sättet utan de enskilda svaren stämmer väl överens med helhetsintrycket av vart och ett utav barnen. Standardiseringen av "Jag tycker jag är" gjordes för snart 20 år sedan. Det är möjligt att barnens ställning i familjen och i samhället förändrats sedan dess, vilket i sin tur skulle kunna innebära att barns självförtroende överlag blivit bättre.

Tidigare gjorda studier av självförtroendet hos barn i homosexuella familjer har inte funnit någon skillnad mellan denna grupp och barn i heterosexuella familjer (Tasker & Golombok, 1997).

Sammanställningen av Family Relations Test, FRT, visar att de flesta av barnen i den undersökta gruppen har tillgång till båda sina biologiska föräldrar och det oberoende om barnen tillkommit inom ett hetero- eller homosexuellt förhållande. Bland de 20 barnen finns dessutom 19 s.k. extraföräldrar.

Barnen i undersökningen har i högre grad än i normgruppen valt att inkludera fler personer än de som annars brukar räknas till familjen. Barnen i gruppen har alltså en bredare syn på sin familj än vad som är vanligt. I en del fall är det släktingar som inkluderats och ibland är det personer utanför familjen som står barnet nära. Detta kan kanske i sin tur inverka på gruppens mer ambivalenta

inställning till kategorin "mamma". Med fler vuxna nära sig sprids barnens känslor på fler personer. Mamma blir fortfarande den person som barnen anser viktigast och som de anser sig ha mest positiv relation till, men inte lika entydigt som för barnen i normeringsgruppen.

FRT visar även att barnen i den undersökta gruppen har ett mycket starkt engagemang i sina syskon. De flesta i gruppen har dessutom en ambivalent relation till sina syskon till skillnad från normeringsgruppen där relationen oftare är negativ. Detta kan tyda på att syskon får en större betydelse för barnen om den egna familjestrukturen upplevs som annorlunda gentemot andra familjer. Syskonen delar då erfarenheter med varandra som de inte delar med andra barn. Det kan göra att syskonskaran kommer närmare varandra.

Kategorin "extraförälder" finns endast med i den undersökta gruppen, inte i jämförelsegruppen. Denna kategori är viktig och känslomässigt betydelsefull för barnen i gruppen. Av de 20 som ingår i undersökningen har 14 stycken valt att ta med en eller två "extraföräldrar". Resultatet för denna kategori ser i stort sett likadant ut som för kategorin "pappa", vilket gör att man kan tänka sig att barnen i gruppen upplever sig ha fler än två föräldrar. Golombok och Tasker (1997) har funnit att barn till lesbiska mödrar har mer positiv inställning till moderns partner än barn till heterosexuella mödrar. De tänker sig att barnen har lättare att acceptera en extra mamma än vad barnen i jämförelsegruppen har att acceptera att en annan man tar pappans plats. Kanske kan det vara likadant i denna undersökning. Vissa av barnen kallade även den homosexuella förälderns partner för mamma eller pappa och menade att de hade två föräldrar av samma kön. Andra uppgav att de såg på förälderns partner som en extraförälder. Detta skulle även kunna förklara det något svagare engagemanget i "mamma" som det finns tecken på hos några av barnen i undersökningsgruppen.

Den kvalitativa analysen av kamratintervjun CIPF visar att något fler barn i undersökningsgruppen än förväntat uppger att de har förlorat kompisar. De uppger att det skett då antingen de själva eller kompiserna har flyttat eller bytt skola och de ser det inte som något ovanligt att man förlorar en kompis på det sättet. Den troliga orsaken till att så många av barnen har förlorat kompisar kan vara att de flesta av barnen i gruppen är skilsmässobarn. De har alltså i realiteten någon form av uppbrott bakom sig och flera av dem har av den orsaken både flyttat och bytt skola. Denna erfarenhet av

skilsmässa och uppbrott kan även vara en ytterligare orsak till att barnen anser att syskonen är så betydelsefulla.

I intervjun finns sammantaget tecken på viss reservation inför omgivningen. Fler barn än förväntat säger att de aldrig sover över hos någon kompis eller har någon kompis övernattandes hemma hos sig. Det är även något fler än förväntat som inte talar öppet med sina kamrater om hur de känner och vad som hänt dem och även något fler än vanligt i en grupp som denna som inte anser sig kunna känna av om en kompis mår dåligt. Sammantaget kan dessa intervjusvar tyda på att det för en del barn i gruppen är svårt att låta kompisarna komma riktigt nära. Istället håller de en viss distans mellan sig själva och sin familj å den ena sidan och sina vänner å den andra. Tasker och Golombok (1997) har i sin longitudinella studie funnit att funderingar och rädsla för stigmatisering av kamraterna ingår som en realitet hos de barn som växer upp med en homosexuell moder.

Metoddiskussion

Att få barn att berätta hur de ser på företeelser i sina liv är inte det samma som att få vuxna att berätta. Då man undersöker vuxna är den öppna intervjun en vanlig metod. Man ber helt enkelt den vuxne berätta utifrån det ämne som studien ska behandla. Då man undersöker barn är däremot inte den öppna intervjun användbar. Barnen blir fåordiga och stela, vilket inte innebär att de inte har något att berätta eller att de är blyga. Ett test fungerar då som ett hjälpmedel, en brygga, som barnet kan använda för att berätta. Det är även kontaktskapande och intresseväckande i och med att det är något helt nytt för barnet. Genom att använda samma material på många barn får även testledaren möjlighet att se hur olika barn kan handskas med materialet (Smedler, 1993)

För att nå fram till syftet med denna undersökning valdes tre vedertagna, standardiserade psykologiska metoder ut. "Jag tycker jag är" mäter självvärdering och är utarbetat och utprövat i Sverige. Syftet då testet konstruerades var att det skulle användas i forskning. Testet har mycket goda psykometriska kvaliteter (Smedler, 1993). Barnen i undersökningen har, utifrån mina observationer, använt sig väl av detta instrument. De har svarat nyanserat och spontant och de har frågat efter förklaringar i de fall de haft problem med något ord eller uttryck.

FRT är ett ofta använt test inom barndiagnostiken. För de flesta av barnen i undersökningen var FRT okomplicerat, både vad gäller att välja ut familjemedlemmarna och att ta ställning till påstående-korten. Många av barnen uttryckte spontant att de tyckte att FRT var det roligaste som vi gjorde tillsammans. De har även velat fortsätta med testet då korten med påståenden tagit slut. Några av barnen gick i efterhand igenom några av de lådor som representerade någon av familjemedlemmarna för att se vilka kort som hamnat hos respektive person. Alla ansåg sig då nöjda med hur korten fördelat sig, förutom en pojke som ansåg att han eventuellt lagt ett av korten hos fel person men han tyckte ändå att det fick ligga kvar.

Några av barnen hade svårt att definiera sin familj. Vi diskuterade då skillnaden mellan familj och släkt samt hur olika man kan se på begreppet familj. Barnen kunde sedan utan problem välja ut de personer som skulle räknas in i familjen. Bland barnen fanns även några som hade klara problem med att placera ut påståendena. Några av dem kunde inte välja ut en person till respektive påstående utan placerade flertalet kort hos flera eller alla familjemedlemmar. Några av dem ansåg inte att korten passade in på någon i familjen utan gav de flesta korten till "Ingen". Jag upplevde att orsaken till svårigheten att välja ut en person kom sig av att barnen hamnade i en lojalitetskonflikt, där hon eller han hade svårt att välja ut en person framför någon annan om det gällde ett positivt påstående, eller peka ut någon om det gällde ett negativt påstående.

CIPF är en omfattande intervju som ger en heltäckande bild av barnets kamratrelationer. Många av barnen berättade uttömmande om sina kamrater och fyllde gärna i spontant med mer information än vad som frågades efter. I de fall barnen talade mycket och kom med långa svar på frågorna var det en klar fördel att kunna gå tillbaka till bandinspelningen för att kontrollera att inte viktig information fallit bort i anteckningarna från intervjun. Några av barnen tyckte att intervjun var alltför lång och frågade flera gånger om det var mycket kvar. Det märktes också tydligt på ett par av barnen att de upplevde att många av frågorna var jobbiga att svara på. Svaren de gav visade också att de hade svårigheter av olika slag i sina kamratrelationer.

De tre skattningsskalorna är till stor hjälp då man ska titta på barnen både enskilt och som grupp. Skalorna ger en sammanfattande bild av barnets sociala utvecklingsnivå och möjliggör jämförelser mellan grupper. Det hade dock inte varit möjligt att skatta barnen i denna grupp utan att först ha lyssnat igenom tidigare

gjorda intervjuer och jämfört mina skattningar med de som redan var gjorda.

Var och en av de använda metoderna är känsliga för det psykiska hälsotillståndet hos barnet. Metoderna är alla relaterade till den psykologiska utvecklingen och kan därför fånga upp eventuella avvikelser och påfrestningar hos barnet. Samtidigt är dessa metoder inte utformade för att fånga upp specifika symtom på psykisk avvikelse, dvs. de är inte inriktade på att diagnosticera ett visst barnpsykiatriskt syndrom.

I undersökningen har barnen fått ge sin syn på sig själva och sina familjer. De har inte blivit ombedda att värdera sina föräldrars föräldraskap och de har heller inte blivit ombedda att berätta hur det är att växa upp med homosexuella föräldrar. Barnen har berättat om och beskrivit sina familjer enbart som familjer utan någon jämförelse med hur det skulle kunna vara att växa upp i andra typer av familjekonstellationer. Det innebär att den bild barnen ger av sin familj blir ett indirekt mått på ett homosexuellt föräldraskap. Det finns i huvudsak två skäl till utformningen av undersökningen. Det är att anse som etiskt känsligt att kräva av barn i denna ålder ett ställningstagande för eller emot sin familj och en värdering av sina föräldrars insatser som föräldrar. Denna frågeställning har därför reserverats till de intervjuer med unga vuxna som genomförts av Karin Zetterqvist Nelson, Tema Barn, Linköpings Universitet. Det har dessutom varit ett krav från Kommittén om barn i homosexuella familjer att undersökningen skulle göras med hjälp av beprövade psykologiska metoder, för att kommittén har velat få fram en jämförelse mellan barn med homosexuella föräldrar och barn i normalpopulationen. Detta har med nödvändighet inneburit att metoderna inte är skraddarsydda för just barn i homosexuella familjer.

Det råder osäkerhet kring hur resultaten från undersökningen kan generaliseras. En dold population som denna går inte att få fatt i på ett sätt som garanterar representativiteten inom den undersökta gruppen. Det är möjligt att det blivit ett positivt urval av barn som deltagit, d.v.s. att det är förhållandevis trygga familjer och barn som valt att medverka. Resultaten bör emellertid inte avfärdas med hänvisning till osäkerheten om representativitet. Det som har efterfrågats och det som kommit fram är den bild som barnen själva ger kring de olika frågeställningarna. Vi har fått ta del av 20 barns egna utsagor om hur de ser på sig själva, hur de uppfattar

relationerna i sina familjer samt hur de upplever sina kamratrelationer och ser på vänskap. Deras utsagor bör tas på allvar.

Sammantaget visar resultatet från undersökningen att den undersökta gruppen består av välfungerande barn med gott självförtroende och goda kamratrelationer. Det finns inga tecken i gruppen på dålig psykisk hälsa eller på att barnen far illa. Det finns inslag i gruppen av en viss social reservation och återhållsamhet gentemot omgivningen. Mamman är den viktigaste personen i familjen både för barnen i undersökningsgruppen och för barnen i jämförelsegruppen. Barnen i jämförelsegruppen har oftast en positiv relation till mamman, medan barnen i undersökningsgruppen har en mer ambivalent relation till modern. De barn i undersökningsgruppen som har syskon lägger stor vikt vid dessa. Barnen i undersökningsgruppen har oftare än förväntat en breddad familjekrets, där släktingar och andra närstående räknas in i familjen.

Referenslista

- Bene, E., Anthony, J. (1985). Family Relations Test. Children's Version. Revised Manual by Eva Bene. Windsor: The Nfer-Nelson Publishing Company Limited.
- Bjerrum Nielsen, H., Rudberg, M. (1991). Historien om flickor och pojkar. Könssocialisation i ett utvecklingspsykologiskt perspektiv. Lund: Studentlitteratur.
- Brändström, C. (1998). Att lyssna till barns utsagor om vänskap: En tillförlighetsstudie av skattningar baserade på Cornell Interview of Children's Perception of Friendships and Peer Relations. Psykologiska Institutionen, Stockholms Universitet.
- Cullberg, L., Landberg, Å. (1994). Barnets inre familj. 7-åringars svar på Familjerelationstestet. Psykologiska Institutionen, Stockholms Universitet.
- Engström, A-C., Kallenberg, C. (1993). Barns vänskap under de första skolåren – Översättning och utprovning av Cornell Interview of Children's Perception of Friendships and Peer Relations, (CIPF). Psykologiska Institutionen, Stockholms Universitet.
- Engström, A-C., Kallenberg, C. (1994). "Vad är en kompis?". En kvalitativ analys och fortsatt utprovning av Cornell Interview of Children's Perception of Friendships and Peer Relations (CIPF) med 7-11 åringar. Psykologiska Institutionen, Stockholms Universitet.
- Havnesköld, L., Risholm Mothander, P. (1995). Utvecklingspsykologi. Psykodynamisk teori i nya perspektiv. Stockholm: Liber Utbildning AB.
- Kernberg, P.F. (1986). The Cornell Interview of Peers and Friends: Development and Validation. The New York Hospital – Cornell Medical Center.
- Kirkpatrick, Smith & Roy (1981), Lesbian mothers and their children: A comparative survey. American Journal of Orthopsychiatry, vol. 51 nr 3, 545—551.
- Kommittédirektiv. 1999:5. Barn i homosexuella familjer.
- Kommittén om barn i homosexuella familjer (Ju 1999:02), utkast till PM litteraturstudie (ännu ej publicerat material).
- Mangs, K., Martell, B. (1995). 0-20 år i psykoanalytiska perspektiv. Lund: Studentlitteratur.
- Ouvinen-Birgerstam, P. (1985). Jag tycker jag är. Manual. Stockholm: PsykologiFörlaget AB.

- Rydberg, D. (1999). Fenomenologisk analys av barns utsagor om kamratrelationer. Bidrag till CIPF's (The Cornell Interview of Children's Perception of Friendships and Peer Relations) användarmanual. Psykologiska Institutionen, Stockholms Universitet.
- Smedler, A-C. (1993). Att testa barn. Om testmetoder i barnpsykologiska utredningar. Stockholm: PsykologiFörlaget AB.
- Tasker, F.L., Golombok, S. (1997). Growing Up in a Lesbian Family. New York: The Guilford Press.
- Winnicott, D.W. (1981). Lek och verklighet. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.

4 Döttrar, söner och homosexuella föräldrar

- en studie av homosexualitet och familjeliv sett ur barns och föräldrars perspektiv

av

Fil. dr. och leg. psykolog Karin Zetterqvist Nelson,
Tema barn, Linköpings universitet

Bakgrund och syfte

Den här studien har genomförts på uppdrag av den parlamentariskt tillsatta Kommittén för barn i homosexuella familjer. Kommittén tillsattes av regeringen i februari 1999 och uppdraget skall redovisas senast första januari 2001. Utredningens huvuduppgift är att utreda förhållanden för barn som lever i homosexuella familjer. Tillgänglig kunskap skall sammanställas, analyseras och redovisas. Utredningen har också att ta ställning till de rättsliga skillnader som i dag föreligger mellan homosexuella och heterosexuella par i fråga om möjligheten att adoptera barn och att utses till särskilt förordnad vårdnadshavare, s.k. styvbarnsadoption. Om kommittén kommer fram till att de rättsliga skillnaderna vad gäller adoption skall tas bort, skall kommittén även se över om kvinnor som lever i ett homosexuellt förhållande ska få möjlighet till assisterad befruktning (Kommittédirektiv, JU 1999:5). Bedömningen skall baseras på principen om barnets bästa.

Eftersom kunskapen om homosexuella familjebildningar i huvudsak bygger på internationell forskning, har kommittén också valt att initiera studier i svenska sammanhang. Föreliggande undersökning har därmed genomförts på uppdrag av kommittén i syfte att bredda underlaget för ställningstaganden. Kommittén har därmed fastställt tidsramar och mål för studien.

Studien syftar till att ge förståelse för hur barn upplever att växa upp med en eller två homosexuella föräldrar. Den primära frågeställning som i enlighet med uppdraget skall genomsyra intervjustudien är: *Hur upplever barn som växer upp i homosexuella familjer sin situation?* Intervjuerna har kretsat kring barnens situation i familjen, relationerna till föräldrar och till föräldrars partners/sambos samt för- och nackdelar med att växa upp med homosexuella föräldrar. Ett andra syfte med studien har varit att fördjupa förståelsen för föräldrarnas villkor och upplevelser.

Studien har därmed en kvalitativ ansats med inriktning på att ungdomar, unga vuxna samt föräldrar skall ges möjlighet att bidra med personliga bilder av sina respektive familjesituationer. Djupintervjuer har genomförts med en grupp tonåringar (16) samt en grupp unga vuxna (15). Gemensamt för dessa båda grupper av informanter är att de under en längre eller kortare tid levt med eller regelbundet träffat en förälder som definierat sig som homosexuell. Det handlar till största del om en biologisk förälder som "kommit ut" som homosexuell och som, i vissa fall, flyttat samman med eller

ingått partnerskap med en ny partner. Den äldre gruppen informanter har flyttat hemifrån och lever ett självständigt liv och skiljer sig därmed från tonårsgruppen som fortfarande lever med eller regelbundet träffar den förälder som är homosexuell. Därutöver har 13 intervjuer genomförts med föräldrar som har levt i eller lever i en homosexuell relation och som lever med eller regelbundet träffar sina barn. Majoriteten av de intervjuade föräldrarna är mödrar och fäder till de intervjuade tonåringarna. Föräldrantervjuerna har varit inriktade på föräldrarnas berättande om erfarenheter och upplevelser av att både vara förälder och att leva i en homosexuell relation. Den fråga som enligt uppdraget skall genomsyra dessa intervjuer lyder: *hur upplever föräldrar sitt föräldraskap (möjligheter och svårigheter) och vilka konsekvenser får familjerättsliga och andra regler för familjen?*

Det är viktigt att klargöra att informanterna i studien bor i eller har bott i familjer som i modern familjeforskning benämns "post-nuclear families" (Hydén, 2000), "new families" (Silva & Smart, 1999) eller "re-constituted families" (Smart & Neale, 1999). Det rör sig om familjeformer som uppstår efter att två individer med gemensamma barn separerar som exempelvis styvfamilj, familjer med ensamstående förälder eller, som i detta fall, s.k. homosexuella familjer. Nya familjeformer tillhör inte längre en marginell företeelse i vårt samhälle utan omfattar allt fler individer. Enligt demografiska uppgifter lever minst 91 % av barn under 1 år med båda biologiska föräldrar till skillnad från 65 % av 17-åringar. I takt med barns ökande ålder är det med andra ord allt färre som lever med sina båda biologiska föräldrar (SCB, 1999:3). Ett gemensamt grunddrag för s.k. post-kärnfamiljer är att de biologiska föräldrarna upprätthåller sina relationer till barnen. Det är de facto *föräldraskapet* som utgör ett viktigt kännetecken på post-kärnfamiljen ("post-nuclear families") även om arrangemangen för vårdnad och barnens boende tar sig en rad skilda uttryck (Hydén, 2000). Informanterna i denna studie tillhör därmed den växande grupp barn/ungdomar och unga vuxna i Sverige som har levt eller lever i familjebildningar som skiljer sig från den traditionella kärnfamiljen. I föreliggande studie är fokus riktat mot barns upplevelse av att en eller båda föräldrarna ingått en kärleksrelation med en vuxen av samma kön, och mot föräldrars upplevelser av att både leva i homosexuella relationer och att vara förälder.

Rapporten är upplagd på följande sätt. Först presenteras studien och empiriska fynd i en kort sammanfattning. Därefter följer ett

avsnitt om centrala teoretiska och metodologiska utgångspunkter. Intervjuerna med döttrar och söner till homosexuella föräldrar redovisas därefter i ett avsnitt, följt av ett avsnitt om föräldrainter-
vjuerna. Rapporten avslutas med en sammanfattande diskussion.

Kort sammanfattning

I den här studien har 15 tonåringar och 16 unga vuxna i djupinter-
vjuer fått berätta om sina upplevelser av att ha en eller två homo-
sexuella föräldrar. Därtill har 13 homosexuella föräldrar intervjuats
om upplevelser av föräldraskap. Flertalet av de unga informanterna
har tillkommit i en heterosexuell relation där föräldrarna skilt sig
varvid barnen och föräldrarna därefter levt i s.k. "nya familjer" eller
"post-kärnfamiljer".

Analysen visar på en stor variation i barns och ungdomars upp-
levelser och erfarenheter av homo- eller bisexuella föräldrar. Ett
viktigt fynd i studien är att föräldrarnas homosexualitet blir ett
mycket framträdande tema i de intervjuer där relationen mellan
barn och föräldrar också beskrivs som bristfällig. Det rör sig om
ett i studien fåtal fall där föräldrarnas homosexualitet framställs som
nära förknippad med negativt laddade upplevelser. I resterande
intervjuer framställs relationen däremot som god och betydelsefull
och homosexualiteten ges i dessa fall en mindre framträdande posi-
tion i livshistorierna. Här framträder två olika sätt att berätta om
föräldrarnas homosexualitet som visar hur upplevelser av ett liv med
homosexuella föräldrar kan skilja sig åt. I ena fallet beskrivs homo-
sexualiteten som något självklart som visserligen utmärker familjen
men inte i negativ bemärkelse. Trots en rad skillnader i levnadsvill-
kor framställs homosexualitet som ett naturligt och självklart
inslag i familjelivet. Homosexualiteten utgör inte en konfliktpunkt
för informanten ifråga. I andra fallet beskrivs homosexualiteten
som ett problem i relation till kamratgrupper och jämnåriga. De
svårigheter som beskrivs omfattar emellertid inte föräldern som
person utan föräldrelationen framställs som betydelsefull. Detta
förhållningssätt framstår som en konsekvens av de sociala,
psykologiska och kulturella förväntningar som för vissa ungdomar
präglar tonårstiden. Här framträder en konfliktpunkt rörande å ena
sidan lojalitet med föräldern och den förtrogenhet ungdomen har
vad gäller homosexualitet, å andra sidan att vara delaktig i
ungdomsgrupper där heterosexistiska synsätt kommer till uttryck.

En rad skilda strategier utnyttjas för att hantera denna konflikt. Analysen av informanternas berättelser visar hur detta karaktäriserar en tidig tonårsperiod. En rad empiriska fynd pekar på hur denna strävan att dölja så småningom övergår till ett mer öppet förhållningssätt när ungdomarna blir äldre. Den liknar den process som anhöriga till homosexuella går igenom när en son, dotter, bror eller syster "kommer ut" och den anhörige måste hantera släktskap och omsorg å ena sidan och heterosexistiska värderingar å andra sidan.

Intervjuerna med föräldrarna handlar om att hantera sin homosexualitet och att samtidigt vara förälder och utöva föräldraskapet i en värld där heterosexualitet är en dominerande norm. Livet som homo- eller bisexuell förälder ställer frågor gällande öppenhet på sin spets, menar föräldrarna generellt. Ansvaret för barnet och dess välbefinnande gör att öppenhet inte kan bli ett självändamål utan öppenheten måste ständigt anpassas till konkreta situationer och barnets vardagsliv. I föräldrintervjuerna går det att urskilja skilda förhållningssätt till omgivningen som speglar olika grad av öppenhet. Det kan vara knutet till dels familjens uppfattning om hur gränsen mellan det privata och offentliga skall hanteras, dels föräldrarnas egen homosexuella identitet. Föräldrarna framhåller sin strävan att hålla en öppen dialog med barnen om betydelsen av homosexualitet. Detta innebär att alltid vara uppmärksam på om barnet har mött heterosexistiska reaktioner. Föräldrarna beskriver också hur tonårstiden kan komma att innebära specifika villkor för ungdomarna. Många föräldrar betonar emellertid att trots påfrestningar och konflikter har den uppkomna familjesituationen också medfört möjligheter att visa barnen på människors olikheter och betydelsen av tolerans och rättvisa.

Teoretiska och metodologiska utgångspunkter

I föreliggande studie av hur barn till homosexuella upplevt sina föräldrars homosexualitet, samt homosexuella föräldrars upplevelser av sitt föräldraskap, har det funnits anledning att knyta an till två olika teoretiska utgångspunkter. Dessa båda skall presenteras i följande två avsnitt. Det första handlar om centrala begrepp i studier av homosexuellas situation i samhället. Det andra fältet berör frågan hur "upplevelser" kan studeras i en studie med djupintervjuer

som metod. Denna fråga berör inte bara teoretiska utgångspunkter utan också metodologiska.

Att vara homosexuell i en värld dominerad av heterosexuella

Studier av homosexualitet har alltmer kommit att handla om hur det är *att beteckna sig och leva som* homo- eller bisexuell, i skilda tider och i olika kulturella och sociala sammanhang. Det är forskningsfrågor som ofta formulerats i strid mot den biomedicinska vetenskapens intresse för *orsaken* till homosexualitet. Detta växande intresse för homosexualitetens sociala, kulturella och psykologiska innebörder och betydelser, också i ett historiskt perspektiv, är ett växande forskningsfält som omfattar en rad olika inriktningar. Denna studie har främst beröringspunkter med forskning om homo- och bisexuella och deras familjer, ett område som till stora delar handlar om familjers sätt att hantera insikten om en familjemedlems homosexuella orientering. I dessa sammanhang är det konflikten mellan å ena sidan samhällliga värderingar och normer rörande homosexualitet och å andra sidan de relationer och band som knyter samman familjer och släktingar som står i blickpunkten. Avsikten i detta avsnitt är inte att presentera detta forskningsområde utan relevant forskning kommer att behandlas i samband med kommande redovisning av föreliggande studie, både för att tydliggöra viktiga empiriska fynd och att fördjupa vidhängande resonemang. Syftet med resonemanget nedan är istället att tydliggöra vissa grundläggande teoretiska utgångspunkter.

Resonemanget tar avstamp i det interaktionistiska perspektiv som utvecklats av socialpsykologen Erving Goffman (1963/1973). Det har haft en avgörande betydelse för att analysera homosexualitet som en socialt definierad egenskap (se t.ex. Plummer, 1975). Goffmans teori har också bidragit till att belysa och fördjupa förståelsen av stigmatiseringsprocesser. Huvudpoängen i Goffmans resonemang är att de egenskaper vi tillskriver varandra inte *i sig* är misskrediterande utan det är omgivningens normer och värderingar som avgör hur en egenskap uppfattas och värderas. En egenskap, eller ett attribut, definieras därmed som relationen mellan denna egenskap och en normativ social stereotypi, vilket innebär att begreppet egenskap relativiseras. Det betyder i sin tur att

ett visst stigma inte så mycket berör ett antal konkreta individer som kan delas upp i två läger, de stigmatiserade och de normala, utan att det i stället bör betraktas som en tvåpolig, överallt närvarande social process inom vilken varje individ spelar med i båda sidorna, åtminstone i vissa sammanhang och under vissa faser i livet. Den normala och den stigmatiserade är inte så mycket konkreta personer som de är olika perspektiv. Dessa perspektiv uppkommer i sociala situationer med blandade kontakter genom de icke uppfyllda normer som brukar ha stor betydelse under dessa sammanträffande. (Goffman, 1963/1973, s. 163–164)

I citatet återfinns vi inte bara Goffmans betoning av perspektiv och social interaktion, här framskymtar också betoningen av att *alla* individer i ett samhälle deltar i stigmatiseringsprocessen; både som utsatta för och som utsättande andra för stigmatiserande perspektiv. Stigmatisering betraktas som en konsekvens av sociala förhandlingar snarare än som objektiva fakta. Här framtonar alltså betydelsen av att se normalitet och avvikelse som sociala konstruktioner. Det interaktionistiska perspektivet har haft ett stort inflytande på studier av homosexuellas situation i västerländska välfärdsstater under de senaste decennierna.

Det har emellertid skett en utveckling på området, såtillvida att allt större uppmärksamhet har riktats mot stigmatisering av homosexualitet som *en* aspekt av samhällets sätt att se på och förhålla sig till sexualitet på ett mer generellt plan. Om det interaktionistiska perspektivet tydliggör hur stigmatisering av homosexuella tar sig uttryck i sociala samspel har strukturella aspekter alltmer kommit att problematiseras. Denna utveckling speglas på ett tydligt sätt i resonemang rörande begreppet homofobi.

Homofobi som begrepp (Herek, 1984; Innala, 1995) har allteftersom kommit att överges i forskningssammanhang med hänvisning till att det framställer negativa värderingar mot homosexualitet som ett individuellt och relationellt problem (Kitzinger, 1987). Istället har termen *heterosexism* kommit i bruk i syfte att tydliggöra hur heterosexualitet utgör en dominerande norm, inte bara i samspel *mellan* individer – en social och psykologisk heterosexism – utan som en konsekvens av en kulturell och historisk utveckling. Heterosexism i bemärkelsen en samhälls- och kulturell heterosexism består av två grundpelare hävdar psykologen Gregory Herek (Herek, 1993, s. 90 ff.). Den första grundpelaren är knuten till idén att skilja det privata från det offentliga, en uppdelning som

tas för given i västerländska kontexter. Inom ramen för denna uppdelning har sexualitet kommit att tillskrivas den privata sfären. Detta är samtidigt paradoxalt, menar Herek, sett i relation till hur den västerländska välfärdsstaten är organiserad. Den heterosexuella relationen är i dessa sammanhang inte alls privat utan i högsta grad institutionaliserad. Det framgår inte minst av lagar och förordningar som reglerar föräldraskap, arvsrätt etc., som på olika sätt förutsätter en heterosexuell relation mellan kvinna och man. Den *sexuella relationen* utgör en implicit och dold utgångspunkt i dessa sammanhang eftersom heterosexualiteten tas för given. Om homo- och bisexuella individer eftersträvar samma rättigheter och livsvillkor ifrågasätts denna implicita utgångspunkt varvid den sexuella relationen blir synlig. Homosexuella relationer blir därmed starkt förknippade med *sexualitet* snarare än kärlek, omsorg, ansvar och liknande begrepp som familj och äktenskap traditionellt associeras med. Att sexualiteten görs synlig innebär i sin tur att gränsen mellan det privata och offentliga överträds varvid heterosexistiska reaktioner kan väntas (Herek, 1993, s. 4). Detta utgör *en* grundpelare i den heterosexistiska normen. Den samhällliga heterosexismens andra grundpelare är knuten till frågan om kulturella och sociala föreställningar om maskulinitet och femininitet. Herek (1993) menar att den heterosexuella normen implicit omfattar en syn på kvinnor och män som olika men komplementära. Den homosexuella relationen bryter därmed dominerande föreställningar och normer vad gäller traditionella synsätt på kvinnligt och manligt, vilket innebär att heterosexistiska reaktioner också riktas mot överträdelser av rådande könsmonster.

Denna utveckling av centrala begrepp, från homofobi till heterosexism, antyder att det inte entydigt är homosexualitet som står i centrum i forskning om homosexuellas situation i samhället, utan frågor rörande samhällliga synsätt på sexualitet och könsrelationer är minst lika centrala. Kunskapsintresset har alltmer kommit att riktas mot varierande och föränderliga relationer mellan faktorer som biologiskt kön, könsidentitet och sexuell orientering, som *olika* aspekter av en sexuell identitet (Garnets & Kimmel, 1993).

I föreliggande studie kommer därmed begreppet heterosexism att användas med hänvisning till resonemanget ovan. Det innebär emellertid inte att begreppet homofobi utelämnas. Många av informanterna använder termen homofobi, vilket antyder dess status som vardagsbegrepp. Termen används också i delar av den litteratur och forskning som hänvisas till varvid det finns anledning

att knyta an till begreppet i samband med refererat och vidhängande diskussioner.

Om livshistorier och personliga berättelser

De senaste årens debatt om barn till homosexuella samt homosexuellt föräldraskap som utspelat sig i media och andra offentliga sammanhang har inte undgått informanterna i föreliggande studie. Många hänvisar till debatten i intervjusamtalen, och framhåller hur de velat ge uttryck för sina personliga versioner av vad som presenteras i tidningar och media. På liknande sätt tydliggör föräldrainformanterna hur de ser som sin uppgift att förmedla sina personliga bilder av sitt föräldraskap. Detta aktualiserar ytterligare ett relevant forskningsfält som också berör studiens syfte att studera upplevelser av homosexuellt föräldraskap. I föreliggande studie görs inga anspråk på att studera upplevelser och erfarenheter såsom de formas och uttrycks i vardagliga sammanhang utan det handlar om *berättelser om upplevelser och erfarenheter*. Informanterna förmedlar berättelser om barndomar, om familjeliv och om förutsättningar att vara förälder där informanten också berättar om sig själv som person i relation till inte bara familjeliv och dess villkor, utan också sammanhang utanför familjen. De berättelser som formats kan därmed ses som personliga berättelser eller livshistorier. Dessa har i sin tur formats i relation till intervjusituationens förutsättningar och villkor med en rad budskap som mer eller mindre explicit kommer till uttryck, vilket bör uppmärksammas i en studie som denna. Det har därmed funnits anledning att knyta an till narrativ teori med betoning på den inriktning som uppmärksammat personliga berättelser och livshistorier (Bruner, 1987; Rosenwald & Ochberg, 1992). Det innebär att tre specifika aspekter har beaktats i analysen av det empiriska materialet.

För det första uppmärksammas intervjusituationens betydelse för hur samtalen utformas. Gunilla Halldén skriver följande om att använda intervjumaterial som empirisk källa:

Det intervjun ger material om är inte en social verklighet, utan en version skapad i ett bestämt sammanhang; inte slumpmässigt tillkommen, men präglad av det som definierar intervjusituationen. Detta blir speciellt märkbart då intervjuer görs för att fånga livshistorier (Ehn, 1989), men inverkar även på mer fokuserade samtal. (Halldén, 1992, s. 46)

Det betyder att det är viktigt att hela tiden uppmärksamma vad det är för frågor (explicita och implicita) som informanterna svarar på i intervjun.

För det andra ses livshistorien som uttryck för berättarens *narrativa identitet* i betydelsen ett svar på frågan "Vem är jag/vem är du?". Det innebär inte att i livshistorier därmed ses som färdiga och avslutade berättelser utan en livshistoria är i högsta grad ett ständigt pågående identitetsskapande projekt (Reeder, 1996, s. 120).

För det tredje, slutligen, riktas uppmärksamheten på det berättades socialt och kulturellt konstruerade karaktär (Rosenwald & Ochberg, 1992, s. 4–6). Det sistnämnda innebär att de erfarenheter och upplevelser som förmedlas i livshistorier också tolkas i termer av narrativa koder och kulturella former. Jörgen Reeder skriver:

Vår erfarenhet av världen blir tillgänglig för oss *efter* det att den blivit tolkad och framträder då som vår psykologiska "verklighet". Genom den kod utifrån vilken vi berättar för oss själva och varandra om centrala fenomen som "kärlek" eller "känsla", fälls en bestämd logik ut för hur vi som individer inrättar oss i samspel med andra, liksom för hur vi reflekterar över och förstår dessa samspel. (Reeder, 1996, s. 141)

Detta betyder i korthet att det berättade också kan analyseras som uttryck för en "tidsanda" och en specifik kulturell, historisk och social kontext.

Narrativ teori utgör alltså en viktig utgångspunkt i studien, inte minst vad gäller dess potential att tydliggöra att även om syftet är att studera barns och föräldrars *upplevelser*, så är det *berättelser om upplevelser* som studeras. Den narrativa analys som genomförts består främst av innehållsanalyser. Analysen omfattar *vad* som berättas, *vilka* som berättar vad och *om vilka* detta berättas, vilket betyder att rapporten präglas av en deskriptiv ansats. Berättelsernas innehållsliga aspekter har också jämförts med empiriska fynd från andra studier och kontrasterats mot teoretiska perspektiv och synsätt.

Att genomföra en forskningsstudie

Studiens informanter anmälde sig frivilligt som deltagare. Eftersom homo- och bisexuella individer utgör en s.k. dold population är det enbart möjligt att söka informanter via annonser eller andra mer

informella vägar. Kommittén för barn i homosexuella familjer lät annonsera om studien i slutet av sommaren 1999, i tidningar som Land, ICA-Kuriren, Expressen, Dagens Nyheter och QX samt genom en annons på RFSL's hemsida. Intresseblanketter delades också ut vid aktiviteter med bl.a. RFSL som arrangör. Individer som lever i eller har levt i en homosexuell familj uppmanades i dessa annonser och blanketter att anmäla sitt intresse för eventuellt deltagande i en studie rörande homosexualitet, föräldraskap och familjeliv. Det resulterade i ett antal anmälningar som i sin tur förmedlades till Tema Barn. Informanterna hade som det visade sig till största del sett annonsen och uppmaningen via RFSL.

Detta innebär att informanterna kom att bestå av en grupp individer som frivilligt valde att delta i studien. Det finns anledning att i detta sammanhang fråga sig om det därmed fanns en risk att informantgruppen skulle bestå av ett s.k. positivt urval som innebar att deltagarna i studien huvudsakligen var individer med positiva upplevelser och erfarenheter. De empiriska resultaten motsade emellertid dessa farhågor, eftersom intervjuerna gav en mycket varierande bild av informanternas bakgrund och uppväxt. Här fanns *ytterligheter* i form av å ena sidan s.k. "success-stories" och å andra sidan berättelser om en svår och utsatt barndom. Mellan dessa ytterlighetsvarianter återfanns också beskrivningar av en uppväxt med både goda och dåliga inslag. Intervjuerna kan därmed inte sägas ge en ensidig belysning av studiens centrala frågeställningar. I vad mån variationen är statistiskt representativ i förhållande till den generella gruppen barn till homo- och bisexuella föräldrar går inte att uttala sig om mot bakgrund av studiens kvalitativa utformning. Informanterna i denna studie representerar enbart sig själva. I följande avsnitt skall informantgrupp presenteras närmare.

Informantgruppen

Sammantaget genomfördes 44 intervjuer, och de individer som intervjuades kommer i den fortsatta texten att benämnas informanter.¹ De individer som hade anmält sitt intresse (dvs. tonår-

---

¹ Termen informant istället för intervjuperson. Det är en term som återfinns i antropologisk och sociologisk forskning men som alltmer kommit att användas i samhällsvetenskapligt/humanistiskt inriktade studier. Ordvalet tydliggör att det handlar om kvalitativa intervjuer och att intervjusamtalet ses som en gemensam angelägenhet för både

ingar och unga vuxna samt föräldrar) kontaktades under vintern 1999/2000. Efter att ha haft telefonkontakt med 25 unga vuxna respektive tonåringar visade det sig att fyra av dessa hade flyttat, utomlands eller till annan ort, utan möjlighet att delta i studien. Av de 21 kvarstående valde 18 att delta. De övriga tre tackade nej till deltagande med hänvisning till sin redan aktiva medverkan i andra studier eller mediasammanhang eller till tidsbrist på ett generellt plan. De övriga 13 i denna informantgrupp, enbart tonåringar, kontaktades i samband med att kontakt togs med föräldrar/familjer, som i intresseanmälan anmält sig som familj.

Vad gäller föräldrarna kontaktades 21 personer som anmält sitt deltagande. I fem fall fanns inte telefonnummer angivet varvid jag skrev brev med information och en förfrågning om deltagande i studien. Breven besvarades i två fall per telefon där personerna var positiva till att delta, varvid tid för intervju bestämdes direkt. I ett fall besvarade informanten per brev och tackade nej till att delta med hänvisning till besvärliga omständigheter i familjen. I två fall besvarades inte brevet överhuvudtaget. Telefonkontakt togs med 16 personer som uppgivit telefonnummer, varav 11 omedelbart valde att tacka ja till att delta. Av de övriga tre tackade en person nej till ett deltagande p.g.a. kritik mot studien, i två fall gick det inte att hitta möjlig tid för intervju samt två som ej var möjliga att nå. Eftersom studien genomfördes under begränsade tidsmarginaler, valde jag att avsluta sökandet efter informanter efter att ha fått kontakt med 13 föräldrainformanter. I uppdraget ingick att intervjua 10 föräldrar, varvid 13 intervjuer överskred denna gräns. Fler-talet informanter är föräldrar till de tonåringar som intervjuades.

Tonårsinformanterna samt de unga vuxna, som ibland för enkelhetens skull kommer att benämnas som "barninformanterna", presenteras som grupp i bilaga I. Uppgifter som föräldrarnas utbildningsbakgrund, boenderegion, familjesituation under uppväxten anges i avsikt att ge läsaren insikt om inneboende olikheter i informantgruppen och inte som utgångspunkt för en diskussion om gruppens representativitet i förhållande till en större population (Weston, 1991, s. 12). Men med hänvisning till min forskningsetiska skyldighet att skydda informanternas personliga identitet och att tillförsäkra dem anonymitet presenteras inte informanterna i relation till dessa bakgrundsfakta. Informanterna har givits fingerade namn (förnamn för enkelhetens skull) vilket

---

informant och intervjuare, snarare än att det är intervjuaren som "drar ut" information från den som intervjuas (Zetterqvist Nelson, 2000).

presenteras i tabell 1 och 2 nedan.² Dessa fingerade namn återfinns i intervjuer där uppgifter som är av intresse i det sammanhanget anges närmare. Vissa detaljer som inte hade ett avgörande inflytande på det som redovisas har emellertid ändrats på ett sätt som försvårar identifiering utan att förändra förutsättningar för ett resonemang om aktuella tolkningar.

Tabellerna nedan syftar till att ge läsaren en översiktlig bild av gruppen vad gäller ålderskategorier, kön och fingerade namn.

Tabell 1: Unga vuxna
(11 kvinnor och 5 män)

	Namn	Ålder
1	Fredrik	19
2	Lotta	21
3	Susanne	21
4	Anne	21
5	Denise	23
6	Johan	23
7	Eva	23
8	Jonna	25
9	Terese	25
10	Mikael	25
11	Marie	27
12	Cecilia	27
13	Judith	27
14	Rikard	28
15	Tommy	28
16	Kristin	28

Tabell 2: Tonåringar
(7 flickor och 8 pojkar)

	Namn	Ålder
1	Åsa	14
2	Kristoffer	14
3	Nils	14
4	Felix	14
5	Patrik	14
6	Karl	15
7	Erika	15
8	Malin	15
9	Josef	16
10	Maria	16
11	Henrik	17
12	Johannes	17
13	Karin	17
14	Madeleine	17
15	Carolin	17

De döttrar och söner som intervjuats karaktäriseras av att majoriteten har växt upp i en familj med biologiska föräldrar som inledningsvis haft en heterosexuell relation. Av de sammantaget 31 informanterna har 26 någon gång under sin uppväxt levt med båda sina biologiska föräldrar. De fem undantagen från detta rör sig om fall då den biologiska fadern har avlidit, aldrig haft kontakt med barnet eller aldrig bott med men regelbundet träffat sina barn. För-

² Möjligheten fanns att enbart ange kodnummer för intervjuerna, som angav kön och ålder. Det var emellertid mer ändamålsenligt att använda fingerade namn, eftersom det möjliggjorde att återge vad någon sagt, inte bara i ett sammanhang, utan också i andra. I "barnintervjuerna" fanns det också anledning att lyfta fram den individuella livshistorien varvid det fingerade namnet också bidrog till att lyfta fram individuella aspekter.

äldrarna har därefter skilt sig, varvid en förälder "kommit ut" som homosexuell och – ibland – inlett en homosexuell relation. Detta betyder att många informanter kan berätta om skilsmässor. Flertalet av informanterna har kontakt med båda sina biologiska föräldrar. Detta överensstämmer med den bild som förmedlas i den rapport som genomförts av Kommittén för barn i homosexuella familjer i samarbete med SCB (2000). Rapporten visar att äldre barn (över 12 och uppåt) till homosexuella oftast har tillkommit i en heterosexuell familj och inledningsvis växt upp i en s.k. kärnfamilj. Däremot visar det sig att yngre barnen i homosexuella familjer i större antal tillkommit inom ramen för en redan etablerad homosexuell relation.

I stort sett alla de informanter som levt med båda biologiska föräldrarna har också kontakt med sina biologiska föräldrar vid tiden för intervjun. Det sker på olika sätt och i olika grad givetvis, men kontakt i den bemärkelsen att man träffas ibland och har kännedom om varandras livssituation.

Bland föräldrarna som intervjuats är flertalet mödrar, vilket följer ett traditionellt mönster där kvinnor oftare blir vårdnadshavare efter skilsmässor. Jag har valt att inte tilldela föräldrainformanterna fingerande namn utan här används de koder som presenteras i tabell 3 nedan under kolumnen Informanterna. Detta är relaterat till att i föräldrarnas fall har de individuella livshistorierna givits mindre utrymme och en mer tematiskt inriktad presentation av det empiriska materialet har gjorts.

Tabell 3: Föräldrainformanterna består av 10 mammor (M) och 3 pappor (P). Familjesammansättning avser tiden för intervjun.

Informanter	Sambo/partner	Särbo/ensam	Vårdnad barn
M 1	-	-	1
M 2	X	-	Vuxna barn
M 3	X	-	3
M 4	X	-	2
M 5	-	X	2
P 6	X	-	1
M 7	-	X	2
M 8	-	X	1
P 9	X	-	2
P 10	-	X	1

M 11	X	-	1
M 12	-	X	2
M 13	-	X	2

Här återfinns alltså tio lesbiska mödrar och tre homosexuella fäder. Av föräldrainformanterna bor sex i storstad och sju stycken i mindre kommuner respektive landsbygd. Sex lever ensamma med barn, sex lever med barn och partner samt tre träffar barnen regelbundet på helger och vissa veckodagar. Nio av informanterna har barn som tillkommit i heterosexuell relation, två har barn som tillkommit i tillfällig heterosexuell relation samt en informant har barn som tillkommit i homosexuell relation.

Sammantaget representerar informanterna, barn som föräldrar, 26 familjer och olika "representanter" för dessa familjer har intervjuats. Det har varit till fördel att möta flera familjemedlemmar för att kunna lyfta fram hur komplext ett familjemönster utvecklar sig, och hur syskon relaterar på olika sätt till sina föräldrar

Kvalitativa intervjuer

En kvalitativ intervjumetod användes och djupintervjuerna var halvstrukturerade (bilaga II). De frågor respektive samtalsämnen som återfinns i intervjuguiden bör ses som förslag och riktlinjer i de samtal som genomfördes. Det primära syftet i intervjun var att få till stånd ett samtalsklimat där informanten gavs utrymme att berätta om det som hon/han fann viktigt i relation till frågan om föräldraskap och homosexualitet. Intervjuerna genomfördes i de flesta fall i informanternas hem, i andra fall träffades vi i offentliga miljöer som kaféer och bibliotek, i enlighet med vad som var funktionellt och vad informanten själv önskade. Intervjuerna tog mellan 45 minuter och två timmar. Alla intervjuerna spelades in på ljudband förutom vid tre tillfällen, då mer strukturerade intervjuer genomfördes och svaren antecknades under intervjuens lopp för att omedelbart efter intervjun skrivas ut i sin helhet. Detta senare alternativ valdes i tre fall, då tidsutrymme inte medgavs för en öppen intervju (två fall) respektive vid en inställd resa (ett fall) som gjorde att en telefonintervju fick ersätta en kvalitativ djupintervju. Dessa intervjuer har emellertid behandlats likställt med övriga intervjuer.

Intervjuuppläggning påminner om vad Elliot Mishler kallar fokuserade intervjuer (eng. "focused-interviews"). De genomförs med fokus på en specifik händelse med frågor rörande hur denna händelse inverkat på och påverkat livet för informanten (Mishler, 1986/1995, s. 96–99). Intervjusamtalet ses utifrån detta perspektiv som en gemensamt utförd handling och en social praktik. Det är ett synsätt som bottnar i en kritik av antagandet att vad som sägs i en intervju kan relateras till en tänkt verklighet och därmed bedömas som sant eller falskt (ibid, s. 52–65).

I de intervjuer som genomfördes eftersträvade jag att som intervjuare så långt möjligt skapa underlag för samtal där informanten fick stå i centrum. Informanterna framstod ofta som mycket intresserade av att dela med sig av sina erfarenheter. Under intervjusamtalen tog jag som intervjuare emellertid aktiv del av vad som sades.³ Det innebar också att jag att så långt möjligt försökte att besvara frågor som informanterna hade om mig som person om exempelvis min familjesituation och sexuella orientering. Betydelsen av att klargöra att jag levde i en heterosexuell relation kom jag allteftersom studiens gång att bli varse. Det var viktigt inte minst i relation till föräldrainformanterna. Många beskrev hur det kunde vara svårt att berätta om plågsamma och utsatta situationer för en person som det fanns anledning att tro inte kunde identifiera sig med livet som homosexuell, med tanke på informanternas erfarenheter av att bli stigmatiserade eller misstolkade.

Detta berör frågan att som forskare inte känna till och vara införstådd i informanternas livsvillkor och, i nästa steg, vad detta innebär för intervjusituationen. Det kan skapa en distans i den tillfälliga relation som byggs upp i en intervjusituation. Min upplevelse är emellertid att jag med mitt "annorlundaskap" i jämförelse med föräldrainformanternas sexuella orientering kunde ställa en rad naiva frågor som också gynnade framväxten av berättelser. Jag uppfattar att intervjusituationen i hög grad också präglades av *andra* faktorer som t.ex. om informanterna kunde identifiera sig med min roll som forskare (dvs. liknande utbildningsbakgrund), eller med individuella egenskaper såsom sätt att samtala och intera-

---

³ Catherine Riessman beskriver en intervjusituation i vilken hon som intervjuare pendlar mellan olika förhållningssätt. I perioder där informanten formar en sammanhängande och detaljrik berättelse förblir Riessman tyst och intensivt lyssnande. I nästa stund är det Riessman själv som intervjuare, som ber informanten att specificera sig kring vissa detaljer, vilket ger underlag till utvidgad berättelse (Riessman, 1997, s. 34–44). Margareta Hydén beskriver hur man som intervjuare genom ett aktivt lyssnande, har möjlighet att under intervjuns gång kontrastera informantens olika berättelser och sätt att berätta i syfte att fördjupa och utvidga samtalet (Hydén, 1992, s. 64).

gera på. Mina personliga erfarenheter av föräldraskap var också viktiga som utgångspunkt för att spinna vidare i samtal om föräldraskapets villkor.

Många av informanternas frågor gällde också sekretess och behandling av intervjumaterialet. Jag försökte givetvis så långt möjligt besvara informanternas frågor och bemöta vissa specifika krav. Detta samtalsämne blev ofta infallsvinklar och diskussioner kring själva kärnfrågan rörande barn i homosexuella familjer.

Intervjuutskriftena kom sammantaget att bestå av 1 300 sidor text. De intervjuutdrag som redovisas är transkriberade på ett sätt som ligger nära talspråkets pauser och ordföljd samtidigt som läsbarheten har beaktats. En transkriptionsguide återfinns i bilaga III.

Bearbetning och tolkning

En kvalitativ bearbetning tar sin utgångspunkt i det empiriska materialet. Arbetet med intervjuerna inleddes med ett antal genomläsningar. Det handlar både om att finna kategorier som grund för sortering av intervjuerna i sin helhet och att söka efter återkommande teman i materialet. En löpande indexering av olika samtalsämnen som togs upp i intervjuerna genomfördes som ett sätt att skapa en översikt av intervjuerna "på tvären". Parallellt utformades också en förkortad version av varje enskild intervju. Denna bearbetningsprocess ledde fram till ett innehållsligt bearbetat empiriskt material, möjligt att överblicka på ett generellt plan och där jag samtidigt kunde lokalisera specifika teman. Med utgångspunkt i studiens syfte och de centrala frågor som ligger till grund för studien inleddes därefter nästa steg i bearbetningen. Det betyder inte att närheten till empirin övergavs. Ett kvalitativt tolkningsarbete är en cirkulär process, där frågor som ställs till materialet alltid leder till både tillbakablickar och nya frågor, och där sökande efter mening rör sig mellan olika nivåer (Smith, 1995). I den empiriska redovisning som följer i nästkommande avsnitt, först av intervjuerna med söner och döttrar därefter av föräldrintervjuerna, inleds respektive avsnitt med en redogörelse av vissa karaktäristiska aspekter av bearbetningsprocessen som också hade ett avgörande inflytande på hur de empiriska fynden kom att presenteras.

Intervjuer med döttrar och söner

Mot bakgrund av den översikt samt noggranna genomgång av varje enskild intervju som skapats i den inledande bearbetningen kunde tolkningsarbetet med intervjuerna som genomförts med barn till homosexuella inledas. När det som berättades i intervjuerna relaterades till studiens primära frågeställning rörande barns upplevelse av föräldrars homosexualitet gick det att urskilja tre kategorier varvid intervjuerna sorterades i tre grupper.

Den första gruppen består av 14 intervjuer (5 tonåringar och 9 unga vuxna) där informanterna framställer föräldrarnas homosexualitet som oproblematisk. Dessa informanter berättar om positiva upplevelser av att leva med homosexuella föräldrar. Detta är emellertid inte liktydigt med en "lycklig och problemfri barndom". Här återfinns också beskrivningar av både svåra och besvärliga erfarenheter. Föräldrarnas homosexualitet presenteras dock inte som ett problem utan som något naturligt och självklart i dessa informanters liv. I nästa grupp, sammantaget 13 intervjuer (10 tonåringar och 3 unga vuxna), beskrivs föräldrarnas homosexualitet som problematisk sett ur barnets relation till sin närmaste omgivning. I flertalet av dessa intervjuer framställs emellertid dessa problem som övergående. Det handlar främst om problem med att berätta om föräldrarnas homosexualitet för jämnåriga kamrater dvs. frågor rörande öppenheten inför omvärlden. De problem som framställs är av mer eller mindre långvarig karaktär. Signifikativt för denna grupp är för det första att tonårstiden kommer i förgrunden, för det andra att informanterna talar om sin förälder/sina föräldrar i positiva termer. Den tredje gruppen består av 4 intervjuer där en starkt negativ bild av föräldrarnas homosexualitet presenteras. Det är enbart unga vuxna som återfinns i denna grupp. Signifikativt för denna grupp är att den homosexuella föräldern ifrågasätts av informanten, samt att familjerelationerna framställs som bristfälliga och destruktiva i en rad olika avseenden.

Det fanns emellertid anledning att granska denna uppdelning i tre grupper sett i relation till de båda informantgrupperna. I gruppen unga vuxna dominerar nämligen framställningar av föräldrarnas/föräldrarnas homosexualitet som en *antingen* positiv *eller* negativ upplevelse. I tonårsgruppen får däremot beskrivningar av problem rörande öppenhet gentemot omvärlden (främst jämnåriga kamrater) en framträdande plats. Detta genererar en viktig fråga

rörande betydelsen av *tidpunkten* för när man berättar om sina upplevelser och erfarenheter från barndomen och hur det inverkar på den livshistoria som skapas i intervjusituationen. Att berätta om sitt liv här-och-nu skiljer sig från det rekonstruerande som görs av barndomen när informanten ser tillbaka på vad som varit och med hjälp av minnesbilder och hågkomster skapar en berättelse. Flera av de unga vuxna, liksom de äldre i tonårsgruppen, beskriver problem med öppenhet som ett övergående fenomen. I flera av de unga vuxnas intervjuer återfanns t.ex. kommentarer om snabbt övergående problem att som tonåring ställas inför sin förälders homosexualitet. Samtidigt förmedlar tonåringarna en stark bild av problem vad gäller öppenhet i ett pågående vardagsliv. Detta antyder emellertid betydelsen av att uppmärksamma frågan om öppenhet i termer av en "process" där föräldrarnas homosexualitet ges olika betydelse beroende av ens ålder och andra livsomständigheter, och att det går att urskilja en förändring som går mot en större öppenhet.

Den process som går att urskilja i det empiriska materialet påminner om vad som skildras i s.k. "komma-ut"-berättelser (Henriksson, 1994, s. 210–214; Lundahl, 1998, s. 67–69; Weston, 1991, s. 15). "Komma-ut" är en etablerad beteckning för homosexuellt identitetsskapande som avser att beteckna den komplexa process som består av dels insikt om och accepterande av ens homosexualitet dels sättet att hantera ens homosexualitet i relation till den sociala omgivningen. Att "komma ut"-processen också kan urskiljas i anhörigas reaktioner har påvisats i tidigare forskning på området (Strommen, 1993). I föreliggande studie rör det sig inte om insikt om och öppenhet med egna homosexuella känslor utan om ens föräldrars homosexualitet. Det handlar om barns sätt att ge betydelse åt föräldrarnas eller föräldrarnas homosexualitet. Här återfinns vi berättelser som å ena sidan klarlägger vad barn kan uppleva, både i positiva och negativa termer, å andra sidan berättelser som antyder att dessa erfarenheter och upplevelser också förändras över tid, ett skeende som är fruktbart att analysera i processstermer. Detta utgör utgångspunkt för hur analysen av en rad döttrars och söners personliga berättelser om homosexuella föräldrar skall presenteras. I följande två avsnitt kommer först barnets/ungdomens första (ibland plötsliga) eller växande insikt om föräldrarnas homosexualitet att diskuteras. I nästa avsnitt är det barnets/ungdomens sätt att fortsättningsvis hantera denna insikt/information gentemot omgivningen som står i centrum för ett resonemang.

Att förmedla dessa unga informanternas erfarenheter och upplevelser utifrån ett processperspektiv har visat sig fördelaktigt ur flera synvinklar. Det bidrar till att framhäva och tydliggöra den *variationsrikedom* som återfinns i intervjumaterialet som gäller både skillnader när individers livshistorier jämförs sinsemellan och de skillnader i upplevelser som visar sig i en individs livshistoria över tid. Valet att låta processen bli central i presentationen av materialet innebär emellertid inte att kategoriseringen i tre grupper bortses ifrån. I den fortsatta texten kommer denna uppdelning som genomförts mot bakgrund av informanternas berättelser om upplevelser av föräldrarnas homosexualitet att kvarstå. Det är motiverat av följande skäl. Kategoriseringen anger på ett tydligt sätt att ungefär hälften av informanterna berättar om homosexualitet, den homosexuella föräldern och hennes/hans partner som något positivt, viktigt och oproblemiskt. Detta kommer att redovisas mer ingående i avsnittet som följer nedan, under rubriken "Det blev som en naturlig grej". I föreliggande rapport ges emellertid ett proportionellt sett större utrymme åt att diskutera och resonera kring *problem* och *svårigheter* som informanterna beskriver. Anledningen till detta är att analysen av dessa beskrivningar bidrar till att på ett fruktbart sätt belysa en rad viktiga frågor som är av betydelse sett i relation till studiens primära syfte.

Mötet med föräldrars homosexualitet

I följande avsnitt skall barnets insikt om och möte med föräldrarnas (föräldrarnas) homosexualitet behandlas. Det går att urskilja två olika sätt att beskriva insikten om och mötet med föräldrarnas homosexualitet. Här finns informanter som berättar om en specifik tidpunkt när de kommer till insikt om föräldrarnas eller föräldrarnas homosexualitet. Det kunde röra sig om ett samtal där mamma eller pappa öppet presenterade sin partner, eller en situation där barnet själv förstod vad för relation föräldern hade med sin partner av samma kön. Andra berättar om hur föräldrarnas homosexualitet aldrig framstod som en överraskning, utan hur detta alltid varit något självklart. Detta sätt att beskriva mötet med föräldrarnas homosexualitet är den vanligaste beskrivningen bland dessa informanter. Det karaktäriseras av att det inte finns någon specifik punkt eller kritisk händelse som varit avgörande utan uttryck som "naturligt" och "självklart" återkommer i detta berättande. Jag tol-

kar användandet av dessa termer som ett sätt att lyfta fram föräldrarnas homosexuella relation som något odramatiskt och vanligt, i betydelsen händelser som ingår som del i det vardagliga livet.

"Det blev som en naturlig grej"

Under den här rubriken presenteras analysen av framförallt 14 av de 31 intervjuerna. Det handlar om 9 intervjuer med unga vuxna och fem tonårsintervjuer. Detta innebär att i knappt hälften av det totala antalet intervjuer återfinns beskrivningar av föräldrarnas eller föräldrarnas homosexualitet som något "vanligt", "naturligt" och "självklart" med informanternas egna ord. Det följs också av beskrivningar av positivt laddade relationer med både föräldrar och deras partners.

I de berättelser där informanterna framställer föräldrarnas eller föräldrarnas homosexualitet som något naturligt och självklart återfinns alltså i vissa fall angivelser av en specifik händelse som informanten framhäver som den tidpunkt då han eller hon "förstod" hur saker och ting hängde ihop. Johan, 23, berättar om när mamman och hennes partner flyttade ihop i ett stort hus. Johan, ett av fyra barn som bodde med sin mor, springer runt med sin syster och undersöker det nya huset. Här inträffar en händelse som får dem att förstå att mammans och hennes partners relation är en kärleksrelation.

Så sprang vi runt och jagade i huset och så sprang vi in där //i sovrummet// AHAA.. här står bara en säng och då tittade vi på varann.. och liksom menade på att.. ja det måste va det här //.. // kan vart i 5 minuter sen var det inget mer med det.. sen sprang vi vidare.. så märkvärdigare än så var det inte.

Detta korta narrativ antyder hur syskonens konkreta upptäckt av att mamman och hennes partner delar inte bara sovrum utan säng bidrar till en fördjupad förståelse av relationens karaktär. Att dela både sovrum och säng implicerade att mamman delade säng med sina nya partner istället för som tidigare med barnens pappa. Johan minns detta som en händelse som han sedan inte reflekterade över i ett längre perspektiv utan därefter fortsatte livet som vanligt.

Dessa upptäckter eller plötsliga insikter hör som sagt till undantagen i den grupp av informanter som talar om föräldrarnas homosexualitet som något självklart och naturligt. Här framträder

snarare en rad försök att återge en känsla av att det faktum att föräldrarna, eller en av föräldrarna, levde i en homosexuell relation flöt in ett pågående vardagsliv. Det går inte att urskilja en specifik punkt eller kritisk händelse som bidrar till en plötslig insikt eller förståelse vad gäller familjesituationen. Mikael, 25, säger angående sin uppväxt med mamman och hennes partner att "man hade ju lärt sig att det var naturligt". Fredrik, 19, beskriver sitt familjeliv som att "det har liksom flutit på som i en normal familj". Erika, 15, säger att hennes familj är "vanlig" och att en lesbisk mamma är "inget särskilt". Ord som "normalt" och "naturligt" är centrala i dessa berättelser där familjelivet framställs just som vilket familjeliv som helst. Föräldrarnas sexuella relation blir inte framträdande i själva *utövandet* av familjelivet, i familjelivets praktiker, vilket kan sägas utgöra ett viktigt kännetecken på familjeliv i en mer traditionell mening. Den vuxna kärleksrelationen återfinns i dessa berättelser men dess sexuella karaktär är inte framträdande, utan det är de vuxna med sina personligheter och i sin egenskap av antingen biologiska föräldrar eller "lätsasföräldrar" till barnen som ges framträdande positioner i berättelserna.

Beskrivningar av mötet med föräldrarnas homosexualitet som något naturligt och självklart innebär inte på ett givet sätt att informanterna beskriver en barndom som en tid utan sorg och problem. Tvärtom, många informanter lyfter fram svårigheter, inte minst sorgen över föräldrarnas skilsmässa. Susanne, 21 säger angående mammans planer på att flytta ihop med en kvinna:

Jag verkar inte ha tyckt det var konstigt för jag pratade glatt om det i skolan och fattade inte att det var underligt.. jag kommer inte ihåg att jag tyckte det var konstigt.. det var ingen stor sak.

Susanne var sju år vid detta tillfälle och hon menar att det svåra bestod i skilsmässan mellan föräldrarna som alltså föregick mammans planer på att flytta samman med sin flickvän. Susanne beskriver hur hon fortfarande kan känna ilska och besvikelse över föräldrarnas skilsmässa. Ett återkommande tema i många informanternas berättelser om odramatiska upplevelser av föräldrarnas homosexualitet är att skilsmässan har varit svårare att försonas med, än att en förälder involverat sig i en homosexuell relation.

Det kan i detta sammanhang vara viktigt att påminna sig om att i Sverige har mellan en tredjedel och hälften av alla 18-åringar varit med om en skilsmässa i familjen (Hwang & Nilsson, 1996, s. 241). En hög förekomst betyder dock inte att skilsmässan inte inverkar

på barnens upplevelser. Barn sörjer sin 'gamla' familj och bär på starka och levande minnen av denna händelse. Studier har också visat att många skilsmässobarn när en dröm om återförening (ibid, s. 242), vilket också framgår med stor tydlighet i denna studie. Carolin, 17, hävdar att skilsmässan som föräldrarna genomgick när hon var tio år var ett "rent helvete" för henne. Föräldrarna och familjen var "världsalltet" som raserades när skilsmässan blev ett faktum. Mot den bakgrunden, menar Carolin, att pappans pojkvän kom att underlätta för henne att hålla en romantisk dröm vid liv, nämligen den att föräldrarna skulle återförenas. I Carolins värld kunde en man aldrig ersätta hennes mor. Carolin påvisar emellertid att hennes syn på vad som utgör *familjen*, och vilka som ingår i hennes familj, har förändrats. Carolin hade efter skilsmässan svårt att se hur mamman, pappan och syskonen kunde utgöra en familj när de inte längre bodde tillsammans. Det utgjorde grunden för en längtan efter återförening, eftersom skilsmässan skakat om hennes bild av familjen som bestående av "mamma, pappa, barn". Nu betonar Carolin hur hon återigen kan se sin familj som bestående av både mamma och pappa, fast i ny form. Familjen är nämligen utökad, och breddad, såtillvida att pappans sambo också utgör en viktig person i familjen.

Anne, 21, berättar också om en skilsmässa under uppväxten. Anne var sju år när hennes föräldrar skildes. Hon beskriver sina känslor inför mammans dåvarande flickvän med följande ord: "jag var inte irriterad över att hon var en tjej utan mer att det var nån som tog min mamma dvs. att mamma inte bara var min". Anne jämför denna irritation med den ilska hon kände inför att pappan träffade en kvinna och menar att det handlar om barnets ovilja att se en förälder ha relationer med andra vuxna än varandra. Detta antyder hur en ny partner, oavsett kön, i barnets ögon också kan bli en bekräftelse på att föräldrarnas skilsmässa är ett faktum. Det handlar också om hur en ny partner även kan uppfattas som en störning i relationen mellan barnet och föräldern, som kanske levit själva under en viss tid utan andra vuxna i familjen (Öberg & Öberg, 1987/2000). I en brittisk djupintervjustudie från 1980 visar det sig att 21 barn i homosexuella hushåll beskriver separationen mellan föräldrarna som svårare och mer traumatisk än föräldrarnas homosexualitet (Lewis, 1980). Denna bild bekräftas också i föreliggande studie med dess återkommande beskrivningar av hur föräldrarnas skilsmässa framställs som det stora problemet, som ungdoms-

marna och de unga vuxna visserligen kan acceptera men ändå känna sorg och besvikelse över.

Det finns också andra problem vid sidan av sorgen över skilsmässan som framställs som mer besvärliga än föräldrarnas homosexualitet. Kristin, 28, berättar om när hon var tio år och mamman inledde ett förhållande med en kvinna. Det som var besvärligt i mammans relation var inte att det var en *kvinna* utan att relationen mellan de båda kvinnorna var mycket konfliktfylld. Den homosexuella relationen var av mindre betydelse jämfört med de påfrestringar som den dramatiska relationen medförde. När mamman senare inledde en ny relation, som på sikt ledde till partnerskap, kom detta att betyda väldigt mycket för Kristin. Denna partner kom att bli en viktig person, en "gåva" och en "fin människa", som Kristin uttrycker det. Deras relation och partnerskap är i dag "så självklart liksom och hon är...hon är sån som alltid finns". Kristin berättar också hur hennes barn knyter an till både mormor och mormors partner, den senare som en viktig och spännande person som ofta efterfrågas och omnämns av barnbarnen.

Ett annat exempel på problem som inte handlar om föräldrarnas sexuella orientering framkommer i intervjun med Anne, 21 år. Hon beskriver sin uppväxt med den heterosexuella föräldern, i det här fallet pappan, som fick vårdnaden om barnen när föräldrarna skildes, som en uppväxt som präglades av pappans personliga psykiska problem. Helgbesöken hos modern och hennes partner framställs av Anne som lugna öar i ett för övrigt splittrat och för barn svårbemästrat liv. Som en kontrast mot dessa berättelser om problem och konflikter finns också några barndomsberättelser som präglas av upplevelser av lycka.

Olika bilder av det goda familjelivet

I dessa berättelser målas bilden av en god barndom upp. Det betyder inte att dessa informanter inte varit med om en skilsmässa eller andra svårbemästrade omständigheter, men dessa händelser *dominerar* inte berättelsen. Cecilia, 27, beskriver hur hennes "homosexuella familj" var

mer öppen och kanske mer gladare och mer gemytlig och tar in mera folk i hemmet än vad kanske en så att säga ordinär mamma pappa barn familj gör.. men jag kan inte säga att jag vet.. för jag har inte levt i nån.

Cecilia säger visserligen att hon har ringa erfarenhet av en s.k. kärnfamilj eftersom föräldrarna skilde sig när hon var mycket liten, men hon kan ändå jämföra med pappans nya familj som hon träffat regelbundet under uppväxten. Livet med pappan och styvmodern präglades av vad hon lätt ironiskt kallar ett " normalt liv", ett liv som emellertid inte hade samma grad av spänning som livet med modern. Cecilia är självkritisk och frågar sig huruvida hon kanske förskönar bilden men återkommer gång på gång till hur livet med modern och hennes partner har präglats av öppenhet och stor livsglädje, trots skilsmässa, en rad flyttningar och separationer. Det har varit ett liv som varit spännande och roligt för ett barn, med mycket olika människor och mycket aktiviteter. Cecilia har i dag regelbunden kontakt med både mamman och hennes i dag f.d. partner, den kvinna Cecilia växt upp med. På liknande sätt beskriver Johan, 23, sin barndom som en lycklig tid. Johan kommer, liksom Cecilia, ursprungligen från en s.k. kärnfamilj som splittrades då föräldrarna skilde sig när han var sex år. När Johan sedan var tio år flyttade modern samman med en kvinna som enligt Johan "är mer av föräldragestalt för mig än vad pappa är exempelvis". Deras liv i villaområdet i den lilla staden präglades av att de var en familj som andra. Föräldrarna var öppna med sin relation och påtog sig båda ett aktivt föräldraskap såtillvida att de turades om att gå på föräldramöten och att ställa upp som aktiva föräldrar i diverse fritidssammanhang. De båda kvinnorna visade med sitt sätt att vara att huset var öppet för barnen och alla deras kamrater. I denna livshistoria framställs den homosexuella familjen som vilken familj som helst.

Vad som är intressant är att det verkar som att bilden av den vanliga och normala familjen kan användas i olika syften. Cecilia lyfter fram bilden av den normala familjen som något som är mindre spännande och som inte bärs upp av samma livsglädje och utmaningar som livet med mamman och den "homosexuella familjen" erbjöd. Johan däremot lyfter fram mamman och hennes partners sätt att skapa ett familjeliv som vilken familj som helst, som utgångspunkt för ett gott barndomsliv. Gemensamt för dessa båda livshistorier är återkommande hänvisningar till de biologiska föräldrarna som positiva och viktiga personer. Det är personer som dessa unga vuxna i dag också träffar och umgås med, dvs. relationen till föräldrarna har övergått till att bli en kamratlig relation med stark känsla av samhörighet. Här återfinns också beskrivningar av ett rikt familjeliv med en grundläggande känsla av

att som barn alltid komma i första hand. Den homosexuella föräldrarnas partner presenteras också som en viktig och betydelsefull person, inte bara under barndomen utan också i dag. Vad som däremot skiljer berättelserna åt är i vilken grad homosexualiteten varit ett öppet samtalsämne i familjen. I Cecilias familj har homosexualiteten utgjort ett stort och betydelsefullt inslag såtillvida att mamman och hennes vänner varit mycket aktiva i sexualpolitiska sammanhang. Hemmet beskrivs som ett centrum för aktiviteter av politiskt karaktär med inslag av demonstrationer, teater, festivaler etc. Detta till skillnad från Johans familj där homosexualitet aldrig diskuterades öppet, och mamman och hennes partner inte var aktiva i sexualpolitiska sammanhang. Detta uteslöt emellertid inte att den homosexuella relationen utgjorde en konkret och synlig aspekt av familjelivets praktiker.

Detta antyder hur olika förhållningssätt till öppenhet kan ta sig varierande uttryck i familjeliv. Det finns de informanter vars föräldrar inte talar om homosexualiteten och som inte drar in barnen i diskussioner och resonemang om vad det innebär att vara homo- eller bisexuell. Ett sådant förhållningssätt utesluter inte att föräldrarna däremot lever öppet med sin homosexualitet, i och genom sitt sätt att praktisera familjeliv. Andra informanter berättar om föräldrar som på ett tydligt sätt gått ut med sin homosexualitet, inte bara i sättet att leva utan också med orden och som i samtalets form väljer att tydliggöra och lyfta fram detta. Ytterligare ett exempel på hur öppenhetens praktik kan variera ges av Kristin, 28, som berättar om en förälder som deklarerar sig som öppen men att det var en öppenhet som mer praktiserades i ord än i handlingar. Dessa skilda förhållningssätt kan emellertid inte på ett entydigt sätt relateras till bestämda konsekvenser för barn.

I avsnittet ovan redovisas analysen av ett berättande om både positiva och negativa upplevelser från en barndom eller, som i tonåringarnas fall vid tiden för intervjun. Föräldrarnas sexuella orientering beskrivs som något givet och självklart och framställs inte som upphov eller orsak till problem. Detta gäller intervjuer med unga vuxna (9 stycken) och fem tonårsintervjuer. Dessa fem tonårsintervjuer skiljer sig emellertid från resterande tio tonårsintervjuer som nu skall komma i fokus.

De övriga tio unga informanterna berättar visserligen om goda relationer till föräldrarna och om familjerelationer som är betydelsefulla, men mötet med och insikten om föräldrarnas homosexualitet beskrivs som svårt och problematiskt. Det verkar i hög grad

vara relaterat till en medvetenhet om samhällets negativa attityder till homosexualitet som i sin tur inverkar på den betydelse som ungdomarna tillskriver föräldrarnas homosexualitet. Ett liknande tema återfinns i några av de unga vuxnas livshistorier om hur tiden som tonåring och insikten om föräldrarnas homosexualitet kom att bli något problematiskt.

"Det här var någonting som var konstigt"

De tonåringar och unga vuxna som beskriver sitt första möte med föräldrarnas homosexualitet som svårt och besvärligt antyder i olika grad hur detta möte präglas av en medvetenhet om hur homosexualitet värderas negativt i sociala sammanhang utanför familjen. Marie, 27, berättar hur föräldrarna efter skilsmässan satte sig ner med barnen och berättade om att mamman skulle flytta ihop med en kvinna.

Dom berättade det här för oss.. vi eller om det var jag var liksom medvetna om att det här var nånting som var konstigt.. och som var annorlunda //.. // det var ju det värsta man kunde vara.

Marie understryker att hon inte fann det konstigt för egen del utan "det var det att man visste att andra tyckte det.. liksom böggjäväl det var det värsta man kunde säga". Om ett barn är medvetet om att homosexualitet värderas och ses som något negativt kan det få betydelse för barnets fortsatta sätt att hantera insikten om att en familjemedlem är homosexuell, i detta fall en förälder. Marie resonerar kring huruvida denna syn på homosexualitet sedan på ett icke avsiktligt sätt kom att förstärkas av en specifik händelseutveckling vad gäller själva hanteringen av konflikten i familjen. Marie krävde nämligen att mamman inte skulle vara öppen med sin lesbiska relation inför Maries väninnor, ett krav som mamman valde att tillmötesgå. Marie frågar sig om detta därmed fick den oönskade konsekvensen att mamman implicit medgav att homosexualitet var ett problem som borde döljas. Samtidigt finns det andra aspekter att beakta, enligt Marie, nämligen att detta krav från henne också kunde tolkas som en "hämndakt" för ilskan och besvikelsen över skilsmässan. Mammans sätt att bemöta kravet blev därmed kanske ett försök att lindra dotterns sorg. Oavsett hur detta kan förstås och tolkas ger Maries resonemang en inblick i familjedynamikens komplexitet och mångtydighet.

Informanter i denna studie beskriver alltså en medvetenhet om att stigmatiserande perspektiv på homosexualitet förekommer, inte minst i grupper med jämnåriga kamrater. Benny Henriksson och Pia Lundahl genomförde en kvalitativ studie – baserad på djupintervjuer och deltagande observationer – av ungdomars attityder till och syn på sexualitet och relationer. Vid tiden för studiens genomförande uppvisade ungdomarna ofta negativa attityder till homosexuella som samtidigt inte kunde ses som stabila och generella. Här fanns snarare en ambivalens inför homosexualiteten som visade sig inte minst genom ungdomarnas benägenhet att ändra sin negativa inställning när de kom i personlig kontakt med en eller flera homosexuella individer (Henriksson & Lundahl, 1993, s. 284-286). Henriksson och Lundahl visade också att fram för allt unga pojkar uppvisade en stark homofobi, inte minst de som "omhuldar mycket traditionella könsroller" (ibid, s. 285). Bland ungdomarna i denna studie, som anger en medvetenhet om homosexualitet som en stigmatiserad kategori, går det att känna igen denna s.k. "homofobi". Informanterna berättar emellertid också hur man som tonåring löst detta dilemma utan att, som Marie ovan, försöka dölja och hålla undan denna information från omvärlden.

"När pappa går ut och blir bög"

Denise, 23, berättar om hur hon vid tio års ålder frågade sin mor om det var så att pappa är bög. Att hon använde begreppet bög betydde inte att hon till fullo förstod vad det var; utan hon "visste egentligen inte vad det var mer än att det var inget som var speciellt bra". Här antyds en koppling mellan den sexualisering av ungdomars språk som kommit att uppmärksammas de senaste åren och innebörden i att ha en mamma som är lesbisk eller en pappa som är bög. När mamma bekräftade Denise' misstankar upplevde Denise starka känslor och reagerade med gråt och förtvivlan. Läget förändrades emellertid efter det att hon pratade med sin pappa om saken. Denise menar att hon på ett plan redan vetat om detta, och att *efter* det att hon fått tala med pappan själv om homosexualiteten "så var det nog inget.. då var det inget mer med det". Denise' berättelse om pappan och om hans homosexualitet påminner delvis om vad Madeleine, 17, berättar. Madeleine säger angående faderns homosexualitet: "det enda som varit negativt.. det enda för mig det var att jag inte fick reda på det direkt". Vad som beskrivs som svårt av

båda dessa unga kvinnor är dels att som barn vara medveten om fördomarna mot homosexuella, dels att som barn *ana* att föräldern är homosexuell men att föräldern själv inte förmedlat detta till barnet. Madeleine säger att när hon väl kom till insikt genom att en kväll ringa upp fadern och fråga honom så lättade hennes bekymmer: "då är det så då vet jag det liksom". Madeleine säger att denna vetskap också underlättade för henne att gå ut och bemöta den homofobi hon stötte på i skolan och fortfarande möter i skilda sammanhang. Förutfattade meningar kommer alltid till korta inför ett personligt möte med någon man känner, hävdar Madeleine.

Det är också något som påvisats i tidigare forskning dvs. hur personlig kännedom om och nära relationer till homo- och bisexuella personer ligger till grund för en tolerant inställning till homosexualitet (Henriksson & Lundahl, 1993). Erving Goffman analyserar också ingående betydelsen av personlig kännedom som *en* möjlig, dock inte given, utgångspunkt för att dämpa och eller häva stigmatiserande perspektiv (Goffman, 1963/1973).

Gemensamt för Madeleine och Denise är att det för det första rör det sig om fäder, för det andra att de träffade sina fäder enbart på helger och på lov. Enligt döttrarna har dessa båda pappor haft svårt att berätta om sin homosexuella orientering, trots att barnen också umgicks med och regelbundet träffade fädernas partners. På liknande sätt berättar Carolin, 17, om det tillfälle när hennes pappa avsåg att "komma ut" för sin dotter. I hennes beskrivning återfanns visserligen inga starka reaktioner eller chocker på det pappan sade men hon framhäver den känsla av lättnad som följde på samtalet.

Då hade jag märkt att han ville säga nånting ett längre tag //...// jag bara kände det liksom att det var hela tiden att han kom.. ääää så liksom.. för han visste faktiskt inte hur vi skulle reagera.. om vi skulle bli arga eller ledsna eller glada eller hur //...// så men jag tyckte det var jätteskönt liksom okej.. när han berättade det liksom.. för jag kände att han blev lättad.. och jag tyckte det var jättekul.. jag kände jag var glad och lättad och så.. och sen förändrades inte så mycket min syn på pappas dåvarande pojkvän.. utan det var liksom samma sak så jag vet inte om jag redan hade insett det här nånstans.

Här framträder bilden av en far som tvekat inför att "komma ut" för sitt barn samtidigt som barnet någonstans redan anat och själv burit denna tysta vetskap. Enligt Denise och Madeleine handlade problemet just om de oklarheter och hemligheter som uppstod i relationen mellan barn och föräldrar, snarare än pappans sexuella

orientering. Flickornas rädsla och oro i detta sammanhang gällde den tystnad som omhöljde homosexualiteten, snarare än homosexualiteten i sig, en ovisshet som också kunde leda till att barnet tog ta på sig ansvaret att inte avslöja eller riskera denna tystnad. Madeleine beskriver exempelvis hur hon som 12-åring blev alltmer rädd att avslöja fadern och hans partner i en intim situation, eftersom det skulle bli pinsamt för alla parter. När fadern väl kommit ut och klargjort sin homosexualitet, då orden uttalats, då försvann rädslan Madeleine bar på och hon kunde återigen både röra sig fritt och tala öppet.

De problem som dessa flickor beskriver handlar i lika hög grad om frågor rörande föräldrars öppenhet gentemot barnen på ett generellt plan. Att barns medvetenhet om föräldrars bekymmer och oro oftast är större än vad föräldrar själva är på det klara med har bekräftats i bl.a. studier av barn och skilsmässor. Det har visat sig viktigt att klargöra för barnen som ett sätt att tydliggöra och bekräfta tankar och känslor, annars riskerar detta att bli en börda för barn som i vissa fall också kan leda till skuld-känslor och oro (Goldinger & Magnusson, 1988, s. 47; Öberg, & Öberg, 1987, s. 62-79).

Sammanfattningsvis visar dessa empiriska fynd på öppenhetens betydelse i familjer där föräldrar lever i homosexuella relationer (Bigner & Bozett, 1990). Barn och ungdomar har behov av att omfattas i öppenheten och att i denna process också bemötas som jämlika parter. I Denise' och Madeleines fall återgick livet till det vanliga efter det att deras fäder "kommit ut" för dem, och pappans homosexualitet förknippades inte med något särskilt eller problematiskt och svårt. Madeleine valde att vid ett senare tillfälle flytta hem till pappan och dennes partner. Det är emellertid viktigt att understryka att den situation som beskrevs ovan av Madeleine, Carolin och Denise, kan uppfattas olika av inblandade parter. Denise har en yngre syster, också informant i föreliggande studie, som enligt egen utsago *aldrig* upplevt de svårigheter som Denise återger i sin livshistoria. I systemens redogörelse av förhållandet till pappan återkommer istället termer som "naturligt" och "självklart" såsom redovisats i föregående avsnitt. På samma sätt har Carolin bröder som, enligt Carolin, inte heller haft problem med pappans homosexualitet. Det finns därför anledning att uppmärksamma betydelsen av tidpunkt och ålder som faktorer som kan inverka på vilken innebörd en förälders homosexualitet får för barn. Dessa yngre syskon, som Carolin och Denise hänför till har varit i förs-

kole- eller tidig skolålder när föräldern kom ut som homosexuell. Madeleine däremot har en äldre bror som enligt Madeleine *aldrig* varit öppen inför pappans homosexualitet, och som inte heller kunde tänka sig att delta i föreliggande studie. Hennes tolkning av detta är att det hör samman med broderns inträde i puberteten: "han börjar tvivla på sin läggning när pappa går ut och blir bög". Madeleine framhäver broderns inträde i puberteten som något som kan inverka på vilken betydelse pappans homosexualitet tillskrivs dvs. att det handlar om söner i relation till sina homosexuella fäder.

Resonemanget har ovan till stora delar handlat om fäder. Amerikansk forskning har visat hur homosexuella fäder, till skillnad från homosexuella mödrar, beskriver stora svårigheter att berätta om detta för sina barn. När de väl har berättat om sin relation till en annan man har det visat sig leda till en större öppenhet, och därmed en större närhet till barnen (Bozett, 1980, 1987; Miller, 1979). Här finns det anledning att uppmärksamma hur en traditionell syn på maskulinitet och faderskap kan bidra till att de män som väljer att leva i homosexuella relationer och samtidigt vara aktiva som fäder, konfronteras med specifika hinder och svårigheter. I studier av maskulinitet har det påvisats att 'faderskap' och 'maskulinitet' i högre grad är sammankopplat med 'heterosexualitet' än vad fallet är när det gäller 'moderskap' och 'femininitet' (Connell, 1995). Detta kan utgöra en anledning till fädernas tveksamhet inför att komma ut för sina barn. Samtidigt bör det uppmärksammas att dessa fäder, som diskuterats ovan, inte heller levde med sina barn vid den tidpunkt som homosexualiteten gjordes till ett explicit samtalsämne, vilket kan vara en försvärande omständighet när man skall komma ut för sina barn.

Att som tonåring avvisa homosexualitet som samtalsämne

Det finns en tendens i intervjuerna som antyder hur föräldrars homosexualitet kan ges en specifik innebörd för tonåringar. Detta framkommer tydligt i intervjuerna med de tonårsinformanter som framhäver homosexualiteten som problematisk. Med sitt *sätt att berätta* respektive *inte berätta* om föräldern och mötet med homosexualiteten samt *vad* de berättar, visar de på ett centralt tema. Detta tema handlar om att vara ung tonåring, att möta homosexualiteten i hemmet och i familjen samt att hantera detta i relation till den sociala omgivningen. Det rör sig om en variation som i olika

grad kommer till uttryck i tonårsintervjuer där homosexualiteten presenteras som ett problem. Detta tema visar sig *fram för allt* i intervjuerna med en grupp på 5 pojkar runt 14–15 år samt i intervjuerna med två tonårsflickor. Men det är också viktigt att framhäva att vissa av de äldre informanterna också hänvisar till upplevelser i tonåren som påminner om vad de yngre informanterna ger uttryck för.

Tonåringarna ifråga förmedlar ett budskap både genom sitt sätt att prata, och sitt sätt att bemöta mig i intervjusituationen. Det handlar bl.a. om att ungdomarna har svårt att finna både ord och termer när intervjuens fokus dvs. homosexualitet skall uttryckas i samtal. Ungdomarna är tystlåtna, de säger att de inte minns och ett återkommande svar är "jag vet inte", följt av en axelryckning. Dessa intervjuer har en speciell karaktär inte minst i jämförelse med andra tonåringar, både yngre och äldre, som gärna pratar och berättar om sig själva och sin familj. Den situation som uppstår när intervjun skall genomföras kan därmed tolkas som ett exempel på ett vitalt problem för dessa tonåringar, nämligen *att prata om föräldrarnas homosexualitet med någon man inte känner*. Själva intervjusituationen kan sägas belysa tonåringarnas strävanden att hålla föräldrarnas sexuella läggning hemlig inför yttervärlden.

Först en beskrivning av hur första mötet med homosexualiteten skildras. Karl, 15, berättar om det tillfälle när hans mor sagt att hon blivit kär i en kvinna.

Jag gick kanske i sexan eller nåt //...// då fick jag tydligen reda på det fast jag var så liten så jag fatta inte så mycket.. liten och liten jag gick i sexan.. jag var inte så insatt i det (Intervjuare: Vad sa mamma då?)
Mamma sa nåt som 'jag har blivit kär i en kvinna ungefär' (paus) det är så länge sen så jag har svårt att minnas det.

Här vill jag rikta uppmärksamheten på Karls sätt att säga "jag har svårt att minnas det". Minnet hänvisas å ena sidan till som förklaring till varför han inte har så mycket att säga i saken. Å andra sidan kan Karls redogörelse ovan ses som relativt detaljerad vad gäller samtalet mellan honom och mamman. Detta kan tolkas som en ambivalens inför själva samtalsämnet. På liknande sätt berättar Nils, 14, om ett tillfälle när mamman talade med honom om sitt lesbiska förhållande.

Mamma berättade en gång på kvällen.. jag kunde inte sova och F. //mammans flickvän// var där och mamma kom in och berättade för mig.

Sedan klargör han att han inte minns mer om detta och visar tydligt att han inte vill utveckla samtalsämnet. Maria, 15, är visserligen mer ordrik och pratar mer än både Karl och Nils men hon har också ett undvikande sätt i relation till det centrala samtalsämnet i intervjuerna. Maria använder exempelvis aldrig termer som "homosexualitet", "lesbisk" eller "bög", vilket är en terminologi som många andra informanter utnyttjar gång på gång, ibland närmast som ett sätt att tydliggöra sin nära kännedom med dessa ord.

Dessa yngre informanter uppvisar med andra ord ett sätt att avvisa samtalsämnet som också kan tolkas som ett förhållningssätt som syftar till generellt avståndstagande från att tala om dessa ting utanför familjens och hemmets ramar. Informanterna visar med sina kroppar och sin metakommunikation att det är svårt, obehagligt och jobbigt att tala om föräldrarnas homosexualitet. Här återfinns också en tydlig medvetenhet om samhällets heterosexism, om än i en verbalt sett mer återhållsam stil jämfört med andra informanter som också berättar om sin medvetenhet om homofobi. Maria, 15, säger exempelvis att mamman har tur såtillvida "det är bra att det inte är femtio år sedan". Maria hänvisar på så vis till attitydskillnader och hur det skett en förändring i samhället vad gäller homosexualitet. Men hon betonar samtidigt att hon inte berättar om detta för någon, varken nära väninnor eller klasskompisar. Nils hänvisar till homosexualitet som något som "dom tycker illa om" och att ha en mamma som är lesbisk kan uppfattas som "konstigt eftersom man vill vara som alla andra". Kristoffer, 14, har blivit retad för att mamman lever i en lesbisk relation men säger att det enbart händer i vissa situationer. Han berättar:

dom retas ibland.. dom säger 'din mamma är läbb' eller nåt sånt ///...//
men det är bara när vi är riktiga ovänner som dom säger sånt.. dom drar
in sånt (paus) dom tar min ömmaste punkt.. fast det är det inte.

Denna beskrivning växer fram under stor vända, med långa pauser och trots att Kristoffer har mycket att säga i denna fråga verkar han samtidigt motvillig till att berätta om det över huvud taget. Kristoffers sätt att prata om "ömman punkter" antyder emellertid något viktigt. "Ömma punkter" används när de unga pojkarna retar

och trakasserar varandra. Att kalla en kamrat för exempelvis "krulltott" kan vara ett annat sätt att utnyttja en sådan öm punkt, säger Kristoffer. "Krulltott" kan i detta sammanhang tolkas på flera sätt. Det framstår som att Kristoffer antyder hur rasistiska stereotyper används på ett sätt som motsvarar negativa attityder till homosexualitet som han själv varit utsatt för. Termen kan också antyda hur kroppsliga olikheter, som exempelvis krulligt hår, kan användas för att retas med varandra. Andra informanter beskriver t.ex. hur de blivit retade med anledning av "en bred rumpa" som Carolin, 17, säger eller Marie, 27, som menar att glasögon kan användas i mobbingssyfte.

Ett viktigt fynd vad gäller ovan refererade ungdomars sätt att prata om sitt möte med homosexualiteten, och sin medvetenhet om en samhällelig heterosexism, är samtidigt deras tydliga framhävande av föräldrarna i en positiv anda och att relationen till föräldern är viktig. Här finns återkommande hänvisningar till en medvetenhet om att föräldrarna värnat om och prioriterat barnens intresse framför de egna.

"Hon låter oss alltid gå först"

Informanternas sätt att tala om detta kommer inte till uttryck i konkreta termer. De säger inte att de *älskar* sin mamma eller pappa eller att föräldrarna älskar dem, och de pratar generellt sätt mycket lite om sina föräldrar. Det går emellertid att finna specifika punkter i intervjuerna där bilden av en positiv relation skymtar fram. Karl, 15, säger om sin mammas homosexualitet att

För mig har det aldrig varit nåt särskilt.. mycket sådär det är väl mest för att kompisar och så andra.. för de har nog inte fått reda på det //...// det är ju bara bra för dom //mamman och hennes flickvän// om dom har hittat varann tycker jag.. så jag har inget emot det och jag har aldrig haft det heller så.

Karl hävdar också sin åsikt att det är fel att se homosexualitet som en sjukdom men att han trots sin åsikt är rädd att *själv* bli associerad med detta. På samma sätt som det i samtalet med Patrick, 14, skymtar fram att homosexualitet är "okej" och "pappa är okej" men "jag vill inte att det ska komma ut". När Nils, 14 beskriver hur ingen i hans närhet känner till mammans lesbiska förhållande intygar han emellertid mycket tydligt att "mamma vet om detta.. det är

inget med det". Nils återkommer (i knappa ordalag) flera gånger till att hans strävan att hålla mammans lesbiska förhållande hemligt är sanktionerat hos mamman. Det kan tolkas som ett sätt att betona att det han berättar inte skall ses som ett ifrågasättande av mamma utan det handlar om en strategi gentemot omgivningen.

Här finns ett sätt att prata om föräldrarna som antyder en medvetenhet om att alltid komma "första hand" hos sina föräldrar. Maria, 15, kastar i förbigående ur sig en kommentar som antyder en grundläggande upplevelse av sin förälder. Maria säger angående sin mamma "hon låter oss alltid gå först" där "oss" refererar till henne själv och hennes syskon. På liknande sätt uttrycker sig Marie, 27, angående sina föräldrar "jag har alltid känt att dom satt oss i första rummet.". Dessa uttryck utgör ett viktigt kännetecken i flertalet av intervjuerna. I tonåringarnas berättande om konflikter, gräl och vad de ser som orimliga krav i familjelivet framskymtar samtidigt denna upplevelse av att föräldrarna vill dem väl och en medvetenhet om att föräldrarna agerar med utgångspunkt i en önskan om att vilja och eftersträva ett gott liv för barnen. Barnpsykiatern Lennart Ramström (1991) skriver att det är viktigt att komma ihåg att konflikter och gräl i familjen lika mycket handlar om att som tonåring pröva en självständig hållning gentemot föräldrarna. Föräldrarna utgör en del i den miljö som ungdomen skall ompröva och se i ett nytt ljus, vilket inte betyder att föräldrarna förlorar sin relationella betydelse som viktiga vuxna. Detta återspeglas i dessa berättelser. Trots gräl och konflikter, och trots ungdomarnas sätt att beskriva föräldrarnas sexuella läggning som ett problem, så presenteras föräldern som en viktig och betydelsefull person i dessa tonåringars berättelser.

Det finns emellertid en grupp informanter som förmedlar en *annan* upplevelse och erfarenhet vad gäller den berörda föräldern. Det handlar om de fyra unga vuxna som berättar om ett familjeliv som präglas av negativa upplevelser och erfarenheter. Det är livshistorier som p.g.a. sin moraliska och emotionella laddning blir mycket "starka" barndomsberättelser.

Att avvisa både homosexualiteten och föräldern

I detta avsnitt kommer uppmärksamheten att riktas mot de fyra informanter som tydligt avvisat föräldern/föräldrarnas homosexualitet. Informanternas livshistorier presenteras var för sig men syftet

är att lyfta fram specifika teman i dessa livsöden. Ett första tema berör informanternas beskrivningar av relationen till föräldern/föräldrarna. Det andra berör värderingen av homosexualitet, både som generellt fenomen och i relation till den förälder som definierat sig som homosexuell. Dessa livsberättelser kännetecknas av det sätt varpå dessa båda teman länkas samman.

Rikard, 26, växte upp med en mor som kom ut som homosexuell under hans tidiga skolar. Han menar att detta har påverkat honom och bidragit till ett starkt avståndstagande till homosexualitet. Det var inte ett avståndstagande som fanns där från början. Rikard berättar hur en uppslitande skilsmässa och kraftfulla konflikter utspelade sig i hemmet under hans tidiga uppväxtår. Då, menar han, framstod inte homosexualiteten som det största problemet för honom utan i föräldrarnas oförmåga att hitta relevanta former för vårdnad och boende för hans del. Vad fadern beträffar beskriver Rikard honom med följande ord: "Han brydde sig inte sådär överdrivet mycket". Rikard återger den kommentar som pappan fällt i samband med ett samtal de haft på senare år angående skilsmässan. Han frågade hur föräldrarna hade resonerat kring hans situation som barn, varvid pappan svarade: "det var väl ingen som brydde sig om dig". Detta, menar Rikard, var något som kom att karaktärisera hans uppväxt och upplevelser generellt. Han beskriver sin strävan att dölja mammans sexuella orientering för omgivningen under uppväxtåren samt den mobbning han utsattes för när mammans homosexuella relation inte gått att dölja. I hans livshistoria framställs med andra ord de biologiska föräldrarna som oförmögna att ta vuxenansvar för honom och hans liv. Här återfinns inte heller hänvisningar till partners eller styvföräldrar som varit betydelsefulla i positiv mening.

I Tommys, 28, livshistoria är det faderns homosexualitet som står i centrum. Det framställs främst som en kamp rörande homosexualitet, men också en kamp som "gäller en förlorad far //...//och sen har den homosexuella inslag.. men det är något annat.. den kunde ha heterosexuella inslag också.. men det är en förlorad far". Tommy hävdar att förlusten av fadern är relaterad till homosexualiteten såtillvida att "homosexuella föräldrar kan vara lite mer egoistiska än vad andra föräldrar är". Tommy hävdar att homosexuella människor tvingas till en rad viktiga ställningstaganden vilket gör att deras liv blir till "en helt annorlunda historia" som de sedan bär med sig. Efter föräldrarnas skilsmässa har Tommy i mycket begränsad omfattning träffat sin mor och relationen till mamman

är i det närmast icke existerande. I denna livshistoria framträder, liksom i Rikards fall, en barndom som kännetecknas av brist på ansvarstagande vuxna. Det innebär inte brist på vuxna i omgivningen men det har i många fall varit vuxna som själva sökt bekräftelse. Detta är också utmärkande för hans far, menar Tommy, som också varit "mycket mer som en kompis.. än som förälder".

Båda dessa unga män lyfter fram hur homosexualitetens villkor, och det liv som homo- och bisexuella lever eller tvingas leva, bidrar till att skapa en "annorlunda livshistoria". Detta innebär i sin tur att barn till homosexuella inte blir sedda och uppmärksammade, vilket utgör sensmoralen i deras livshistorier. Samtidigt är det oundvikligt att inte uppmärksamma hur deras syn på och värdering av homosexualitet framstår som nära förknippad med den utsatthet och övergivenhet som de också beskriver. Ett liknande mönster återfinns i följande två livshistorierna.

Judith, 27, beskriver sin relation till båda sina föräldrar som dålig. De skilde sig när hon var mycket ung och mammans första lesbiska relation upplevdes inte som problematisk av Judith. Judith framställer det snarare som att hon då fick en "reservmamma". Judith var vid denna tidpunkt ca. åtta år och kände starkt för mammans flickvän trots att hon visste att de vuxnas relation var "annorlunda" i bemärkelsen en kärleksrelation mellan två kvinnor. Relationen tog emellertid slut, vilket Judith framhåller var något som hon sörjde starkt. När mamman senare inledde en relation med en annan kvinna beskriver Judith sin upplevelse på följande sätt: "jag hade fruktansvärt svårt för detta och acceptera det.. så jag mätte riktigt dåligt av detta när jag var tonåring." Judith berättar om hur hennes mamma försökte få henne att förstå att denna relationen gjorde mamman lycklig och nöjd. Judiths svar: "du förstår inte att jag blir olycklig av det" på mammans vädjan respekterades emellertid inte av mamman. Det är exempel på, fortsätter Judith, hur mamman satte sig själv och den homosexuella relationen i första hand. Judith uttrycker också hur den dåliga relationen mellan henne och mamman gör det svårare för henne att acceptera homosexualiteten.

Och i och med att jag inte haft så bra relation med henne så tror jag att jag tagit det ännu värre.. eller värre och värre.. men tagit det hårdare.. att det just var hon som.. för jag reagerade inte så om jag känner nån

annan som har nån släkting till homosexuell.. eller nån kompis eller så.. det tycker jag.. det stör mig inte.. men just det att det var min mamma.

Här finns det anledning att knyta an till hur Judiths syster, som också är informant i föreliggande studie, värderar mamman och hennes lesbiska relation och hela händelseförloppet på ett annat sätt. Båda systrarna reflekterar själva över sina skilda värderingar och menar att de är helt olika som personer. Där den ena systemen hela tiden krävde allt eller intet, krävde den andra mindre av händelser och skeenden. Där den ena hävdar att mamman inte sett henne, framhäver den andra betydelsen av att modern är lycklig för att kunna vara en god mor. Där den ena avvisar den kvinna som kom att bli mammans livslånga partner, omfattar den andra systemen denna som en god och viktigt individ i familjens liv. Att syskon från samma miljö inte med automatik uppfattar händelser på samma sätt har bekräftats i tidigare forskning (Dunn & Plomin, 1992), vilket blir framträdande i dessa två systrars berättelser. Detta motsäger emellertid inte att syskon kan uppleva händelseförlopp och skeenden på ett likartat sätt.

Den sista av de fyra vars livshistorier starkt präglas av en negativ syn på homosexualitet och den berörda föräldern/föräldrarna är en ung kvinna. Jonna, 25, är adopterad och i hennes livshistoria presenteras en bild av vuxna som sviker och överger. Det är vuxna som satt sig själva i centrum och vars problem lagts på barnen. Jonna säger: "som barn så orkar du inte liksom bära upp vuxnas problem utan du har nog med dina egna liksom". Jonna kom till Sverige med ett annat språk och minnen från ursprungslandet. Hon hade en dröm om en familj, med mamma och pappa. Den drömmen splittrades alltmer när hon började "upptäcka att det här är annorlunda.. det här är inte rätt" vad gällde situationen i adoptivfamiljen. Föräldrarnas homosexuella relation var en familjehemlighet och doldes gentemot omvärlden. Jonna säger att det har bidragit till att "hela familjen är väl i nån slags psykisk obalans". Jonnas drömmar och tankar om att få återvända till ursprungslandet och att finna sin kulturella identitet och sina biologiska föräldrar gavs inte heller utrymme i familjelivet. Behovet av att söka sin identitet som många adopterade barn upplever (Irhammar, 1997; Von Melen, 1998) bemöttes inte av Jonnas föräldrar.

I denna livshistoria skildras därmed bilden av det adopterade barnet som anländer till en familj som enligt Jonna själv inte mot-

svarade hennes förväntningar på en familj, och som dessutom dolde denna skillnad. Eftersom det finns ytterligare en informant i studien som är adopterad finns här en möjlighet att jämföra dessa båda fall. Denna andre informanten framhäver istället hur hans föräldrars homosexualitet alltid varit öppen för omvärlden, och hur han aldrig sett sin familj som något annat än en "normal familj" och en "vanlig familj". Han har inte heller uttryckt något stort intresse för att söka sina rötter eller att besöka sitt hemland, trots att föräldrarna både berättade om och visade bilder från hemlandet och barnhemmet där han levt under sin tidiga uppväxt. Den unge mannen uppgav i intervjusamtalet tvärtom en stark irritation över de ungdomar som med hänvisning till hans utseende förknippade honom med en etnisk tillhörighet annan än en svensk. Det påminner om vad Anna Von Melen skriver om utifrån de djupintervjuer hon gjort med individer som har adoptivbakgrund. Vissa av dem framhäver hur intresset för ursprunget aldrig varit ett viktigt inslag i barndomen utan kommit att bli ett intresse som väckts när de är lite äldre (Von Melen, 1998, s. 107–119). De kamrater som ville förknippa informanten i denna studie med en etnisk bakgrund annan än den svenska, representerade också den grupp av människor som enligt honom själv inte heller skulle förstå hans familjsituation p.g.a. en stark homofobisk inställning. Det var människor som *både* tillskrev honom en annan etnisk identitet *och* som inte skulle förstå hans familjebakgrund. Här synliggjordes risken att vara olik utan att tvingas in i kategorier och definitiva beskrivningar, och samtidigt kunna prata om sig själv som "vanlig" och "normal".

***

Ovanstående avsnitt har handlat om de informanter som i intervjuerna givit uttryck för en mycket negativ syn på sin förälders/sina föräldrars homosexualitet. Det har varit viktigt att lyfta fram dessa berättelser, inte minst för att de anger den stora variation som informanternas berättelser utgör. Dessa starkt moraliskt laddade barndomsberättelser kännetecknas av att informanterna på ett tydligt sätt anger att de med sina livshistorier vill framföra ett budskap, nämligen att individer med homosexuell orientering inte är lämpliga som föräldrar. Informanterna utelämnar emellertid inte den ambivalens de känner inför frågan om föräldraskap och homosexualitet. Här finns, som de själva uttrycker på olika sätt, en splittring mellan intellekt och emotion. Å ena sidan ett

intellektuellt perspektiv som förespråkar en rättvis och jämlik syn på alla individer, oavsett hudfärg, sexuell läggning, kön etcetera, å andra sidan ett emotionellt ställningstagande som kraftfullt och otvetydigt avvisar tanken på föräldraskap och homosexualitet. Analysen av dessa fyra livshistorier visar emellertid också på upplevelser av utsatthet och övergivenhet. Detta har i studien tolkats som ett tema som kan sägas *rama in* informantens moraliskt präglade budskap i ett sammanhang. Livshistorierna presenterar exempel på barn och ungdomar som växt upp i situationer med brister vad gäller möjligheter att skapa en känsla av sammanhang (Antonovsky, 1987/1991). Det behöver inte entydigt tolkas som att det är situationerna *i sig* eller de relationer barnen haft, som givit upphov till de upplevelser och erfarenheter som dessa informanter förmedlar. I resonemanget belystes också hur villkor i familjen kan upplevas olika av syskon, vilket antyder hur barn skiljer sig åt och hur de anpassar sig och förhåller sig till sin omgivning på olika sätt. Härmed tydliggörs vikten av att inte dra förhastade slutsatser om vad barn, i egenskap av barn behöver eller upplever under sin uppväxt. Samtidigt går det inte att bortse ifrån betydelsen av vuxna i barns omgivning, som av barnet ifråga – oavsett individuella egenskaper och karaktärsdrag – upplevs som någon som prioriterar och sätter henne eller honom i centrum. Detta skall diskuteras i nästa avsnitt.

Konklusion: relationernas betydelse för upplevelsen av homosexualitet

Det är nu dags att avsluta resonemanget om informanternas inledande möten med och insikter om föräldrarnas homosexualitet. Vad som framkommit i analysen är en koppling mellan å ena sidan att som barn och tonåring ha goda relationer till vuxna, både föräldrar och "nya" vuxna som partners, styvföräldrar och sambos, och å andra sidan den betydelse som barnet/ungdomen tillskriver homosexualitet. Modern ungdomsforskning som fokuserat på ungdomars identitetsutveckling har visat på den stora betydelse som ungdomar tillskriver vuxna under sin tonårstid. Vuxna framställs som viktiga samtalspartners och rådgivare inte minst i frågor rörande sociala relationer (Adamsson, 1999, s. 60–62). Lena Adamsson visar hur ungdomar är upptagna av att hantera frågan om psykologiskt utrymme, i bemärkelsen en balansakt som måste behärskas i sociala sammanhang. Balansakten går ut på att värdera

egna behov i relation till andras behov (ibid, s. 57). Ramström (1991) understryker att det finns anledning att uppmärksamma den integrativa aspekten i identitetsskapande processer under tonårstiden. Denna handlar om att både anpassa sig till sociala sammanhang och därmed behärska det "sociala spelet" och samtidigt göra individuella ställningstaganden till värderingar och ideal som ungdomarna möter (Ramström, 1991, s. 112). Detta motsäger bilden av tonårstiden som en period av totalt avvisande av vuxna. Bilden av ungdomstiden som en "Sturm-und-drang"-period har i forskningssammanhang snarare ersatts med en bild av en period som ställer individen inför nya former av och krav på anpassning vilket ger nya problem och uppgifter att lösa.

Utvecklingsuppgift är en term som används som ett sätt att tydliggöra hur vissa problem och uppgifter är specifika för vissa perioder i en individs livsförlopp (Kirchler, Palminari & Pombeni, 1993, s. 145). De uppgifter som exempelvis en ungdom ställs inför är i sin tur relaterade till kulturella, historiska faktorer likväl som individens mer personliga och unika motiv och drivkrafter (ibid, s. 145). Ramström menar att det finns en rad förväntningar från samhällets sida och från vuxenvärldens sida på den unga individen. Dessa kan formuleras som en rad mål för ungdomen att uppnå. Det rör sig om materiellt oberoende med arbete och plats på arbetsmarknaden, emotionellt oberoende parallellt med långvariga kamrat- och kärleksrelationer, långvarigt intimt förhållande med person av annat kön (gärna med barnalstring som mål), solidaritet med vissa grundläggande normer och spelregler vuxna emellan samt stundtals förmågan att vara lycklig med sig själv och med andra (Ramström, 1991, s. 81). Det är emellertid socialt och kulturellt konstruerade mål som bör värderas kritiskt mot bakgrund av de samhälleliga ramar och förutsättningar som både kan möjliggöra och hindra uppnåendet av dessa mål, fortsätter Ramström. Den gräns som skapas mellan förväntningar och möjligheter bör ses som utgångspunkt för att förstå tonårstidens specifika utvecklingsuppgifter (ibid, s. 82).

Detta antyder hur samhälleliga och sociala förväntningar på heterosexuallitet som norm givetvis ger upphov till konflikter för de barn och ungdomar som i sin familj har andra erfarenheter och referensramar. Hur denna konflikt löses verkar vara nära kopplat till både familjedynamiska aspekter och barnens upplevelser av relationerna till vuxna i familjen. De personliga berättelser som analyserats i denna studie tydliggör för det första betydelsen av att

som barn känna sig stå i centrum för en eller båda föräldrars intresse och för det andra att ha flera viktiga vuxna i sin närhet. Dessa båda aspekter framträder som en viktig utgångspunkt för barnets och ungdomens acceptering av föräldrarnas homosexuella orientering. Om barnet aldrig har upplevt sin relation med föräldrarna som positiv, och hon eller han samtidigt ställs inför krav att anpassa sig till nya omständigheter och nya vuxna i familjen, uppstår en svärbemästrad situation för barnet. Här finns en risk att föräldrarnas homosexualitet i det läget blir starkt förknippad med upplevelsen av övergivenhet och utsatthet. Den samhälleligt befästa och starkt dominerande föreställningen och uppfattning om heterosexuella relationer som den enda och sanna kärleksformen – en heteronormativitet – ger upphov till att avvikelser från denna dominerande norm riskerar att bli framträdande. Det innebär en risk att detta i sin tur blir måltavla för beskyllningar att orsaka svårigheter och besvärigheter, i ett s.k. syndabockstänkande. Homosexualiteten blir i det sammanhanget en ”krok” att hänvisa dessa svåra situationer till. Erving Goffman beskriver också hur ett stigma kan användas som en syndabock för orättvisor som drabbar en individ (Goffman, 1963/1973).

Härmed avslutas detta avsnitt och istället inleds en redovisning och diskussion om hur ungdomar och unga vuxna hanterar föräldrarnas homosexualitet i mötet med omvärlden. Följande avsnitt gäller till största del den grupp ungdomar som menar att föräldrarnas sexuella orientering är något som är svårt att hantera i relation till omvärlden. Övriga informanter, knappt hälften i gruppen, som ser sin förälders eller sina föräldrars homosexuella relation som något naturligt och självklart, ges mindre utrymme i detta avsnitt.

Att hantera föräldrars homosexualitet i relation till omvärlden

I föregående avsnitt redovisades hur vissa informanter berättar om sin medvetenhet om homosexualitet som något förknippat med negativa värderingar och hur det påverkat deras upplevelse av att ha en förälder som lever i en homosexuell relation. I det följande riktar uppmärksamheten mot hur denna upplevelse hanteras i relation till omvärlden. Detta innebär att de informanter, som aldrig upplevt föräldrarnas homosexualitet som besvärande, står inte i fokus i följande avsnitt även om de i vissa sammanhang ändå kommer att refereras till.

Följande avsnitt handlar om vad berörda informanter berättar om sina olika sätt att hantera frågan om 'homosexualitet i familjen', dels gentemot omvärlden, dels i relation till sig själva dvs. reflektioner över sig själva och identitetsfrågor. Utmärkande för denna process är att informanterna i de flesta fall betonar att föräldrarna är "okej", att de respekterar sina föräldrar och deras partners men att homosexualiteten är ett problem i relation till den unges vardagsliv utanför familjen. Det rör sig främst om tonårsinformanterna samt vissa av de unga vuxna och deras redogörelser över hur det är att vara tonåring med en homosexuell förälder. Informanternas livshistorier kännetecknas generellt av beskrivningar av hur detta inte omtalades i sammanhang *utanför* familjelivet. Denna strävan att hålla saken hemlig är emellertid som mer eller mindre utdragen över tid. Karin, 17, hävdar att hemlighållandet var viktigt när man "var sådär tretton fjorton femton". På frågan vad man var och är rädd för, besvarades relativt entydigt; upphovet till denna rädsla är relaterat till önskan att vara "normal" och "som alla andra". Här finns en strävan att identifiera sig med det normala (Goffman, 1963/1973, s. 52). Detta handlar inte bara om föräldrarnas homosexualitet, utan om *allt* som kan bli ett tecken på att man är olik, särskild eller annorlunda. Marie, 27, menar att hon under sin tonårstid bar på en ständig rädsla att bli mobbad. Inte bara med anledning av mammans relation till en kvinna, utan för de kläder hon bar, för att ha glasögon, för att inte vara "cool" nog etcetera. Mobbningen realiserades aldrig men rädslan för den styrde hennes ständiga strävan att anpassa sig till de krav som formades i tonårsgrupper.

Denna rädsla för mobbning påminner om vad Tasker och Golombok (1997) beskriver i sin studie av barn till lesbiska mödrar. Informanterna i den studien berättade om hur rädslan för att bli retad var ett dominerande inslag i deras liv och att vissa av dem också återgav erfarenheter av att ha blivit retade. I den här studien bekräftas det förstnämnda såtillvida att många informanter, inte minst bland de som känt sig tveksamma inför att vara öppna om sin familjesituation, hänvisar till sin rädsla för mobbning. Det är emellertid få informanter som beskriver konkreta mobbningsituationer relaterade till föräldrarnas homosexualitet. Sammantaget har fyra informanter varit mobbade i bemärkelsen utsatta för trakasserier över en längre tid, varav i två fall relaterat till familjesituationen. I de övriga fallen har mobbningen gällt andra aspekter av informanterna som individer. Beskrivningar av

mobbing återfinns också enbart hos *en* av de fyra informanter som pratar om föräldrarnas homosexualitet i negativa ordalag.

Ungdomarnas och de unga vuxnas redogörelser för tiden som tonåring, antyder vikten av dels att ha kamrater, dels att kunna ange grupptillhörighet. Här finns det anledning att knyta an till aktuell ungdomsforskning. Tidigare refererades forskning som visat vuxnas specifika betydelse för tonåringar. Det betyder emellertid inte att kamratgruppen är av mindre betydelse, utan den utgör grunden för att utforska det sociala spelets regler och normer. Barnpsykiatern Jan Ramström menar att tonårsgruppen utgör en viktig aspekt på den yngre tonåringens sätt att förhålla sig till och bearbeta den psykisk process som kommit att känneteckna tonårstiden i vår tids sociala och kulturella sammanhang. Ramström utgår från ett psykoanalytiskt perspektiv som bygger på s.k. självteorier, ett perspektiv som också lyfter fram narcissismens betydelse i den psykiska utvecklingen. Ramström menar att kunskap om tonårsgruppens betydelse för tonåringar är "central för att förstå varför alla ungdomar periodvis tonar fram som tämligen narcissistiska" (Ramström, 1991, s. 104). Tonårsgruppen erbjuder möjligheten att speglas, att vara lik, att skapa en bild av sig själv i förhållande till andra. Jane Kroger har också studerat gruppens betydelse för tonåringar, fast utifrån ett Piaget inspirerat perspektiv, där tonvikten ligger på hur självet utvecklas under en ständigt pågående tolkande och meningsskapande process med omgivningen. Hon påvisar att självets utveckling under denna period består i och utgörs av den interpersonella relationen. Det handlar om att upprätthålla balansen mellan sig själv och andra snarare än att utmärka sig som olik och unik individ i förhållande till andra (Kroger, 1989, s. 153–154).

Hittills har framställningen koncentrerats på vad informanterna har berättat om rädslan för att ses som annorlunda, eller alltför olik, och hur kamratgruppens värderingar är av stor betydelse för tonåringens identitetsskapande processer. Detta utgör ett likartat tema i de livshistorier där yngre tonåringar beskrivit svårigheter som följt av att ha en homosexuell förälder. Nu skall framställningen koncentreras på två olika strategier som går att urskilja, strategier som syftar till att hantera önskan att dölja familjesituationen. Det är strategier som antyder genusspecifika handlingsmönster. Vi finner å ena sidan en grupp tonårsflickor, respektive unga kvinnor, som berättar om ett handlingsmönster de utvecklat, vilket handlar om att göra en efter en av sina väninnor delaktiga i

sin familjesituation. Det är ett sätt att pröva både omvärldens reaktioner och väninnerelationen. Å andra sidan återfinns en grupp tonårspojkar, vars strategi snarare kan beskrivas i termer av ett totalt hemlighållande, där föräldrarnas homosexuella orientering konsekvent döljs inför omgivningen. Först skall dessa strategier presenteras och därefter följer en kortfattad analys av dessa utifrån ett genusperspektiv.

"Dom blev väl lite förvånade men dom tog inget avstånd"

Tre av tonårsflickorna och en av de kvinnliga unga vuxna berättar att det faktum att deras mödrar levde i lesbiska relationer var något de inte pratade om med andra människor utanför familjen. Samtidigt beskriver de hur de gradvis valde att pröva sig fram genom att berätta för de närmaste väninnorna, en i taget. Dessa unga kvinnor berättar om likartade situationer och hur nervösa de var inför att berätta om föräldrarnas homosexualitet och vilken betydelse detta senare fick för väninnerelationen. Åsa, 14 år, beskriver hur hon valde att delge sina väninnor den situation som uppstått när föräldrarna först skilt sig och mamman därefter kommit ut som lesbisk. Det gensvar hon fick på detta budskap kom att bli avgörande för att befästa framförallt *en* av dessa relationer. Den väninna som visade att hon förstätt det komplexa i situationen, och som utlovade sitt stöd, kom att bli Åsas "bästis". Hon visade att hon "brydde sig" som Åsa säger. Karin, 17 år, valde att under hela sin barndom hålla mammans partnerskap hemligt. Karin säger att bara några få väninnor kände till hennes familjesituation. Karin fortsätter: "Det är fortfarande så att det bara är mina **riktiga** kompisar som vet det." Karins sätt att betona *riktiga* är viktigt i sammanhanget, eftersom det antyder hur denna "hemlighet" också används som ett sätt att pröva hållfastheten i vänskapen. Detta sätt att resonera återkommer också i andra intervju berättelser. Föräldrarnas homosexualitet framstår som en viktig aspekt av ens identitet och som något som är angeläget att förmedla till viktiga personer i ens närhet. Det handlar inte bara om *vem* som skall få kännedom utan *reaktionen* från denna invigde är också av stor betydelse, inte minst för den fortsatta relationen. Ett liknande fenomen har också beskrivits av Kath Weston (1991) som inom ramen för en omfattande antropologisk studie intervjuade 60 informanter som definierat sig som homosexuella. Weston menar att syftet med att berätta

för bekanta om ens homosexualitet inte bara är att frigöra självet i enlighet med kulturellt formade krav på ärlighet och autenticitet, utan också ett sätt att pröva relationer till viktiga individer i ens närmaste omgivning (Weston, 1991, s. 51).

Karin, 17, beskriver hur hennes tre väninnor hade svarat på informationen om mammans homosexuella relation med ett: "Och...????!!!!". Det är ett sätt att uttrycka att "Och vad spelar det för roll". Malin, 15, säger angående väninnornas reaktion på budskapet att mamma är lesbisk: "dom blev väl lite förvånade men dom tog inget avstånd." Med hjälp av en spatial metaforik i termer av närhet-avstånd, uttrycker Malin hur denna information blev ett sätt att pröva relationen.

Flera av de unga kvinnorna anger emellertid hur föräldrarnas sexuella orientering *inte längre* är något som de till varje pris eftersträvar att dölja. Det har blivit oproblematiskt utan att vara oviktigt. Här framträder en process som antyder hur familjen, och familjereaktioner, förändras beroende av en rad faktorer, inte minst det faktum att tonåringen blir äldre och så småningom flyttar hemifrån. Marie, 27, säger att hon hemlighöll att mamman var lesbisk under hela sin uppväxttid. Marie berättar i intervjun hur svårt det varit att bevara denna hemlighet och vilka problem det medförde, inte bara själva hemlighållandet utan också sina skuld känslor inför att inte våga vara öppen. Det senare blev tydligt vid de tillfällen hon träffade *andra* barn till homosexuella, som t.ex. i samband med semestrar med mamman och hennes partner. Marie berättar hur hon inför dessa andra barn som visade sig vara öppna och orädda på hemmaplan, kunde känna sig skamsen och dålig. Hennes inställning till mammans relation har emellertid förändrats med tiden och denna erfarenhet har kommit att bli en intressant och spännande aspekt av henne själv. Det har blivit något viktigt att berätta, inte minst i kärleksrelationer. De män som inte "kan ta detta" och som uppvisar homofobi avvisar hon omedelbart. Tvärtom är öppenhet för sexualitetens skilda och varierande uttryck en egenskap som Marie värderar högt, en åsikt som också lyfts fram i andra studier av barn till kvinnor i lesbiska relationer (Tasker & Golombok, 1997). På liknande sätt beskriver Terese, 25, hur hennes tillkännagivande av mammans homosexualitet blir en prövning av den man hon träffat och hur hans acceptans blir tecken på relationens styrka. Den strategi som beskrivs i dessa tonårsflickors och unga kvinnors berättelser antyder den betydelse relationer tillskrivs, och då vikten av att dela information och att på så vis göra personer

delaktiga i ens liv. Vad som först är viktigt i väninnerelationer övergår sedan till att bli viktigt i kärleksrelationer. I deras berättelser ser vi också en förändringsprocess som handlar om att rädslan för att vara olik och annorlunda minskar. I nästa avsnitt presenteras den strategi som främst är synlig i tonårspojkarnas berättelser.

"Tänk vad polarna skulle säga"

De tonårspojkar som presenterades i texten ovan, som Karl, Kristoffer, Nils och Patrick representerar ett specifikt förhållningssätt. Dessa ungdomars sätt att prata om sitt möte med homosexualiteten är nära sammanvävt med en medvetenhet om samhällets normativa inställning till homosexualitet generellt. Som redan beskrivits var det svårt att genomföra dessa intervjuer. Det tolkades som exempel på hur själva *intervjusituationen* kom att representera problemets kärna, nämligen oviljan att prata om föräldrarnas homosexualitet *med människor utanför familjen*. Samtalsämnet kom därmed i konflikt med premisserna för själva intervjusituationen.

Här framträder en strategi som verkar syfta till att, *till varje pris*, dölja homosexualiteten för omvärlden. Patrick, 14, berättar t.ex. om en händelse i skolan vid ett rasttillfälle. Det var en skolkamrat, som när de stod och pratade i en grupp, plötsligt sade: "Vet ni att Patricks pappa är bög?" Patrick beskriver sedan sin reaktion på detta som tog sig uttryck i en direkt handling. Han gick fram till den pojke som yttrat orden, tryckte ner honom på marken och sade "det är inte sant". Patricks egen bedömning av vad detta resulterade i är: "Nu tror han inte det längre." Detta är ett tydligt exempel på hur vissa av de tonårspojkar som ingick i denna studie strävar efter att tysta alla yttringar som antyder att föräldern är homosexuell. Det kan tolkas som en strävan att undanhålla detta faktum från omvärlden. Karl, 15, säger uttryckligen att han har "fobi" för att informationen om mammans lesbiska relation skulle spridas "som en eld". Uttrycket "tänk vad polarna skulle säga", som Karl använder, antyder i vilket gäng informationen skulle kunna spridas som en eld. Det handlar om den grupp kamrater som träffas i skolan och på fritiden, kort sagt, ett gäng killar i 13-15-årsåldern som hänger ihop och gör saker tillsammans. Karl utgör en del av denna grupp, en grupp som således betyder mycket för

honom. Sammanfattningsvis karaktäriseras dessa unga pojkars personliga berättelser av referenser till detta kompakta motstånd mot att informationen om föräldrarnas sexuella orientering blir känd i kamratgruppen.

Det finns anledning att fråga sig vad det är som står på spel för dessa unga tonåringar, både flickor och pojkar? Ett skäl som angivits är rädslan för att inte ses som vanlig och normal och i linje med det, att själv bli uppfattad som homosexuell; om nu föräldern är homosexuell kan ju också tonåringen själv vara homosexuell. Det är en tanke som flertalet informanter beskriver att de själva har haft någon gång. Samtidigt bör pojkarnas och flickornas skilda strategier uppmärksammas. Flickor som hanterar informationen genom ett gradvis avslöjande till väninnor och pojkvänner, och pojkar som hanterar frågan genom ett kompakt hemlighållande. Här finns det anledning att fråga i vilken grad homo- respektive heterosexualitet ges olika betydelse för unga män respektive unga kvinnor, i relation till jämnåriga kamrater och andra tonåringar.

Genusrelaterade tolknings- och handlingsmönster

En sociologiskt inriktad forskning av ungdomars sociala liv och kontakter med varandra har visat hur tonårsgruppen har stor betydelse för unga tonårspojkar och att homofobi ofta är stark i tonårsgrupper, främst bland unga män (Henriksson & Lundahl, 1993). Denna homofobi, i betydelsen att knyta an till samhällets negativa attityder gentemot homosexualitet, används som ett sätt att presentera sig själv. "Genom att ta avstånd från en grupp talar man samtidigt om vem man själv 'egentligen' är, eller vill vara" (ibid, s. 284). Tonårspojkars sätt att hålla föräldrarnas sexuella orientering hemlig för kamratgänget kan därmed ses som ett led i en identitetsskapande process som ung man. Brittiska studier med sociologisk inriktning, föreslår att när tonårspojkar i kamratgrupper och i kontakt med flickor strävar efter att framställa sig själva som heterosexuella, handlar det *också* om att hävda sin maskulinitet. Här skall pojkarna uppvisa en maskulinitet som präglas av sociala och kulturella antaganden om, för det första att män är aktiva i relation till kvinnor, för det andra att den manliga kroppen attraherar kvinnor. Homosexualitet kan därmed sägas utmana en traditionell syn på manlighet såtillvida att synen på de biologiska könens komplementaritet och sexualitet som ett

motsatsernas spel ifrågasätts (Connell, 1995). I grupper av tonårspojkar tar sig detta uttryck i heterosexistiska attityder och reaktioner och ett ständigt tydliggörande av att vara aktivt intresserade av flickor (Phoenix, 1997). Denna kamp att oupphörligen framhäva och imitera denna normativa heterosexualitet har därmed tolkats som tecken på dess betydelse i unga mäns sätt att också framställa en maskulinitet (Kehily & Nayak, 1997).

Tonårspojkarna i föreliggande studie har personlig erfarenhet av att heterosexualitet *inte* utgör en självklarhet. I en traditionell kärnfamilj, eller en familj med en heterosexuell ensamstående förälder, tas heterosexualiteten för given och är därmed osynlig. Där- emot, i en familj där vuxna lever i en homosexuell relation sätts dessa antaganden på spel. Här framträder plötsligt den sexuella identiteten som något utöver och bortom det biologiska könet, och därmed som mindre självklar. Det som dessa ungdomar har ställts inför är en bild av sexualiteten som mindre självklar och därmed öppen för förändring (Garnets & Kimmel, 1993, s. 4). Den strategi som beskrivits av vissa av de unga tonårspojkar som ingår i studien kan därmed tolkas som ett sätt att hantera en motsättning. Det handlar om en konflikt mellan å ena sidan den syn på sexualitet och kärlek som familjelivet representerar, och å andra sidan de krav på anpassning till en heterosexuell norm som kan karakterisera tonårspojkars gruppbildningar. Då väljer ibland den unge tonårspojken att i mötet med jämnåriga dölja och hålla undan den del av ens liv som skulle kunna uppfattas som tecken på en 'bristande' maskulinitet.

De tonårsflickor som presenterats ovan, och deras strävan att dölja föräldrarnas sexuella orientering, antyder också en önskan efter konformitet i relation till jämnåriga. Här finns emellertid inte samma starka motstånd mot risken att bemötas av heterosexistiska reaktioner. Brittisk och skandinavisk sociologisk forskning om flickors och unga kvinnors liv och villkor har inte minst fokuserat på relationernas betydelse i vad som framstår som en kulturellt och socialt accepterad femininitet. Bland unga kvinnor framträder andra sätt att hantera den heterosexuella relationens normativitet, jämfört med vad som kan sägas karakterisera grupper med unga män (Bjerrum Nielsen & Rudberg, 1994; Phoenix, 1997). Den heterosexuella normen upprätthålls och artikuleras genom unga kvinnors sätt att forma sina kroppar och utseende med hjälp av kläder och make-up. Detta görs visserligen i syfte att attrahera och locka män men själva utförandet sker i nära och intima samspel

flickor emellan. Studier av tonårsflickors identitetsskapande och kulturkonsumtion har påvisat hur unga kvinnor både ironiserar över och motstår en traditionell syn på kvinnor som passiva, genom att utnyttja och spela med traditionella könsroller. Det framstår som att homosexualitet som fenomen inte i lika hög grad utmanar flickors relationer till varandra i kamratgrupper, såsom i fallet pojkar/unga män i grupp. Tonårsflickor och unga kvinnor arbetar gemensamt med att forma sig själva och sina kroppar. Att som unga kvinnor visa upp sig och utforska sin sexuella attraktion i samspel med varandra, hotar inte den heterosexuella normen på samma sätt som när män visar upp sig för varandra och ger uttryck för omtanke om varandra (Phoenix, 1997).

Sammanfattningsvis antyder detta hur normer och värderingar av kvinnlighet respektive manlighet i relation till frågor rörande sexualitet på ett generellt plan ges olika betydelser i flick- respektive pojkgrupper. Detta kan bidra till en fördjupad förståelse av det kompakta motstånd som vissa tonårspojkar uppvisar mot att informationen om föräldrarnas sexuella orientering blir känd bland kamrater. Det antyder också hur flickors sätt att relatera till varandra utgör en del i skapandet av femininitet. Samtidigt är det viktigt att påminna sig att detta utgör en aspekt av en mer komplex och sammansatt bild av hur unga tonåringar hanterar sin förälders eller föräldrars homosexualitet i relation till kamratgrupper. Det finns nämligen anledning att tydliggöra att informanterna själva, både flickor och pojkar, anger hur viljan att dölja föräldrarnas homosexualitet också handlar om att undvika risken att störa balansen i gruppen. Om en tonåring berättar att mamma är lesbisk eller att pappa är bög, finns risken att kamraterna undviker sexuella anspelningar och heterosexistiska skämt, av hänsyn till den som berättat om sin familj. I den tidigare nämnda studien av Kehily och Nayak (1997) framhävs just humor som central i tonårspojkars sätt att skapa och forma uttryck för maskulinitet. Att skämta och skoja blir ett sätt att både reglera konflikter och dölja genans och osäkerhet. Flera av tonårspojkarna i föreliggande studie hävdar att den positiva särbehandling de riskerar om föräldrarnas homosexualitet blir känd vill de inte bli 'utsatta för'. Karin, 17, understryker betydelsen av att låta samtal och diskussioner flyta på när tonåringar träffas, samtal som *sällan* handlar om föräldrar och familjeliv men som utgör grunden i gruppens samspel. Det är *delaktigheten* i gruppen som är poängen för ungdomarna, både för pojkar och flickor, snarare än vad som utmärker en själv som

individ. Därmed är det viktigt att understryka att även om genusspecifika olikheter har lyfts fram i diskussionen ovan finns här också en rad likheter. Det innebär att det är strategierna, dvs. *sättet att hantera frågan om föräldrarnas homosexualitet* som har tolkats som genusspecifika, vilket inte med automatik innebär att alla flickor och pojkar följer dessa mönster, liksom det finns tonåringar i informantgruppen som *inte* uppvisar denna strävan att dölja sin familjesituation för omgivningen, oavsett om det rör sig om en pojke eller flicka, med en lesbisk mor eller homosexuell far.

Nu har texten koncentrerats på varierande sätt att hantera rädslan för omvärldens och tonårsgruppens värderingar. Det är emellertid uppenbart att det här också existerar en variation över tid och att redogörelser av sätt att dölja och undanhålla information antyder en process. Flera av informanterna menar att rädslan för att informationen om familjesituationen skulle spridas är ett övergående fenomen, vilket skall diskuteras i nästa avsnitt.

Från att dölja till att öppna sig

Flera av de äldre tonåringarna ger uttryck för hur de *inte längre* är rädda för vad kompisarna skulle säga om föräldrarnas homosexualitet. De berättar för sina kamrater och upplever inte att de blir förlöjligade eller hånade. Tonårsflickorna som beskrivits ovan, som valde att berätta för en väninna i taget, visar på en strategi som syftar till att pröva sig fram och därmed skapa en alltmer stabil grund att stå på. De har kontroll över vad som händer om de avslöjar familjesituationen. De beskriver hur allteftersom de blir äldre lägger allt mindre vikt vid vem som får reda på detta tidigare så hemliga liv. Karin, 17, säger angående en situation som inträffade nyligen, då en bekant av en slump fick reda på Karins familjeförhållanden: "nu spelar ingen roll." Denna process som för vissa inleds med en stark vilja att dölja familjesituationen övergår allteftersom till ett mer öppet förhållningssätt. Önskan och strävan att dölja, eller inte ge sig tillkännage som barn till en homosexuell förälder, kommer alltmer att handla om *sammanhang* än om vilka personer det är som får reda på detta. Att det inte finns anledning att lyfta fram sina föräldrars homosexualitet i *alla* sammanhang är något som många återkommer till. Ungdomar och unga vuxna pratar inte om sina familjer, eller föräldrar, eller ännu mindre om föräldrarnas sexualitet, allra helst inte när de är i grupp. Men det

betyder inte att man döljer och hemlighåller detta faktum i ett sammanhang då det finns anledning att hänvisa till det. När man väl öppnar och börjar prata om detta visar det sig att lyssnarna ofta har en släkting eller vän som är homosexuell, som de gärna vill prata om. Denise, 23, berättar exempelvis om sin väninna som definierar sig som lesbisk som blev mycket intresserad av att få höra om Denise' pappas situation och liv som homosexuell.

Dessa berättelser om när informanterna efter några år bestämmer sig för att vara öppna kring sin förälders (eller föräldrars) homosexualitet påminner om hur Erving Goffman beskriver skillnaden mellan att dölja ("conceal") och att skyla ("cover") som olika aspekter av informationskontroll. Det förstnämnda, att dölja, syftar till att undanhålla och dölja det som riskerar att stigmatiseras, till skillnad från att skyla som handlar om en medvetenhet om samhällets stereotypa reaktioner. Det gör att man i vissa situationer väljer att inte påvisa det som kan riskera att väcka negativa värderingar utan att för den skull neka eller undanhålla information om frågan skulle bli aktuell (Goffman, 1963/1973, s. 125–128). Denna strategi påminner starkt om homosexuella personers och pars beskrivningar av öppenhetens villkor. Viljan och beslutet att inte leva i det fördolda anpassas till det aktuella sammanhanget. Det är en process som bygger på en ständig medvetenhet om samhällets heterosexism, som visar sig exempelvis i ett homosexuellt pars val att inte hålla varandra i handen i offentliga sammanhang (Parikas, 1995, s. 77–79). Det är ett förhållningssätt som ibland benämns "rational outness" (Garnets & Kimmel, 1993, s. 22). Uttrycket syftar på önskan att vara ärlig och öppen med sitt liv, vilket inte nödvändigtvis innebär att man därmed *alltid* klargör sin sexuella orientering, fram för allt inte när det finns en risk att bli utsatt och kränkt.

Det går också att urskilja en specifik aspekt av denna process mot allt större öppenhet. Marie, 27, säger att föräldrarnas homosexualitet utgjorde ett hot när hon var ung. När hon sedan blev äldre och flyttade hemifrån, kom detta att övergå till att bli en statusfylld och viktig aspekt av hennes sociala identitet. Viljan att vara lik, som lite schablonmässigt kan sägas känneteckna tonårstiden, övergår till en önskan att vara olik. I det sammanhanget blir den kunskap som dessa unga vuxna har, som bl.a. handlar om en förståelse för homosexualitet och alternativa familjeformer, ett statusfyllt 'socialt kapital' att investera i möten med andra. Detta kommer också till uttryck hos Rikard, 26, som beskriver hur han alltmer vågar delge

sin omgivning att hans mor är homosexuell, och hur det på ett positivt sätt väcker uppmärksamhet och intresse. Detta till skillnad från de negativa reaktioner som präglade hans uppväxt.

Den process som går att skönja, från att dölja till en allt större öppenhet, påminner både form- och innehållsmässigt om s.k. "komma-ut"-berättelser (Henriksson, 1994, s. 210–214; Lundahl, 1998, s. 67–69). Som redan nämnts inledningsvis organiserades presentationen av det empiriska materialet härefter. Det finns emellertid anledning att fördjupa resonemanget om denna process som avslutning på redovisningen av döttrars och söners upplevelser av homosexuella föräldrar.

Konklusion: att "komma ut" som barn till homosexuella föräldrar

Begreppet "komma ut" är ett i dag vedertaget uttryck för dels en växande insikt om och accepterande av att ha homosexuella känslor, dels det sätt varpå man sedan väljer att vara öppen med detta gentemot den sociala omgivningen. Själva uttrycket är en förkortning av "att komma ut ur garderoben" ("coming out of the closet"). Litteraturvetaren Eve Kosofsky Sedgwick resonerar kring detta på följande sätt.

The gay closet is not a feature only of the lives of gay people. But for many gay people it is still the fundamental feature of social life; and there can be few gay people ... in whose lives the closet is not still a shaping presence. (Sedgwick, 1990, s. 68)

Sedgwick påvisar att garderoben är en metafor som också kommit att användas på ett mer generellt plan. Inte minst i beskrivningar av hur de individer, som identifierat sig som tillhörig en förtryckt grupp, valt att stiga fram – "komma ut" – och tydliggöra sin identitet i sammanhang där detta tidigare inte varit känt. Sedgwicks huvudpoäng är emellertid att metaforen är starkt associerad med homosexualitet, eller rättare sagt homofobi. "Vibrantly resonant as the image of the closet is for many modern oppressions, it is indicative for homophobia in a way it cannot be for other oppressions." (Sedgwick, 1990, s. 75).⁴ Sedgwick betonar det

⁴ Sedgwick (1990) för också ett utförligt resonemang om hur dikotomin homosexualitet/heterosexualitet ligger till grund för det moderna västerländska tänkande på ett generellt och allmängiltigt plan (ibid, s. 72–73). Denna text medger emellertid inte utrymme för ett utförligt refererat av detta.

specifika med homosexualitet som ett osynligt stigma, jämfört med förtryck som baserar sig på synligare aspekter som ålder, storlek, handikapp, kön eller etnisk tillhörighet (ibid, s. 75). Det påminner om Goffmans diskussion om olika slags stigma såsom kroppsliga märken och tecken, personliga karaktärsdrag respektive etniska stigma. I sociala möten är dessa stigma i olika grad synliga och uppenbara för omgivningen. Det påverkar på så vis hur stigmatiseringsprocessen tar sig uttryck eftersom möjligheterna att dölja respektive framhäva den egenskap som riskerar att stigmatiseras ser olika ut (Goffman, 1963/1973, s. 14). Diskussionen om garderoben som metafor för mötet med samhälleliga fördomar om homosexualitet är emellertid väsentlig i detta sammanhang. I föreliggande studie rör det sig inte om insikt om och öppenhet inför homosexuella känslor hos informanterna själva utan det handlar om insikt om och öppenhet med *föräldrars* homosexualitet. Informanterna i denna studie presenterar inte sig själva som homosexuella, däremot har de växt upp med och haft ett nära förhållande till individer som definierar sig som homo- eller bisexuella.

Vad som utmärker de berättelser som skulle kunna benämnas "att komma ut som barn till homosexuella" är att viljan att dölja familjsituationen för omvärlden övergår till att bli ett accepterande av familjemönstret som en del av den egna identiteten. Det speciella och annorlunda med en familj med homosexuella föräldrar övergår till att bli något positivt, vilket märks inte minst i de unga vuxnas intervjuer. Eva, 24, beskriver den starka känsla som väcks i henne var gång hon ser symboler för homosexuellas föreningar och sammanslutningar, som exempelvis en flagga i regnbågens färger: "Där är min bakgrund //...// det är en del av mitt liv." Genom att ha levt med och lärt känna individer, föräldrarna främst men också partners och vänner till föräldrarna som är homosexuella, så har man som individ vunnit insikter om stigmatiseringens villkor och därmed den marginaliserade gruppens å ena sidan starka sammanhållning, å andra sidan utsatthet.

Betydelsen av att ha en nära anhörig, i detta fall en förälder, med homosexuell orientering låter sig väl beskrivas med hjälp av begrepp från Erving Goffmans terminologi. Barn till homosexuella kan då betecknas som s.k. *visa* personer "alltså personer som är normala men vilkas speciella situation har medfört att de har blivit väl förtrogna med den stigmatiserade individens hemliga liv och sympatiskt inställda till detta" (Goffman, 1963/1973, s. 36). *Visa*

personer har inte bara kunskaper om och är väl förtrogna med hur det är att vara utsatt för ett stigmatiserande perspektiv, de riskerar också att själva utsättas för denna stigmatisering. Sättet att hantera denna situation ser olika ut, menar Goffman. Det finns de som anammar och tar till sig den stigmatiserades situation och de som undviker respektive avslutar relationen ifråga (Goffman, 1963/1973).

En rad strategier har kunnat urskiljas i de livshistorier som analyserats i texten ovan och de kan ses och tolkas som olika slags informationskontroll. En strategi syftar till att berätta för en kamrat i sänder. Denna utgör exempel på hur världen delas upp i *de som vet*, och *de som inte vet* och har också diskuterats som genusspecifik sätillvida att den har kopplingar till nutida uttolkningar av feminitet. En annan strategi är att helt enkelt *dölja* allt som har med familjesituationen att göra, en strategi kan göras på olika sätt, exempelvis genom att inte ta hem kamrater. En stark vilja att dölja, sammankopplat med en rad olika åtgärder, har också diskuterats som genusspecifik, eftersom den verkar knyta an till strävan att upprätthålla en traditionell maskulinitet. En tredje strategi utgörs av vad Goffman kallar "*desidentifiering*" som handlar om att ta hem kompisar, men hävda att mammas eller pappas partner är en "bror", "syster", "väninna" eller liknande. Det går också att urskilja en fjärde strategi, nämligen att *hitta "ömma punkter* hos den andre". Till sist, en femte strategi är att som flera av informanterna beskriver, *avleda* alla samtal som kommer in på frågan om föräldrarnas homosexualitet. Dessa strategier skulle kunna ses som problemfokuserade copingstrategier i den mening att de utgör reaktioner på en upplevd konflikt mellan å ena sidan en lojalitet med familjen och dess normer och värderingar, å andra sidan kamratgruppens krav på likhet som bl.a. baserar sig på heterosexism (se Saffron, 1996, för ett liknande resonemang).

Tonårstiden kan därmed sägas utgöra en kritisk punkt för *vissa* av de ungdomar som intervjuats i den här studien. Det är en tid då socialt samspel och delaktighet i kamratgrupper utgör en viktig del i tonåringars skapande av identitet och då frågor rörande likhet/olikhet vad gäller sexualitet, kärlek, yrke, utbildning och andra aspekter ställs på sin spets. Denna strävan att dölja framträder emellertid som övergående, sätillvida att flera av de äldre tonåringarna och de unga vuxna beskriver hur en öppenhet om familjesituationen inte längre utgör ett hot. Goffman skriver att en *vis person* "måste för att kunna bli vis vanligen först ha gått

igenom en slags djupt ingripande personlig upplevelse” (Goffman, 1963/1973, s. 41). Det är en process som bär på stora likheter med den moraliska karriär som den stigmatiserade själv går igenom. Detta rör sig om att lära sig hantera och leva med både de krav på normalitet respektive anpassning som förmedlas i samhället och att samtidigt lära känna sig själv och acceptera ”sitt” stigma (ibid, s. 40–49). Här finns med andra ord en strävan efter att vara öppen i relation till omgivningen, vilket visat sig vara en viktig faktor i studier av psykisk hälsa på ett generellt plan (Strommen, 1993, s. 262). Frågor vad gäller öppenhet är ett minst lika stort tema i nästa avsnitt som behandlar föräldrintervjuerna.

Intervjuer med föräldrar

I följande avsnitt är det föräldrintervjuerna som skall redovisas. Bearbetningen av intervjumaterialet följde det tillvägagångssätt som beskrivits under avsnittet om bearbetning och tolkning av intervjuerna. I presentationen av föräldrintervjuerna kommer emellertid individuella livsöden att tonas ned, varvid föräldrarna inte har givits fingerade namn. Föräldrarnas redogörelser och berättelser presenteras istället utifrån tre olika teman. Det är teman som berör föräldraskap i tre olika sammanhang, nämligen i den konkreta intervjusituationen och dess villkor, i relation till barnen samt i relation till omvärlden. Det är teman som på ett fruktbart sätt förmedlar dessa informanternas syn på och upplevelse av sitt föräldraskap. Frågeställningar rörande föräldraskapets möjligheter respektive svårigheter, bemötande från samhällsinstitutioner, synpunkter på stöd från samhällets sida samt de konsekvenser som familjerättsliga regler haft för familjen ifråga, kommer därmed att besvaras inom ramen för denna presentation. Här kommer också frågan om innebörden i att vara homosexuell pappa respektive lesbisk mamma att beröras.

Informanterna anges med en bokstav (M eller P), som uppger om informanten är mamma eller pappa, respektive siffra (1–13) som betecknar intervjunummer (se tabell 3).

Presentationen av det empiriska materialet följer alltså tre teman. Det första temat handlar om informanternas sätt att resonera om kategoriseringen ”homosexuell förälder”. De tankar och idéer som själva intervjusituationen väcker hos informanterna utgör ett konkret exempel på en rad motstridiga betydelser som

begreppet "homosexuell förälder" omfattar. Det andra temat handlar om familjelivet och främst då relationen till barn. Här återfinns dels redogörelser för hur man valt att "komma ut" för barnen, dels beskrivningar av hur föräldrarna uppfattar att barnen hanterar familjesituationen. Det tredje temat berör mötet med omvärlden, både som homosexuell, som förälder och som "homosexuell förälder".

De intervjuer som genomförts med unga vuxna och tonåringar karaktäriseras av en stor inbördes variation. Det skiljer dem från dessa föräldrintervjuer, som istället kännetecknas av likartade resonemang och erfarenheter. Detta innebär inte att föräldrarna levt likartade liv, utan tvärtom, villkor och livssituationer skiljer sig åt. Likheten framträder snarare i sättet att resonera kring föräldraskapets villkor; de villkor som följer av dels en skilsmässa eller separation, dels av att ha valt att leva i en homosexuell relation. Detta är berättelser om "nya" familjer med ett utövande av föräldraskap som inte förutsätter en traditionell familjeform, den s.k. kärnfamiljen (Hydén, 2000; Silva & Smart, 1999).

Om att vara homo- och bisexuell *och* förälder

Informanterna i denna delstudie är både föräldrar och vuxna individer som lever i/eller har levt i en homosexuell relation. Denna utgångspunkt är också ett centralt tema i intervjuerna. Många av dem ger uttryck för sin ovilja att bli kategoriserade som *en annan slags förälder* och betonar istället viljan och rätten att bli inkluderad i gruppen *vilka föräldrar som helst*. Det kan sammanfattas med vad en kvinna säger "som lesbisk mamma är man som vilken mamma som helst" (M 4).

Avsikten med den föreliggande studien betraktas av föräldrainformanterna som problematisk med avseende på problematiken ovan och flertalet menar att detta fått dem att tveka inför att medverka i studien. Frågan varför de trots detta valt att delta som informanter besvaras med hänvisning till två skäl. Det första gäller vikten av att visa sig för alla de homosexuella personer som har barn men som fortsätter att leva dolt av rädsla för hur familjen och därmed barnen skall kunna drabbas. Informanterna beskriver vikten av att agera som förebilder för andra i samma situation. En kvinna betonar också vikten av att nå fram till barn och ungdomar i liknande familjeformer, barn som tror att de är ensamma om sin

situation med två mammor eller två pappor. Skäl nummer två hänförs till att visa omvärlden, i bemärkelsen den värld som kategoriserar dem som "annorlunda", att deras föräldraskap inte skiljer sig från ett gängse. Dessa två skäl anges också av de informanter som inte uttrycker sin tvekan inför att medverka i studien. Att delta i studien är i själva verket en viktig sexualpolitisk markering, menar dessa. En kvinna menar att detta är det mest aktiva steg hon tagit och att hon "borde engagera sig mer familjepolitiskt" (M 11).

Den ambivalens som flertalet av informanterna förmedlar kan tolkas som exempel på identitetspolitikens dilemma. Att å ena sidan framhäva den egna gruppen som en särskild grupp med specifika kännetecken och med krav på likvärdig behandling, kan utgöra ett viktigt steg på vägen till att uppnå rätten till likvärdig behandling. Att å andra sidan presentera sig som tillhörig en specifik grupp medför också en risk att bli schablonmässigt bemött och tillskriven en rad stereotypa egenskaper. Viljan att bli formellt erkänd som förälder *och* homosexuell ställs mot rädslan att bli bemött med förutfattade meningar och negativa värderingar. Denna ambivalens återkommer som ett underliggande tema i intervjusamtalen.

Det visar sig exempelvis i resonemang om att i intervjusituationen berätta om problem och svårigheter. Risken finns att dessa problembeskrivningar tolkas som en konsekvens av den homosexuella relationen *i sig*. Eller kommer de att bedömas som exempel på problem som följer av att som förälder bli heterosexistiskt bemött? Detta blir också tydligt i diskussioner om betydelsen av att vara sexualpolitiskt aktiv *och* förälder. En kvinna (M 1) säger att hon inte längre är rädd att berätta om sin sexuella orientering men tillägger i direkt anslutning: "jag menar jag har inte ett litet barn längre heller." Många föräldrar återkommer till hur rädslan för homofoba reaktioner är större om man har barn. Det är inte barnen som skall stå på barrikaderna utan "det här är ju min kamp.. och inte barnens" (M 4). Samma kvinna uttrycker följande angående att figurera i media:

Man kan tycka det är viktigt för att lesbiska ska synas just där.. för att de ska synas för att folk ska förstå.. att vi ska märkas.. och för att det inte ska vara så märkligt.. folk ska inte tycka att man är nåt konstigt ufo.. och därför tyckte jag det var viktigt att man ställde upp i [tid-

nings-intervjuer.. men där kände jag att jag har avstått för barnens skull.. för att dom inte skall känna sig utpekade. (M 4)

Detta resonemang innebär emellertid inte att föräldrarna avvisar betydelsen av öppenhet. Önskan att skydda barnen från det exponerande som ett sexualpolitiskt agerande kan medföra handlar därmed inte om att välja ett liv i det fördolda. En kvinna säger att det är ingen idé "att 'hemliga' sig för barnens skull.. då gör man dom en otjänst.. då kan ju barnen tro att det här är en hemlis". Hennes budskap till sonen har varit: "vårt familjeliv är privat men inte hemligt" (M 11). Utan öppenhet finns risken att hamna i "förljugenhet.. då vet man inte vart det ska sluta" (P 6). Öppenheten är med andra ord ett centralt tema i föräldrarnas resonemang men berättelser om hur öppenhet hanteras i praktiken visar på dess komplexitet och därmed betydelsen av att lyfta fram dess vardagliga och konkreta utformning.

Om att "komma ut" för sina barn

Vikten av att vara öppen med sin homosexualitet i relation till både barn och sin ursprungliga familj har betonats i studier (Anrell, 2000; Strommen, 1993, s. 258). I föreliggande studie återkommer informanterna till betydelsen av att "vara färdig" med sig själv i den stund man får barn; föräldraskapet kan vara svårt att kombinera med den kris det innebär att "komma ut" som homosexuell. Samtidigt går det inte att bortse ifrån att ett familjeliv med barn också medför en nyorientering i livet och därmed en medvetenhet om möjligheten till alternativa livsvägar. Insikten om och viljan att leva ut homosexualiteten kan också växa fram som en följd av att både få barn och leva med barn.

Att "komma ut" som homosexuell innebär oavsett förutsättningar en förändringsprocess vilket påvisats i en rad studier (se t.ex. Lundahl, 1998). Föräldrainformanterna beskriver detta som en omvälvande livskris som enligt en kvinna "slår ned som en bomb" och som i sin tur mynnar ut i en känsla av att ha blivit hel och sann som person (M 5). En annan informant säger angående livskrisen att den kom att mynna ut i att "jag har kommit dit jag vill liksom" och hon säger angående sig själv och barnen: "nu har vi liksom ett liv" (M 13). Denna process har för informanterna i

denna studie därmed en nära koppling till både föräldraskap och familjeliv.

I en amerikansk studie hävdar både homosexuella män och kvinnor att "komma ut"-processen blir komplicerad med barn, inte minst då barnen är lite större med tanke på samhällets negativa attityder till homosexualitet. Kvinnorna upplever en rädsla för att förlora vårdnaden, männen en rädsla för att skada och utsätta barnen (Wyers 1987, s. 146 ff). Studien är från början av 1980-talet, i en amerikansk kontext, då vårdnadsfrågan ofta kom att stå på spel den stund en kvinna gick ut och deklarerade sig som lesbisk (Falk, 1989). I den här studien anger inte några föräldrar rädsla för att förlora vårdnaden. Här framtonar däremot en stark oro för risken att barnen skall drabbas likväl som en rädsla för vad barnen själva skall tycka och tänka om föräldrarna som personer. Det senare är, som några föräldrar berättar, något som blir mer framträdande när den homosexuella föräldern själv bär på nedsättande tankar om homosexualitet och fortfarande har känslor av skam och skuld över sig själv. Då ökar risken för fantasier om att barnen skall tycka illa om homosexualitet och indirekt föräldrarna. En kvinna berättar om sina fantasier om att barnen skulle finna henne "äcklig" när de fick beskedet, vilket inte realiserades utan beskedet togs utan vidare problem (M 5).

Att berätta för barnen

I Kath Westons etnografiska studie av homosexuella kvinnor och män i USA återfinns också informanter med barn. I dessa fall kom barnen att bli ett centralt ämne i dessa intervjuer. I informanternas berättelser fann Weston olika strategier inför att "komma ut" för sina barn (Weston, 1991, s. 55). Det rörde sig om: 1) att vänta tills barnet var stort nog att förstå, 2) att berätta medan barnet fortfarande såg det som en naturlig aspekt av familjen, samt 3) att avvakta tills barnet kommit förbi tonåren i syfte att inte påverka barnets sexuella utveckling. Den sistnämnda strategin går det inte att urskilja i föreliggande studie. Många uttrycker istället sin förvisning om att barnet utvecklar sin sexuella orientering oberoende av föräldrarnas. Däremot går den första och andra strategin att urskilja, strategier som kan beskrivas som en anpassning till barnens ålder vid det aktuella tillfället snarare än tanken att avvakta.

Alla betonar att barnens ålder påverkar *hur* man berättar och pratar om detta.

Det finns föräldrar som tydligt anger ett specifikt tillfälle när de valt att prata med sina barn. En kvinna (M 11) berättar t.ex. hur hon satte sig ned med barnen och frågade om de kände till ord som homosexualitet, lesbisk, bög etc., varvid hon sedan sade att det var ord som berörde också henne. Analysen visar emellertid att flertalet av de som minns ett sådant tillfälle valde att inför barnen framhäva betydelsen av förälskelsen och kärleksrelationen snarare än att tala i termer av "homosexualitet", "lesbisk" eller "bög". Vissa föräldrarna beskriver hur styrkan i vissheten om att ha funnit en livskamrat gav kraft inför mötet med barnen. En pappa (P 9) berättar hur han för sina barn betonade pojkvännens betydelse för honom, vilket underlättade att föra fram budskapet till barnen. Barnen hade träffat pojkvännen och tyckte bra om honom. En mamma (M 1) beskriver hur "förälskelsen överskuggade alla tveksamheter och så" inför att berätta för sonen. Men hon minns hur bekymrad och orolig han blev: "Han var så himla rädd för vad kompisarna skulle säga då."

Andra informanter ger uttryck för hur detta samtal med barnen kom att förknippas med skilsmässan, där den nya relationen snarare kom att symbolisera föräldrarnas separation. En kvinna (M 5) beskriver hur dotterns första fråga var "hur mycket tid ska du tillbringa med henne då?". Vissa av informanterna säger sig ha anat detta och valde att förankra beslutet att berätta för barnen om homosexualiteten hos andra viktiga vuxna i barnens omgivning, inte minst den andra föräldern. Detta i syfte att andra vuxna runt barnen skulle kunna följa upp och tala med barnen om detta. En kvinna beskriver att associationerna till skilsmässan och alla dess uppplåtande känslor bidrog till att försvåra villkoren för detta samtal med barnen. "Då hade jag velat känna att det var något roligt att berätta.. inte något hemskt" och hur hon hade fantasier om att "dom skulle bara rasa ihop att dom liksom skulle gå under på något sätt" (M 13). Här finns med andra ord rädslan att bli avvisad av barnet. Av de sex föräldrar som "kom ut" när barnen var i skolåldern beskriver två kvinnor hur rädslan för att vara öppen generellt också gav upphov till ambivalenta känslor inför att berätta för barnen. Båda dessa kvinnor säger också hur dessa underlägsenhetskänslor fick växtkraft av att barnens fäder reagerade mycket negativt på homosexualiteten. Detta försvårade processen och gav upphov till komplicerade situationer för barnen. En kvinna (M 8)

berättar hur sonen av sin pappa fick höra: "hur tokigt det var att två kvinnor levde ihop.. och det var ju fruktansvärt".

I uppfattningarna om barnens respons på det som föräldrarna berättar, går det inte att urskilja entydiga mönster i studien. Det påminner om Westons (1991) studie som visade att det inte fanns några standardreaktioner vad gällde barns sätt att ta till sig föräldrarnas budskap om homosexualitet. Många föräldrar i den här studien beskriver hur en del av barnen verkade gå igenom en process. Detta gäller främst de föräldrar med barn i skolåldern. Det kunde röra sig om att barnen avvisar information, eller uppvisar likgiltighet, till att de alltmer visar att de förstätt och tagit till sig informationen. En pappa (P 9) säger att när sonen började skämta med honom, och göra anspelningar på "bögar" eller "bögmusik" då upplevde han att sonen också hade börjat få distans till pappans relation med en man, en process som tagit sin tid. En mamma (M 13) beskriver om hur dottern valde att berätta för sina väninnor, en i taget och hur dottern efter den processen verkade vara tillfreds med mammans relation till en kvinna. Dessa beskrivningar påminner om den process som går att urskilja i intervjuerna med döttrarna och sönerna fast här uppmärksammat ur ett föräldraperspektiv. Detta är emellertid inte en given respons på föräldrarnas delgivande utan andra föräldrar berättar också om barn som omedelbart bemöter föräldern med positiva reaktioner. Exempelvis den 15-åriga sonen som enligt informanten bemötte hennes förklaring med ett "va coolt" (M 13).

Erik Strommen påpekar att det i studier av barns reaktioner på sina föräldrars tillkännagivande inte går att urskilja några entydiga mönster. Trots en medvetenhet om heterosexistiska normer och värderingar, eller homofobi som ungdomarna själva säger, förefaller många oberörda av föräldrarnas homosexualitet. Den här studien visar att trots att flera av de yngre tonåringarna väljer att dölja homosexualiteten för omgivningen innebär det inte att föräldern eller relationen till föräldern avvisas. Detta till skillnad från vad som påvisats i studier av föräldrars reaktioner på sina barns homosexualitet. I dessa fall verkar det finnas en tydligare koppling mellan en medvetenhet om negativa stereotyper och ett avvisande av den homosexuella familjemedlemmen. I de fall föräldrarna identifierar sig med dessa heterosexistiska värderingar ökar också risken för att dottern eller sonen skall avvisas (Strommen, 1993, s. 261).

De föräldrar som däremot "kommit ut" när barnen var i förskoleåldern, beskriver en känsla av att barnen accepterar och ser familjesituationen som något givet och naturligt. Det betyder inte att upprivna känslor inför föräldrarnas skilsmässor har uteblivit. Föräldrarna noterar tvärtom hur barn påverkas av skilsmässan, vilket inte utesluter att de som på ett tidigt stadium levt med föräldern och förälderns partner av samma kön uppvisar en okomplicerad och öppen inställning till detta. Vissa av dessa barn väljer dock ibland att inte berätta för sina kamrater om familjekonstellationen. Denna önskan att dölja familjesituationen, som några av främst de yngre tonårsinformanterna berättar om, beskrivs också i föräldraintervjuerna ur ett föräldraperspektiv. Några föräldrar berättar hur de uppfattade att deras barn fann det hela jobbigt och pinsamt, och att de i olika omfattning pratade om detta med föräldrarna. "Han har sagt att han tycker det är svårt att prata om detta med kompisar" säger en pappa (P 10). Samtidigt, fortsätter pappan, hade tonårssonen berättat för honom hur filmen "Fucking Åmål" väckt uppseende hos klasskamraterna och hur sonen då framhöll sig själv som överseende i förhållande till klasskamraternas "okunskap" om homosexualitet.

De föräldrar som berättar att deras barn aldrig sagt att det var problematiskt eller pinsamt, betonar ändå vikten av att föra samtal med barnen om eventuella reaktioner från omgivningen. Detta gäller inte bara de föräldrar som "kom ut" när barnen var äldre, utan också de som "kom ut" som homosexuella under barnens tidiga år.

Barnens uppfattning om familjesituationen

Flertalet föräldrar visar en osäkerhet inför att uttala sig om vilken betydelse homosexualiteten fått för barnen. Här finns ett drag av försiktighet inför att yttra sig alltför tvärsäkert om barnens upplevelser och uppfattningar. Det framstår som dels en osäkerhet inför att göra sig till talesman för barnet och dess uppfattning om sin uppväxt, dels en ovilja att presentera sig som en person med tolkningsföreträde vad gäller beskrivningar av familjesituationen.

De beskrivningar som finns i materialet över hur informanterna uppfattar att barnen såg på familjesituationen går att dela in i två kategorier. Det är en uppdelning som i hög grad följer den tid som föräldrarna levt med barnen och definierat sig som homosexuell.

De föräldrar som levt i homosexuella relationer sedan lång tid tillbaks antingen redan när barnen föddes eller när barnen var i förskoleåldern, beskriver hur barnen tar det naturligt och självklart. Det utesluter inte en medvetenhet om att barnen kan uppfatta situationen som jobbig, inte minst i skola och med kamrater. De föräldrar som däremot "kommit ut" under senare år menar att barnen uppfattar saken som problematisk inte minst för dess nära koppling till uppbrottet från kärnfamiljen, som följts av en ny familjeform, ibland med nya partners. I föräldrarnas beskrivningar av barnens sätt att handskas med situationen går det att se beröringspunkter mellan upplevelsen av föräldrarnas homosexuella relation respektive den komplexa situation som uppstår när nya familjebildningar skapas. En mamma (M 12) beskriver hur barnens syn på homosexualitet kom att bli nära förknippad med vilken roll hennes flickvän intog i familjen.

Jag tror inte att det spelat någon roll om det var en kvinna eller om det var en man.. för jag tror att dom hade känt det likadant ändå att det var någon som kom och försökte ta deras plats litegrann. (M 12)

Mamman berättar hur kvinnan i den första relationen kom att dominera alltför mycket och hur barnen uppfattade henne som "dum". Detta ändrade sig markant i nästa relation. Flickvännen är nu mycket omtyckt och ett barn frågar t.ex.: "ska hon inte flytta hit snart."

Den generella bilden av relationen mellan barnen och föräldrarnas partners sammanfaller delvis med beskrivningar av relationen mellan barn och styvföräldrar. De problem som beskrivs handlar om konkurrens om föräldern ifråga och om att som förälder vara förälskad samtidigt som barnen kräver sin tid och sitt utrymme. Fördelarna handlar om det positiva med att vara två vuxna i familjen, både socialt och ekonomiskt, och att barnen får fler vuxna att relatera till utöver föräldrarna. Några beskriver också hur livet i hemmet blir mer dynamiskt med fler vuxna, och att barnen uppskattar att föräldern har sällskap och är lycklig. Detta innebär emellertid inte att relationen till partnern automatiskt ses som en föräldrar-barn relation, utan några understryker samtidigt att relationen är ömtålig. Det rör sig inte om "extra-mamma" eller "extra-pappa" utan om "mammans eller pappas sambo/partner". Relationen mellan barnen och denna person är problematisk såtillvida att det saknas utarbetade koder och konventioner för hur den skall benämnas, formas och upprätthållas, inte minst om föräldern och

partnern separerar. Detta har också påtalats generellt som ett problem inför en utbredning av nya familjeformer (Silva & Smart, 1999, s. 10).

Föräldrarnas beskrivningar av hur de uppfattar att barnen ser på och ger betydelse åt homosexualitet, omfattar också redogörelser av hur de yngre barnen ibland kommit att "förstå" situationen hemma på nytt sätt. Det handlar om hur barn i 6-7 års ålder via teve eller tidningar hör och uppfattar ord som "homosexuell", "lesbisk" eller "bög". En mamma beskriver exempelvis hur barnet en dag vände sig till henne, som i flera år levt i en homosexuell relation, och sade: "Är du lesbisk?" (M 7). Mamman beskriver hur detta tillfälle kom att framstå som ett moment av klargörande för barnet, i den mening att barnet plötsligt gavs ord för ett fenomen, i och för sig välkänt och bekant, men ändå nytt.

I det här sammanhanget finns det också anledning att nämna att de fäder som intervjuas inte själva tycker sig ha haft specifika svårigheter att vara öppna med sin homosexualitet i relation till barnen. Detta var emellertid något som framkom i analysen av några döttrars beskrivningar av sina fäders reaktioner. En man bland föräldrarna påpekar emellertid i samband med resonemang om att "komma ut" för barnen, att sonen förmodligen skulle upplevt det hela som "svårare" om pappan varit "fjollig" eller transvestit. Detta antyder att maskulinitet i högre grad än femininitet är knutet till traditionella könsroller och heterosexualitet och att femininitet i traditionell mening är närmare associerat till moderskap/föräldraskap.

Många föräldrar uttalar sig alltså med stor försiktighet om hur barnen uppfattar situationen. Många säger att barnen generellt sett inte pratar mycket om hur de känner och upplever saker. Flera föräldrar menar att denna tystnad från barnets sida kan tolkas på flera sätt. Å ena sidan "hälsan tiger still" som t.ex. om barnen inte berättar om mobbningsituationer kan slutsatsen dras att barnen inte är utsatta. Å andra sidan finns det skäl att tro att barnen inte alltid berättar om utsatthet eftersom barn också har en önskan att skydda sina föräldrar. Lika mycket som föräldrar önskar värna sina barn, så är barn lojala och skyddande mot sina föräldrar. Barns omtanke och lojalitet med föräldrarna är också något som beskrivits i samband med studier av hur barn reagerar på skilsmässa (Öberg & Öberg, 1987/2000). En mamma (M 11) säger: "jag vill inte att han ska ha problem utav det här...och det innebär naturligtvis att han kanske inte säger problemen."

Det är en problematik som alla föräldrar återkommer till. Alla uttrycker samstämmigt att detta enbart går att lösa genom att kontinuerlig föra en dialog med barnen/ungdomaren. Föräldrarna beskriver hur de ständigt lyssnar och ställer frågor kring hur barnet har det i olika sammanhang i livet utanför familjen. En pappa (P 6) berättar om sin strävan att föra en fortlöpande kommunikation med sonen.

Vi har sagt att vår familj ser inte ut som andras familjer.. men det visste han ju om.. det vet han ju om.. så att den förberedelsen egentligen.. den handlade om att vi har försökt lyssna och höra.. vad har hänt i skolan.. är det nån som har sagt nåt.. och så där och det.. och så har vi då försökt förebygga genom att vara öppna utåt. (P 6)

Uttrycket "förebygga" handlar om att avvärja risken att barnet blir utsatt för kränkande kommentarer och homofobi. I detta sammanhang är det viktigt att lyfta fram att många av föräldrainsformanterna också anger hur denna kommunikation med barnen också omfattar en rad viktiga existentiella frågor. Det rör sig om erfarenheten av att kunna förmedla betydelsen av tolerans för människors olikheter. I dessa samtal med barnen har det givits gott om tillfällen att betona vikten av jämlikhet och lika värde oavsett kön, etnisk bakgrund, sexuell orientering, social klass etc. Många beskriver hur familjesituationen visserligen ger upphov till oro och bekymmer för barnens psykiska och sociala välbefinnande, *samtidigt* som den bidrar till möjligheten att på ett konkret och trovärdigt sätt diskutera människors skilda villkor och livsbetingelser.

Mötet med omvärlden

I föräldrarnas berättelser är det först och främst öppenheten mot omvärlden som framhävs som ett viktigt redskap. Det innebär inte en förutsättningslös öppenhet i alla situationer, utan tvärtom, livet med barn handlar om en *relativ* öppenhet som måste vara förhandlingsbar. De brittiska sociologerna Stephen Hicks och Janet McDermott (1999) har genomfört studier av homosexuella med fosterbarn respektive adoptivbarn. De visar hur individer i homosexuella relationer och som lever familjeliv med barn utvecklar specifika sätt att hantera omvärldens syn på homosexualitet. Det innebär att "komma-ut"-processen inom ramen för familjeliv med

barn innebär "a continuous process of negotiating depending upon the context" (Hicks & McDermott, 1999, s. 165).

De amerikanska forskarna Fredric Bozett och Jerry Bigner, som bl.a. studerat homosexuella män med barn, har på basis av empiriska fynd sammanställt ett antal riktlinjer för hur man som förälder skall förhålla sig till barnen vad gäller öppenheten utåt. De betonar betydelsen av att låta barn/ungdomar själva avgöra *när* och för *vem* de skall berätta om sin fars sexuella orientering. Det utesluter inte vikten att tydliggöra sin beredskap som förälder att samtala om detta (Bigner & Bozett, 1990, s. 168). Ett sådant förhållningssätt gentemot barnen framträder i föräldrarnas berättelser i denna studie dvs. en vilja att låta barnet självt ta ansvar för när och var och hur man berättar om sin förälder och dennes relation. Det framkommer i yttranden som "dom får ta det i sin takt ... jag vill inte pressa dom eller tvinga på dom nånting heller utan så.. utan dom får väl.. ja det tar väl sin tid hos dom också" (M 7). En annan mamma (M 11) säger angående sin tonårsson:

Vad gäller kompisar som rör sig härhemma är vi inte hemliga på något sätt men han får sköta sitt 'kom ut: ande' själv ... det får han göra själv.. det gör inte jag åt honom.

Föräldrarnas sätt att beskriva detta kan också ses som en strategi att till barnen överföra en känsla av kontroll över situationen och informationen.

Det finns emellertid andra aspekter av föräldrarnas berättelser som antyder *olika* strategier vad gäller öppenheten på ett generellt plan. Dessa olika strategier gentemot omvärlden, eller generella förhållningssätt vad gäller öppenhet, antyder olika sätt att handskas med oron över hur omvärlden skall uppfatta och behandla barnen. Det betyder inte att föräldrainsformanterna på ett entydigt och rationellt sätt anammat den ena eller andra strategin. Tvärtom beskriver många föräldrar hur de under loppet av barnens uppväxt utvecklats och förändrat sina förhållningssätt till följd av situationen och livsvillkoren. Det handlar både om att ha utvecklat sin roll som förälder som *en* aspekt av identiteten parallellt med ett anammande av homosexualiteten som en annan aspekt av identiteten.

Den ena strategin framstår som en strävan att dölja sin homosexualitet för omvärlden. Det går att urskilja två olika motiv till denna strategi. I ena fallet rör det sig om en känsla av underläge som *i dag* beskrivs som en konsekvens av dåligt självförtroende. Detta dåliga självförtroendet gav upphov till en önskan att dölja sin

homosexualitet gentemot omvärlden. Om man som förälder till en början är osäker på sin homosexualitet, och vad det skall innebära i det konkreta livet, finns en rädsla inför omgivningens tyckande och tänkande. I det läget beskriver några informanter hur de eftersträvat att dölja sin sexuella orientering för omvärlden, och kanske också för barnen, på ett sätt som de i dag hävdar var sämre för barnen på sikt. En kvinna berättar om omgivningens starka reaktioner på hennes relation med en kvinna, vilket också drabbade sonen på ett negativt sätt. Hon säger: "jag vet själv att jag hade svårt och hantera det eftersom jag hade dolt det från början" (M 8). Det var ett defensivt förhållningssätt där rädslan för att avslöjas kom att styra föräldrarnas handlingsmönster. I andra fall framställs anledningen till en önskan att dölja den homosexuella relationen som ett uttryck för ens 'familjekultur'. Här framträder ett motiv som bygger på ett rationellt och medvetet val av strategi som görs med hänvisning till omvärldens heterosexistiska inställning. Denna strategi innebär att föräldrar bestämmer sig för att inte tydliggöra sin homosexuella relation inför omgivningen. Vad som utmärker dessa (relativt sett få) informanter, med denna medvetna strategi, är också en stark betoning av att skilja det offentliga livet från det privata och betoningen av att ens kärleksliv inte är en offentlig angelägenhet, oavsett den älskades kön. Här framträder en önskan att inte göra en alltför stor sak av homosexualiteten. Öppenhet utövas inom hemmets ramar, och barnens relation till ens partner beskrivs som stark och positiv, men med hänvisning till samhällets attityder får den homosexuella relationen bli en familjeangelägenhet. De föräldrar som medvetet valt att tona ned sin homosexualitet, i relation till mötet med omvärlden menar att barnen uppfattar situationen hemma som "naturlig" och "självklar". Här framförs också argumentet att inte låta homosexualiteten få för stora proportioner för barnen. "Jag vill inte problematisera det på något sätt", säger en mamma (M 7). Det fåtal föräldrar som beskriver denna strategi lever dels som ensamstående (i särboförhållanden), dels som s.k. "helgföräldrar" som lever i en homosexuell relation. Resonemanget baserar sig alltså på vikten av en skiljelinje mellan det privata och offentliga och att ett vardagsliv som karaktäriseras av öppenhet i familjen inte med automatik måste vara öppet utåt.

Den andra strategin som går att urskilja i informanternas berättelser är en öppenhet inför omvärlden. Det är ett förhållningssätt som bygger på positiva erfarenheter av att ha "kommit ut" och

hänvisningar till att inte ha blivit negativt bemött. Här återfinns en medvetenhet om och framhävande av öppenhetens betydelse, inte minst som ett effektivt sätt att avvärja homofobi i mötet med andra. Detta förhållningssätt utesluter inte ett hänsynstagande till och lyssnande på barnens vilja och önskningsar. En kvinna (M 5) beskriver hur hon hade förmånen att kunna mobilisera en kärnfamilj som ett sätt att tillmötesgå barnens önskan om bevara familjen:

Så vid varje tänkbart tillfälle där det krävs en mobilisering så förvandlas vi till den här heterosexuella familjen igen.. när det är skolavslutning eller konfirmation eller det är nånting annat.. då är det mamma, pappa, barn.. låt vara att vi är skilda.

Detta innebar att när barnen stod i centrum i olika arrangemang kunde båda föräldrarna finnas där, och bilden av den vanliga om än skilda familjen kunde framträda i det offentliga sammanhanget.

Dessa två strategier skall emellertid inte entydigt ses som avgränsade och stabila förhållningssätt, utan framstår också som del av en förändringsprocess beroende av övriga livsvillkor, ålder och allmän livserfarenhet. Många berättar om sin personliga utveckling från att dölja med hänvisning till skam och skuld över upptäckten av att attraheras av personer av samma kön till att leva i öppenhet inför omvärlden. De föräldrar som beskriver ett förhållningssätt med strävan efter öppenhet betonar alla hur de ser skola och barnomsorg som viktiga samarbetspartners i dessa sammanhang. Dessa föräldrar, som utgör flertalet i informantgruppen, beskriver också hur de blivit positivt bemötta och omhändertagna av personal i skola och i barnomsorg samt hur detta varit en viktig förutsättning för ett liv i öppenhet.

Konklusion: en helt vanlig ovanlig familj

En "helt vanlig skilsmässofamilj" är ett uttryck som flera av informanterna använder när de beskriver familjelivet under barnens uppväxt. Det framstår som ett sätt att klargöra hur bakgrunden bestod av först ett heterosexuellt förhållande med barn som därefter följdes av en skilsmässa varvid kärnfamiljen upplöstes. Föräldraskapet kvarstod emellertid, med eller utan nya partners, och uttrycket "en vanlig skilsmässofamilj" kan därmed tolkas som anspråk på att framstå som *en* slags familj bland *andra* familjer.

Detta anspråk ges också en framträdande plats i det unisona svaret på intervjuens frågeställning rörande homosexuella föräldrars behov av särskilt stöd. Här betonas nämligen "rätten till likvärdig behandling". Många uttrycker sig visserligen försiktigt och menar att andra kanske har behov av särskilt stöd. Föräldrarna i denna studie beskriver emellertid sina positiva erfarenheter av att i förskole- och skolsammanhang ha blivit bemötta som vilka föräldrar som helst. Det har öppnat upp för möjligheter att med barnens pedagoger kunna diskutera frågor rörande öppenhet och barnens situation i skolan eller fritidssammanhang, utan att bli bemött med moraliska och heterosexistiska attityder. Detta har haft stor betydelse för en viljeinriktning att bli behandlad som vilken förälder som helst. Många beskriver hur *andra* möten med offentliga sammanhang, som Socialtjänst eller familjerådgivning, varit annorlunda och ibland mycket svårare. Det har rört sig om att söka hjälp och stöd för dels ekonomisk utsatthet dels relationssvårigheter. En mamma uttrycker sig skämtsamt hur hon som homosexuell tvingats ge "grundkurs 1a: 'Att vara homosexuell'" (M 11) innan det efterfrågade stödet blivit behandlat. Det fanns också beskrivningar av större hinder men dessa handlar huvudsakligen om hur vissa informanter som, innan de fått barn, sökt exempelvis psykoterapihjälp. Då bemöttes inte det problem som föräldern själv presenterade som primärt problem utan homosexualiteten definierades som det huvudsakliga problemet. Det medförde att många av istället valde att söka hjälp via RFSL som förmedlade kontakter.

Det finns anledning att tolka föräldrarnas personliga berättelser om sitt föräldraskap som en strävan att förena ett liv som homosexuell med livet som förälder till ett eller flera barn. Här skymtar en konflikt som kan sägas handla om att hålla samman två *till synes* motsägelsefulla roller. Den amerikanske forskaren Erik Strommen hävdar att forskning om homosexuellas liv i (och med) familjer på ett fruktbart sätt belyser hur begreppet "familj" bärs upp av en rad normativa antaganden. Det handlar inte minst om "[t]he perceived incompatibility of a homosexual identity and a family role" (Strommen, 1993, s. 260). Detta medför att föräldraskap och önskan att leva öppet med sin homosexuella identitet kan upplevas som två skilda projekt, sett i relation till sociala och kulturella normer för hur en familj skall se ut.

Informanternas berättelser kan därmed ses som strävan att formulera nya berättelser som handlar om rätten att vara både homosexuell och förälder. Det utesluter inte att de också handlar om ett

föräldraskap som delas med den andre föräldern, som i sin tur bor på annat håll. Och att vardera förälder i sin tur kanske har nya partners som också har barn. I en studie av s.k. "families of choice" i vilka homosexuella valt att leva tillsammans som familj, betonas hur "the new stories of lesbian and gay lives are very close to those that might be told about rapidly changing patterns of heterosexual lives" (Weeks, Donovan & Heaphy, 1999, s. 99). Detta antyder hur berättelser om homosexuella och familjeliv bidrar till att ge familjebegreppet nya innebörder. Allmänna föreställningar om att en familj med nödvändighet består av en heterosexuell enhet i form av "mamma, pappa, barn" ifrågasätts och nya berättelser formas som också kan erbjudas andra i liknande situationer. Föräldrarna i denna studie lyfter fram kärleken och omsorgen för sin partner och för sina barn som motiv till en önskan att dela liv och föräldraskap. Här framhävs viljan att ta hand om varandra, visa sin omsorg och att få ta ansvar för varandra som grunden i vad som utgör en familj. Elisabeth Silva och Carol Smart menar att även om familjebegreppet inte längre entydigt betecknar biologiska band i äktenskapliga former, så innebär inte det att centrala värden som omsorg och ansvar tonas ned. Dessa värden ges snarare *större* tyngd i s.k. "nya familjer" i syfte att tydliggöra hur familj och föräldraskap är något som utövas och görs i vardagen (Silva & Smart, 1999). Föräldrarna har i denna studie givit oss exempel på hur familjepraktiker, där barn ofta står i centrum, utformas på en rad skilda sätt i situationer där en eller båda föräldrar lever i homosexuella relationer.

Sammanfattande diskussion

Studien visar hur barns och ungdomars upplevelser av att växa upp med föräldrar som är homosexuella varierar i en rad skilda hänseenden. Här finns livshistorier som präglas av en syn på homosexualitet som något självklart och naturligt. Familjelivet beskrivs på en rad olika sätt men föräldrarnas homosexualitet framställs inte som vare sig en social eller psykologisk konfliktspunkt. Detta förhållningssätt återfinns i knappt hälften av de sammantaget 31 intervjuerna som genomförts med tonåringar och unga vuxna. Detta innebär inte en omedvetenhet om heterosexism men informanterna har inte personligen varit utsatta eller känt sig hotade. I intervjumaterialet återfinns också livshistorier där problem och svårigheter blir framträdande. Det framstår som att ungdomar med homosexuella

föräldrar i mötet med kamratgrupper på ett tydligare sätt kan komma att konfronteras med specifika utvecklingsuppgifter. Å ena sidan handlar det om en närhet till den homosexuella föräldern och en lojalitet med ens familjesituation. Å andra sidan handlar det om att hantera sin delaktighet i en kamratgrupp där *likhet* utgör grunden för samhörigheten. Med en homosexuell förälder finns risken att framstå som speciell och annorlunda med eller utan inslag av heterosexism, vilket inte är eftersträvansvärt för den ungdom som kräver delaktighet och samhörighet. Viljan att dölja familjesituationen kan därmed tolkas som en konsekvens av ungdomskulturens och tonårstidens specifika villkor. I de personliga berättelser där denna konfrontation med samhällets normer och värderingar blir framträdande beskrivs en rad olika strategier som syftar till att hantera denna konflikt. Här går det också att urskilja genusrelaterade tolknings- och handlingsramar. Analysen antyder hur villkoren för samspelemonster och syn på homo- respektive heterosexualitet skiljer sig åt i grupper av unga kvinnor respektive unga män, vilket i sin tur är nära förknippat med traditionella föreställningar om maskulinitet respektive femininitet.

I informanternas berättelser om upplevelser och erfarenheter av att vilja undvika att vara öppen med sin situation hemma uppträder emellertid en variation över tid som är viktig att betona. Det framstår som att denna rädsla för att inte vara delaktig i kamratgruppen dämpas ju äldre tonåringen blir. En del av de äldre informanterna, både tonåringar och unga vuxna, framhäver hur föräldrarnas homosexualitet under tonåren utgjort ett problem med *olika grad av varaktighet*. Det finns därför grund för att tolka och formulera sig kring dessa problem i termer av en process. Den önskan att dölja familjesituationen som är stark för en yngre tonåring övergår därefter till ett mer öppet förhållningssätt ju äldre man blir. Denna process har olika varaktighet, från att vara ett problem som sträcker sig över ett dygn, till att sträcka sig över några månader och ibland, över några år under tonårstiden.

En önskan att som tonåring dölja föräldrarnas homosexualitet innebär inte att den berörda föräldern framställs på ett negativt sätt eller att föräldern avvisas. Relationen mellan barn och den berörda föräldern framstår som positiv vilket inte utesluter att konflikter och gräl förekommer. Konflikter och gräl i familjen handlar om att som tonåring pröva en självständig hållning gentemot föräldrarna då de utgör en del i den miljö som både värderas och omprövas sett utifrån tonåringens perspektiv. Detta innebär emellertid inte att

föräldrarna förlorar sin relationella betydelse vilket framgår mycket tydligt i denna studie.

Betydelsen av en god relation till föräldern är något som kanske blir ännu tydligare i de berättelser som förmedlar en *annan* känsla och erfarenhet. I de sammantaget fyra fall där negativa upplevelser av föräldrarnas eller föräldrarnas homosexualitet beskrivs framställs också relationen till föräldrarna som bristfällig. Informanternas berättelser om negativa upplevelser av homosexualitet är starkt präglade av beskrivningar av familjeliv där barnen också känt sig åsidosatta och utan möjligheter att påverka situationen.

I den här studien är det barn till homosexuella som fått komma till tals. Den bild som presenteras är varierande med en rad personliga berättelser som skildrar olika upplevelser och erfarenheter av att ha en eller två homosexuella föräldrar. Analysen av dessa livshistorier visar på betydelsen av för det första att uppmärksamma barnets ålder och 'fas' i livet, för det andra att uppmärksamma barnets upplevelse av sin relation till den berörda föräldern. Båda dessa faktorer har haft betydelse för att förstå hur barn upplever och har upplevt föräldrars homosexualitet.

I föräldraintervjerna går det att urskilja flera av dessa olika förhållningssätt till och upplevelser av föräldrarnas homosexualitet, fast sett ur ett föräldraperspektiv. Föräldrar som haft eller har tonårsbarn är medvetna om den stress och de konflikter som den unga pojken eller flickan ibland kan tvingas att hantera. Föräldrainformanterna beskriver sin strävan att för det första att lyssna in sig och vara på det klara med om barnet råkar i svårigheter p.g.a. av familjesituationen, för det andra att stödja och visa respekt för barnets/ungdomens önskemål vad gäller öppenhet gentemot omgivningen. Samtidigt framgår det av föräldrarnas berättelser att det inte alltid är möjligt att veta hur ungdomarna ser på frågan. Deras behov av integritet och självständighet måste respekteras samtidigt som föräldern drivs av sitt ansvar som förälder att skydda, fostra och ge sitt barn den omsorg barn behöver. Alla föräldrar är eniga om att öppenheten är viktigt men det går att urskilja olika strategier som handlar om i vilken grad heterosexism tillskrivs betydelse. Det finns de som är övertygade om att negativa attityder enbart kan bemästras med öppenhet, vilket de menar är viktigt att förmedla till barnen. Andra föräldrar menar att öppenheten måste anpassas till situationen och vikten av ett privatliv framhävs som utgångspunkt för att ibland dölja och hålla homosexualiteten osynlig i offentliga sammanhang.

Den förändring som vissa av ungdomarna berättar om att de gått igenom, från att vilja dölja till att leva i öppenhet påminner starkt om homosexuella personers och pars beskrivningar av öppenhetens villkor. Att "komma ut" som barn till homosexuell eller att "komma ut" som homosexuell framträder som en psykologisk och social förändringsprocess. Det kan ses som en berättelse om att hitta sig själv eller att lära känna sig själv, vilket också beskrivits i en rad tidigare studier på området. Samtidigt är det viktigt att framhäva den normativitet som ligger implicit i en sådan utvecklings- och förändringsberättelse. Här återfinns vi en rad krav på reflexivitet och självbetraktelse som väg till ökad personlig mognad, som kommit att utgöra viktiga kännetecken på det moderna samhället (Giddens, 1991). Det linjära utvecklingsförlopp som blir framträdande i "komma ut"-berättelsen bör ses med viss försiktighet och inte givet betraktas som det "bästa" eller enda möjliga sättet att prata om sig själv och livet i en s.k. homosexuell familj. Denna berättelseform kan också ses som en kulturell ram med specifika narrativa koder och konventioner för hur något skall berättas, som medför inte bara möjligheter utan också begränsningar.

Denna försiktighet vad gäller formen för ett berättande och dess normativa antaganden är viktig i relation till frågan om öppenhetens betydelse. Att avvisa öppenhet i vissa sammanhang, eller att uttrycka en önskan att vilja dölja sin hemsituation, riskerar utifrån en normativ psykologisk utvecklingsmodell att ses som en 'omognad' eller 'tillbakagång'. Denna studie visar snarare på betydelsen av att se öppenhet som nära knutet till konkreta sammanhang och vardagliga praktiker, än som stadier i en linjär utvecklingsprocess. De olika slags familjeliv som presenterats av informanterna i studien visar på den komplexitet som döljer sig bakom frågor rörande öppenhet i relation till barns upplevelser och erfarenheter. Ett viktigt fynd är att det inte finns några givna och entydiga samband mellan å ena sidan föräldrarnas sätt att hantera och tala om öppenhet och å andra sidan barnens upplevelser av föräldrarnas homosexualitet.

I den här studien är det barnens upplevelse av en förälders eller föräldrars homosexualitet som står i fokus. Erik Strommen föreslår att det går att urskilja tre komponenter i anhörigas sätt att bemöta och reagera på homosexualitet i familjen och släkten. Det handlar om a) familjens värderingar rörande homosexualitet, b) hur dessa värderingar påverkar den fortsatta relationen samt c) vilka möjlig-

heter familjen har att hantera konflikter av både social och psykologisk art (Strommen, 1993, s. 259). När det gäller barn ges dessa komponenter specifika innebörder. Det finns för det första anledning att tro att barns sätt att värdera homosexualitet är positivt så länge *relationen till föräldern* är god, oavsett medvetenhet om heterosexism. För det andra finns det anledning att uppmärksamma *barns ålder* för att förstå vilken betydelse de tillskriver homosexualitet och heterosexistiska normer och attityder. Tonårstiden kan ibland, men inte alltid, innebära en period i livet då dotterns eller sonens strävan att anpassa sig till kamratgruppen ger upphov till en önskan att hålla familjelivet hemligt. De verktyg som krävs för att lösa denna konflikt är återigen en ur barnets upplevelse god och fungerande relation till föräldern samt möjligheter att själv reglera grad av öppenhet gentemot omgivningen.

Den här studien visar att föräldrars kärleksrelationer och sexuella orientering inte kan ses som en isolerad företeelse som entydigt påverkar hur barn och ungdomar upplever sin familjesituation eller hur föräldraskapet utövas, vilket överensstämmer med tidigare forskning på området (se t.ex. Schwartz Gottman, 1990; Tasker & Golombok, 1997). Studien handlar om homosexualitet och föräldraskap, men den handlar *också* om post-kärnfamiljer, dvs. nya familjeformer som skiljer sig ifrån det vi uppfattar som den traditionella kärnfamiljen. Erik Strommen (1993) hävdar att det är inte bara homosexualitet som omvärderas och ges en ny betydelse när en familjemedlem definierar sig som homosexuell. Det handlar också om att begrepp som 'familj' och 'släkt' ges nya och förändrade innebörder. Förhoppningsvis har denna studie medverkat till att tydliggöra och lyfta fram alla de faktorer som bidrar till att ge en komplex och variationsrik bild av barns och föräldrars upplevelser av familjer där vuxna lever i homosexuella relationer.

Referenser

- Adamsson, L. 1999. *Like Circles on the Water. A Study on Adolescent Identity*. Department of Education and Psychology: University of Linköping.
- Anrell, J. 2000. *Homosexuella med barn: familjekonstellationer, öppenhet och bemötande*. Institutionen för pedagogik och psykologi: Linköpings Universitet.
- Antonovsky, A. 1987/1991. *Hälsans Mysterium*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Bigner, J. & Bozett, F. 1990. Parenting by Gay Fathers. In: F. Bozett & M. Sussman (eds.), *Homosexuality and Family Relations*. New York: Harrington Park Press.
- Bjerrum Nielsen, H. & Rudberg, M. 1994. *Psychological Gender and Modernity*. Oslo: Scandianvian University Press.
- Bozett, F. 1980. Gay Fathers: How and why They Disclose Their Homosexuality to Their Children. *Family Relations* 29: 173–179.
- Bozett, F. 1987. *Gay and Lesbian Parents*. New York: Harrington Park Press.
- Connell, R. 1995. *Masculinities*. Berkely: University of California Press.
- Dunn, J. & Plomin, R. 1992. *Syskon. Lika bakgrund – olika liv*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Falk, P.J. 1989. Lesbian mothers: psychosocial assumptions in family law. *American Psychologist* 44: 941–947.
- Garnets, L. & Kimmel, D. 1993. Introduction: Lesbian and Gay Male Dimensions in the Psychological Study of Human Diversity. I L. Garnets & D. Kimmel (eds.), *Psychological Perspectives on Lesbian and Gay Male Experiences*. New York: Colombia University Press.
- Giddens, A. 1991. *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. London: Polity.
- Goffman, E. 1963/1973. *Stigma. Den avvikandes roll och identitet*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Goldinger, B. & Magnusson, G. 1988. Fem år av ditt liv. Barnens utveckling under ålderperioden 7–12. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Hallén, G. 1992. *Föräldrars tankar om barn*. Stockholm: Carlssons.

- Henriksson, B. & Lundahl, P. 1993. *Ungdom, sexualitet, könsroller*. En intervjustudie. Institutionen för socialt arbete: Göteborgs Universitet.
- Henriksson, B. 1994. Homosexuellas familjer. *Socialvetenskaplig Tidskrift* 1(2-3): 206-225.
- Herek, G. 1984. Beyond "Homophobia": A social psychological perspective on attitudes toward lesbians and gay men. *Journal of Homosexuality* 10(1-2): 1-21.
- Herek, G. 1993. On Heterosexual Masculinity: Some Psychical Consequences of the Social Construction of Gender and Sexuality. I L. Garnets & D. Kimmel (eds.), *Psychological Perspectives on Lesbian and Gay Male Experiences*. New York: Columbia University Press.
- Hicks, S. & McDermott, J. Eds. 1999. *Lesbian and gay fostering and adoption*. London: Jessica Kingsley.
- Hydén, M. 1992. *Woman Battering as Marital Act. The Construction of a Violent Marriage*. (Akademisk avhandling). Social Studies in Work 7, Stockholms Universitet.
- Hydén, M. 2000. For the Child's Sake. Parents and Social Workers Discuss Conflict-Filled Parental Relations after a Divorce. To appear in *Child, Family and Social Work*.
- Innala, S. 1995. *Structure and Development of Homophobia*. Department of Psykology: Göteborg University.
- Irhammar, M. 1997. *Att utforska sitt utsprung Identitetsformande under adolescensen hos utlandsfödda adopterade Betydelsen av biologiskt och etniskt ursprung*. Psykologiska Institutionen / Avdelningen för barn- och ungdomspsykiatri: Lunds Universitet.
- Kehily, M. & Nayak, A. 1997. "Lads and Laughter": Humour and the Production of Heterosexual Hierarchies. *Gender and Education* 9(1): 69-87.
- Kirchler, E., Palminari, A. & Pombeni, M. 1993. Developmental Tasks and Adolescents Relationships with their Peers and their Family. In: S. Jackson & H. Rodriguez-Tomé (Eds.), *Adolescence and its Social Worlds*. Hove: Lawrence Earlbaum.
- Kitzinger, S. 1987. *The Social Construction of Lesbianism*. London: Sage.
- Kommittédirektiv, JU. 1999:5
- Kroger, J. 1989. *Identity in Adolescenc. The Balance Between Self and Other*. London: Routledge.

- Lehr, V. 1999. *Queer Family Values. Debunking the myth of The Nuclear Family*. Philadelphia: Temple University Press.
- Lewis, K. 1980. Children of Lesbians Their Point of View. *Social Work*. 25: 231–240.
- Lundahl, P. 1998. *Lesbisk identitet*. Stockholm: Carlssons.
- Miller, B. 1979. Gay Fathers and Their Children. *The Family Coordinator*. 28: 544–552.
- Mishler, E. 1986/1995. *Research Interviewing. Context and Narrative*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Patterson, C. 1992. Children of gay and lesbian parents. *Child Development* 63: 1025-42.
- Parikas, D. 1995. *Öppenhetens betydelse*. Stockholm: Carlssons.
- Phoenix, A. 1997. Youth and Gender: New Issues, New Agenda. *Young* 5(3): 2-18.
- Plummer, K. 1975. *Sexual Stigma: An Interactionist Account*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Ramström, J. 1991. *Tonåringen i välfärdssamhället Om svårigheten att bli vuxen i dagens västerländska kultur*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Reeder, J. 1996. *Tolkandes gränser. Berättelse och avgörande i den psykoanalytiska erfarenheten*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Riessman, C. 1997. Berätta, transkribera, analysera. En metodologisk diskussion om personliga berättelser i samhällsvetenskaper. I: L. Hydén & M. Hydén (red.), *Att studera berättelser*. Stockholm: Liber AB.
- Rosenwald, G. & Ochberg, R. 1992. Introduction: Life Stories, Cultural Politics, and Self-Understanding. In: G. Rosenwald & R. Ochberg (Eds.), *Storied Lives: the Cultural Politics of Self-Understanding*. New Haven: Yale University Press.
- SCB. 1999. Barn och deras familjer. Demografiska rapporter 3.
- SCB. 2000. Homosexuellas syn på barn och familjebildning. Enkätundersökning, SCB.
- Saffron, L. 1996. *'What about the children?' Sons and Daughters of Lesbian and Gay Parents Talk about their Lives*. London: Cassell.
- Schwartz Gottman, J. 1990. Children of Gay and Lesbian Parents. In: F. Bozett & M. Sussman (eds.), *Homosexuality and Family Relations*. New York: Harrington Park Press.
- Sedgwick, E. K. 1990. *Epistemology of the Closet*. Berkeley: University of California Press.

- Silva, E. & Smart, C. Eds. 1999. *The New Family?* London: Sage.
- Smith, J. 1995. Semi-structured Interviewing and Qualitative Analysis. In: J. Smith, R. Harré & L. Van Langenhove (eds.), *Rethinking Methods in Psychology*. London: Sage.
- Strommen, E. 1993. "You're a What?": Family Members Reactions to the Disclosure of Homosexuality. I L. Garnets & D. Kimmel (eds.), *Psychological Perspectives on Lesbian and Gay Male Experiences*. New York: Colombia University Press.
- Tasker, F. & Golombok, S. 1997. *Growing Up in a Lesbian Family*. New York: The Guilford Press.
- Weeks, J., Donovan, C. & Heaphy, B. 1999. Everyday Experiments: Narratives of Non-heterosexual Relationships. I E. Silva & C. Smart (Eds.), *The New Family?* London: Sage.
- Weston, K. 1991. *Families We Choose. Lesbians, Gays, Kinship*. New York: Colombia University Press.
- Von Melen, A. 1998. *Samtal med vuxna adopterade*. Stockholm: Rabén Prisma.
- Wyers, N. 1987. Homosexuality in the Family: Lesbian and Gay Spouses. *Social Work* 32: 143–148.
- Zetterqvist Nelson, K. 2000. *På tal om dyslexi. En studie av barns, föräldrars och lärares sätt att ge betydelse åt och berätta om diagnosen dyslexi och specifika läs- och skrivsvårigheter*. Tema Barn: Linköpings Universitet.
- Öberg, B. & Öberg, G. 1987/2000. *Skiljas men inte från barnen*. Stockholm: Natur och Kultur.

Bilaga I

Informantgruppen

I det följande kommer fakta om informantgruppen som helhet att presenteras. Presentationen är avsedd att ge en bild av och en beskrivning av informantgruppen som bakgrund till vad som redovisas i rapporten. I en kvalitativ studie görs inte en redovisning av fakta med avsikt att undersöka samband mellan exempelvis socioekonomisk bakgrund och förhållningssätt till homosexualitet. Det utesluter inte betydelsen av att påvisa att ett stort antal av informanterna har en bakgrund som s.k. "skilsmässobarn", eller att majoriteten har en medel- eller övre medelklass bakgrund.

---

1. Antal informanter

Tonåringar (13–18 år)	15
Unga vuxna (19–30 år)	16
Sammantaget	31

---

2. Könsfördelning

Tonåringar	7 flickor och 8 pojkar
Unga vuxna	11 kvinnor och 5 män
Sammantaget	18 flickor/kvinnor 13 pojkar/män

---

3. Informantens homosexuella förälder

Tonåringar	12 informanter har lesbisk mor 3 informanter har homosexuell far
------------	---

Unga vuxna	12 informanter har lesbisk mor 4 informanter har homosexuell far
Sammantaget	24 lesbiska mödrar 7 homosexuella fäder

4. Adoptivbarn	2 varav en kvinna med lesbiska mödrar och en ung man med homosexuella fäder
-----------------------	---

5. Socioekonomisk bakgrund⁵

Tonåringar	3 arbetarklass 5 medelklass 7 övre medelklass
Unga vuxna	3 arbetarklass 5 medelklass 8 övre medelklass
Sammantaget	6 arbetarklass 10 medelklass 15 övre medelklass

6. Boende respektive umgänge med homosexuell förälder

Tonåringar	7 lever ensam med föräldern 5 lever med föräldern + partner 3 träffar förälder + partner på helger/lov
Unga vuxna	1 har levt ensam med föräldern 11 har levt med förälder + partner

⁵ Denna uppdelning är relaterad till föräldrarnas utbildningsbakgrund. Uppdelning bygger på en förenklad uppdelning i yrkesinriktad gymnasieutbildning (arbetarklass), 3-årig (högskole-)utbildning eller motsvarande (medelklass) samt akademisk utbildning 3-5 år (övre medelklass).

	4 unga vuxna träffat förälder + partner på helger/lov
Sammantaget	8 lever/har levt ensam med föräldern 16 har levt/lever med förälder + partner 7 har träffat/träffar förälder på helger/lov

---

7. Kontakt med biologiska föräldrar

Tonåringar	12 kontakt med båda biologiska föräldrar 3 kontakt med en biologisk förälder
Unga vuxna	13 kontakt med båda biologiska föräldrar 3 kontakt med en biologisk förälder
Sammantaget	25 kontakt med båda biologiska föräldrar 6 kontakt med en biologisk förälder

---

8. Någon gång levt samman med båda sina biologiska föräldrar

Tonåringar	12 har levt med båda biologiska föräldrar
Unga vuxna	14 har levt med båda biologiska föräldrar
Sammantaget	26 har levt med båda biologiska föräldrar

---

9. Skilsmässobakgrund

Tonåringar	6 vars föräldrar skiljs under barnets förskoletid 6 vars föräldrar skiljs under barnens skolår
Unga vuxna	9 vars föräldrar skiljs under barnets förskoletid 2 vars föräldrar skiljs under barnens skolår
Sammantaget	15 vars föräldrar skiljs under barnets förskoletid 7 vars föräldrar skiljs under barnens skolår

---

10. Informanternas boende regionalt sett

Tonåringar	5 Stockholmsregionen 5 större kommun 5 mindre kommun/landsbygd
Unga vuxna	10 Stockholmsregionen 6 större kommun/mindre kommun
Sammantaget	15 Stockholmsregionen 10 större kommun 6 mindre kommun/landsbygd

---

Bilaga II

A. Intervjuguide (13–18 år)

Presentation av mig och projektet.

"Hur upplever barn som växer upp i homosexuella familjer sin situation?"

Be informanten kort presentera sig: ålder, skolform, utbildning, yrke.

1. Min familj förr och nu

Hur ser din familj ut idag?

Hur såg din familj ut som du växte upp med?

Kan du beskriva närmare?

Mamma, pappa, mammas/pappas partner, syskon, styvföräldrar.

Hur länge har din familj sett ut så?

Förändringar?

Ex vis skilsmässa?

Flyttningar?

Nya familjebildningar?

När skedde förändringen? Kan du berätta om det?

När?

Var?

Hur?

Hur såg du på den förändring som inträffade?

Vad minns du kring det?

Hur upplevde du denna förändring?

Har du kontakt med släktingar utanför den närmaste familjen/dina föräldrar?

Vilka?

Var bor de?

Vad betyder de för dig?

Andra viktiga vuxna i din närhet?

2. Familjelivet

Hur har du upplevt att växa upp i en familj med en förälder/föräldrar som är homosexuell/a?

Hur?

På vilket sätt?

I vilka situationer?

Är du nöjd och tillfreds med din uppväxt hittills? Eller känner du dig missnöjd och besviken på hur ditt liv sett ut med dina föräldrar respektive deras partners?

Hur?

På vilket sätt?

I vilka situationer?

Har dina föräldrar pratat med dig om den specifika familjesituation som du befinner dig i som barn till en homosexuell förälder?

Hur?

På vilket sätt?

Vill du prata mer om detta med dina föräldrar?

Vill du prata mindre om det?

Hur är din kontakt med din mamma respektive pappa?

Hur?

På vilket sätt?

I vilka situationer?

Hur är din kontakt med deras respektive partner?

Hur?

På vilket sätt?

I vilka situationer?

Under din uppväxt var det så att din omgivning kände till din familjesituation och dina föräldrars sexuella inriktning?

På fritids?

På fritiden?

Bland kompisar?

Minns du något specifikt tillfälle när det kom till din kännedom?

Hur?

På vilket sätt?

I vilka situationer eller vilken situation?

Minns du något specifikt tillfälle när det kom till omgivningens kännedom?

Hur?

På vilket sätt?

I vilka situationer eller vilken situation?

Har din familjesituation och dina föräldrars homosexualitet påverkat ditt liv vad gäller:

- i skolan? - bland kompisar? - på fritiden? - när du går ut med killar/tjejer? (- i samband med kärleksrelationer?)

Hur?

På vilket sätt?

I vilka situationer?

Är det när något som du pratar om eller känns det ovant att sitta här och prata om detta specifikt?

Möter du nyfikenhet och frågor kring detta?

Hur ser du på det då? Vad svarar du?

Har du kompisar som har eller har haft en liknande familjesituation som du?

Har ni pratar om detta?

Vad brukar ni ta upp då?

Vilka fördelar respektive nackdelar har din familj/ditt familjeliv under barndomen givit dig och ditt liv?

Hur?

På vilket sätt?

I vilka situationer?

3. Stigmatisering/svårigheter

Har du vid ett eller flera tillfällen försökt att undanhålla din omgivning kännedom om din familjesituation och dina föräldrars sexuella orientering?

Hur?

På vilket sätt?

I vilka situationer?

Har du vid något tillfälle eller under en längre period upplevt din situation som barn till homosexuell förälder som svår och besvärlig?

Hur?

På vilket sätt?

I vilka situationer?

Har du upplevt att dina föräldrar blivit retade eller, hotade eller illa behandlade på grund av sin homosexualitet?

När?

Hur?

På vilket sätt?

Uppfattar du att din omgivning sett och behandlat dig som annorlunda på grund av din familjesituation och din föräldrars sexuella orientering?

Kompisar?

Skolkamrater?

Hur gick det till?

I vilken situation?

På vilket sätt?

Vad är det som du blivit retad för eller uppmärksammas för?

- *den icke-traditionella familjeformen?*
- *föräldrarnas sexualitet? din sexualitet?*
- *något annat?*

Kan det beskrivas som mobbning?

Under en längre tid eller enstaka episoder?

Hur upplevde du en sådan situation?
Vilken betydelse fick situationen för dig?

Fick du stöd och hjälp?
Från vem och vilka i sådana fall?
Kunde du prata med dina föräldrar/syskon om detta?

4. Familjens betydelse och innebörd

I vilka situationer är föräldrar viktiga?
Viktiga för dig specifikt?
Hur?
På vilket sätt?
I vilka situationer?

På vilket sätt är du viktig för dina föräldrar och deras partners?
Hur?
På vilket sätt?
I vilka situationer?

Är det skillnad på mammor och pappor?
Hur är det i ditt fall?
Vad betyder din mamma för dig?
Vad betyder din pappa för dig?
Vad betyder din mammas partner för dig?
Vad betyder din pappas partner för dig?

Vad skulle du vilja säga är viktigt att ge ett uppväxande barn?
Nämn tre saker?
Socialt?
Psykologiskt?

Vad är det största felet som föräldrar kan göra sina barn?

Vem skall bestämma hur barn skall ha det i sina familjer?

Om du får barn i framtiden vad skulle du vilja ge dem som du tycker att du fått av dina föräldrar? Vad vill du inte föra vidare?

Hur skulle du säga att en idealfamilj ser ut?
För- och nackdelar?

5. Identitet

Hur ser ditt vardagsliv ut?

Skola?

Fritid?

Hemma?

Arbete?

Studier?

Vad tycker du om att göra när du är ledig?

Hur fördriver du din tid?

Berätta om dig själv? Hur skulle du beskriva dig själv som person?

Vad är du för en slags person?

Öppen, sluten, glad, ledsen etcetera?

Hur tror du att personer i din närmaste omgivning ser på/skulle beskriva dig?

- *föräldrar?*

- *syskon?*

- *kompisar?*

- *lärare?*

- *flickvän?/Pojkvän?*

Har din familj/föräldrar inverkat på dig som person?

Hur?

På vilket sätt?

Kan du berätta närmare?

Före/efter förändring i familjen?

Har det fått dig att känna dig annorlunda andra barn och ungdomar?

Känner du dig lik eller olik andra på ett generellt plan (rent allmänt)?

6. Sexualitet

Har dina föräldrars sexualitet påverkat din syn på kärlek och sexualitet?

Hur?

På vilket sätt?

I vilka situationer?

Vad betyder homosexualitet för dig? Hur skulle du definiera det?

Pratar du om homo- respektive heterosexualitet med dina kompisar och/eller din kille/tjej?

När du träffar nya bekantskaper berättar du då om din familj/föräldrar?

Är det något du undanhåller?

Är det något du gärna berättar om?

Är det så att du inte tänker på det?

Skulle du vilja rekommendera ditt liv med din familj till andra?

Varför?

Varför inte?

7. Övrigt

Hur tycker du att den här intervjun har varit?

Är det något jag inte frågat om som du tycker är viktigt att berätta?

Om det är något som du vill tillägga är det bara att ringa eller skriva till mig.

B. Intervjuguide unga vuxna 18–30 år

Presentation av mig och projektet.

"Hur upplever barn som växer upp i homosexuella familjer sin situation?"

Be informanten kort presentera sig: ålder, skolform, utbildning, yrke.

1. Min familj förr och nu

Hur ser din familj ut idag?

Hur såg din familj ut som du växte upp med?

Kan du beskriva närmare?

Mamma, pappa, mammas/pappas partner, syskon, styvföräldrar.

Hur länge har din familj sett ut så?

Förändringar?

Ex vis skilsmässa?

Flyttningar?

Nya familjebildningar?

När skedde förändringen? Kan du berätta om det?

När?

Var?

Hur?

Hur såg du på den förändring som inträffade?

Vad minns du kring det?

Hur upplevde du denna förändring?

Har du kontakt med släktingar utanför den närmaste familjen/dina föräldrar?

Vilka?

Var bor de?

Vad betyder de för dig?

2. Familjelivet

Hur har du upplevt att växa upp i en familj med en förälder/föräldrar som är homosexuell/a?

Hur?

På vilket sätt?

I vilka situationer?

Är du nöjd och tillfreds med din uppväxt eller känner du dig missnöjd och besviken på hur ditt liv sett ut med dina föräldrar respektive deras partners?

Hur?

På vilket sätt?

I vilka situationer?

Har dina föräldrar pratat med dig om den specifika familjesituation som varit?

Hur?

På vilket sätt?

Vill du prata mer om detta med dina föräldrar?

Vill du prata mindre om det?

Hur är din kontakt med din mamma/pappa?

Hur?

På vilket sätt?

I vilka situationer?

Hur är din kontakt med deras respektive partner?

Hur?

På vilket sätt?

I vilka situationer?

Under din uppväxt var det så att din omgivning kände till din familjesituation och dina föräldrars sexuella inriktning?

På fritids?

På fritiden?

Bland kompisar?

Minns du något specifikt tillfälle när det kom till din kännedom?

Hur?

På vilket sätt?

I vilka situationer eller vilken situation?

Minns du något specifikt tillfälle när det kom till omgivningens kännedom?

Hur?

På vilket sätt?

I vilka situationer eller vilken situation?

Har din familjesituation och dina föräldrars homosexualitet påverkat ditt liv vad gäller:

- i skolan? - på universitetet? - bland kompisar? - på fritiden? - på arbetsplatsen? - i samband med att du ska söka utbildning/jobb? - när du går ut med killar/tjejer? - i samband med kärleksrelationer?

Hur?

På vilket sätt?

I vilka situationer?

Är det så att din familjesituation påverkar ditt liv idag?

På arbetet?

I dina studier?

Bland kompisar?

På fritiden?

Vilka **fördelar** respektive **nackdelar** har din familj/ditt familjeliv under barndomen givit dig och ditt liv?

Hur?

På vilket sätt?

I vilka situationer?

Är det när något som du pratar om **nu för tiden**?

Möter du nyfikenhet och frågor kring detta?

Hur ser du på det då?

Vad svarar du?

Har du kompisar som haft en liknande familjesituation som du?

Har ni pratar om detta? Vad brukar ni ta upp då?

3. Stigmatisering/svärigheter

Har du vid ett eller flera tillfällen försökt att undanhålla din omgivning kännedom om din familjesituation och dina föräldrars sexuella orientering?

Hur?

På vilket sätt?

I vilka situationer?

Har du vid något tillfälle eller under en längre period upplevt din situation som barn till homosexuell förälder som svår och besvärlig?

Hur?

På vilket sätt?

I vilka situationer?

Har du upplevt att dina föräldrar blivit retade eller, hotade eller illa behandlade på grund av sin homosexualitet?

När?

Hur?

På vilket sätt?

Uppfattar du att din omgivning sett och behandlat dig som annorlunda på grund av din familjesituation och din föräldrars sexuella orientering?

Kompisar?

Skolkamrater?

Hur gick det till?

I vilken situation?

På vilket sätt?

Vad är det som du blivit retad för eller uppmärksammas för?

den icke-traditionella familjeformen?

föräldrarnas sexualitet? din sexualitet?

något annat?

Anser du att det varit mobbing?

Under en längre tid eller enstaka episoder?

Hur upplevde du en sådan situation?
Vilken betydelse fick situationen för dig?
Fick du stöd och hjälp?
Från vem och vilka i sådana fall?
Kunde du prata med dina föräldrar/syskon om detta?

4. Familjens betydelse och innebörd

I vilka situationer är föräldrar viktiga?
*Viktiga för **dig specifikt**?*
Hur?
På vilket sätt?
I vilka situationer?

På vilket sätt är **du** viktig för dina föräldrar?
Hur?
På vilket sätt?
I vilka situationer?

Är det skillnad på mammor och pappor?
Hur är det i ditt fall?
Vad betyder din mamma för dig?
Vad betyder din pappa för dig?

Vad skulle du vilja säga är viktigt att ge ett uppväxande barn?
Socialt?
Psykologiskt?

Om du får barn i framtiden?
Vad skulle du vilja ge dem som du tycker att du fått av dina föräldrar? Vad vill du inte föra vidare?

Vad skulle du vilja säga är viktigt att ge ett uppväxande barn?
Nämn tre saker?
Socialt?
Psykologiskt?

Vad är det största felet som föräldrar kan göra sina barn?

Vem skall bestämma hur barn skall ha det i sina familjer?

Hur skulle du säga att en idealfamilj ser ut?
För- och nackdelar?

5. Identitet

Hur ser ditt vardagsliv ut?

Skola?

Fritid?

Hemma?

Arbete?

Studier?

Vad tycker du om att göra när du är ledig?

Hur fördriver du din tid?

Berätta om dig själv? Hur skulle du beskriva dig själv som person?

Vad är du för en slags person?

Öppen, sluten, glad, ledsen etcetera?

Hur tror du att personer i din närmaste omgivning ser på/skulle beskriva dig?

Dina föräldrar?

Dina syskon?

Dina kompisar?

Dina lärare?

Din flickvän?/Pojkvän?

Arbetskamrater?

Har din familj/föräldrar inverkat på dig som person?

Hur?

På vilket sätt?

Kan du berätta närmare?

Före/efter förändring i familjen?

Har det fått dig att känna dig annorlunda andra barn och ungdomar?

Känner du dig lik eller olik andra på ett generellt plan?

6. Sexualitet

Har dina föräldrars sexualitet påverkat **din** syn på kärlek och sexualitet?

Hur?

På vilket sätt?

I vilka situationer?

Vad betyder homosexualitet för dig? Hur skulle du definiera det?

Pratar du om homo- respektive heterosexualitet med din kille/tjej?

Med dina kompisar?

När du träffar nya bekantskaper berättar du då om din familj/föräldrar?

Är det något du undanhåller?

Är det något du gärna berättar om?

Är det så att du inte tänker på det?

Skulle du vilja rekommendera det liv som du levt med din familj till andra?

Varför?

Varför inte?

7. Övrigt

Hur tycker du att den här intervjun har varit?

Är det något jag inte frågat om som du tycker är viktigt att berätta?

Om det är något som du vill tillägga är det bara att ringa eller skriva till mig.

C. Intervjuguide föräldrar

Presentation av mig och projektet.

"Hur upplever barn som växer upp i homosexuella familjer sin situation?"

Det som står i fokus i denna intervju är däremot "Föräldrarnas upplevelser av föräldraskapet i sig." Be informanten kort presentera sig vad gäller ålder och yrke.

1. Familjens sammansättning förr och nu

Hur ser din familj ut idag?

Partner, barn, styvbarn, tidigare partner etcetera

Hur har barnen tillkommit?

I heterosexuellt förhållande, homosexuellt, insemination, adopterade etcetera.

Hur ser ansvarsfördelningen ut vad gäller barnets/barnens vårdnad och boende?

Förändringar i familjen under barnens uppväxt?

När?

Hur?

På vilket sätt?

Har du/ni kontakt med far- och morföräldrar?

Finns det andra viktiga vuxna i familjens närhet?

2.

3. Föräldraskapet i vardagen

Berätta om dina/era barn!

Hur ser arbetsfördelningen ut mellan dig och din partner vad gäller barnen?

Konkret/praktiskt i vardagsarbetet?

Relationellt/emotionellt?

örändringar över tid?

Hur ser arbetsfördelningen ut i relation till den biologiska föräldern?

Aktivt/passivt?

Hur ser kontakten ut mellan barn och denna biologiska ffd?

Hur skulle du/ni vilja beskriva ert sätt att fostra och sörja för barnen?

Värderingar?

Förebilder?

Regler?

Sanktioner?

Vad innebär det att vara homosexuell förälder sett i relation till olika aspekter av vardagslivet med barn såsom:

- *barnens hälsa/ohälsa?*
- *barnens skolgång (förskola, lågstadium, mellan- och högstadium)?*
- *barnens boende?*
- *barnens sociala liv (kompisar, andra vuxna)?*
- *barnens fritidssysselsättningar?*
- *barnens framtid?*

Har det faktum att du/ni är homosexuella föräldrar förändrats och fått andra innebörder under barnens uppväxt?

Exempelvis när barnet börjar skolan?

Exempelvis när barnet blivit tonåring?

I samband med skilsmässa?

I samband med flyttningar?

Finns det fördelar med att vara homosexuell förälder?

Hur?

På vilket sätt?

I vilka situationer?

Finns det nackdelar med att vara homosexuellt förälder?

Hur?

På vilket sätt?

I vilka situationer?

Finns det familjerättsliga aspekter av föräldraskapet som varit komplicerade för dig/er som föräldrar?

Vårdnadshavare/juridisk förälder?

Arvsrätt?

Föräldraledighet?

Vård av sjukt barn?

Anser du/ni att ni som familj (föräldrar/barn) har eller har haft behov av särskilt stöd från samhällets sida?

Specifika nätverk?

Stödgrupper?

Riktat speciellt till gruppen homosexuella föräldrar?

Hur? På vilket sätt?

I vilka situationer?

Har du/ni sökt särskild hjälp? Hur har ni blivit bemötta då?

Hur upplever du/ni ditt/ert föräldraskap idag?

4. Föräldrarnas syn på barns upplevelse av den egna familjen

Hur uppfattar du att ditt/era barn har upplevt den familjeform som du/ni valt att leva i?

Hur?

På vilket sätt?

I vilka situationer?

Är frågan om sexuell orientering något som du/ni pratat om med barnen?

Hur?

På vilket sätt?

I vilka situationer?

Har dina/era barn frågat speciellt om detta? Minns du/ni något specifikt tillfälle när det blev aktuellt?

Hur?

På vilket sätt?

I vilka situationer?

Har barnens kamrater respektive deras familjer frågat/undrat?

Vad har du/ni svarat?

Hur?

På vilket sätt?

I vilka situationer?

Har du/ni givit barnen speciella råd och förhållningssätt vad gäller mötet med omvärlden?

Att tona ned?

Att undanhålla?

Hur berätta öppet?

Hur?

På vilket sätt?

I vilka situationer?

Har det förekommit tillfällen då du/ni velat undanhålla barnen kunskap och information om din/er sexuella orientering?

Hur?

På vilket sätt?

I vilka situationer?

Har dina/era barn kommit hem och berättat om att de varit utsatta eller retade på grund av den icke-traditionella familjeformen respektive homosexualitet? Hur har du/ni hanterat en sådan situation?

5. Familjens och föräldraskapets betydelse och innebörd

Vad skulle du/ni vilja säga är den viktigaste uppgiften man har som förälder?

Hur?

På vilket sätt?

I vilka situationer?

Vad innebär termen 'familj' för dig/er?

Finns det skillnader i 'pappaskap' respektive 'mammaskap' anser du/ni?

Hur?

På vilket sätt?

I vilka situationer?

Hur skiljer sig ditt/ert föräldraskap ifrån din/er uppväxt och tidigare familj?

Hur?

På vilket sätt?

I vilka situationer?

Är det något i ditt/ert föräldraskap som du/ni skulle hanterat annorlunda idag utifrån den erfarenhet du/ni nu har som förälder?

Hur?

På vilket sätt?

I vilka situationer?

Vad skulle du/ni vilja rekommendera andra föräldrar?

Vad skulle ni vilja rekommendera andra föräldrar i samma situation?

Hur?

På vilket sätt?

I vilka situationer?

6. Övrigt

Hur tycker du/ni att den här intervjun har varit?

Är det något jag inte frågat om som du/ni tycker är viktigt att berätta?

Om det är något som du/ni vill tillägga är det bara att ringa eller skriva till mig.

Bilaga III

Transkriptionskonventioner

..	Kort uppehåll
(paus)	Tydlig paus
?	Fråga
Fet stil	Markerat tal exempelvis genom röstvolym
((<i>Icke-verbalt</i>)) yttringar	Skratt eller andra icke-verbala
// <i>Kommentar</i> //	Kommentar till excerpten
//..//	Avsnitt ur excerpten borttaget